

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЄФАНОВА Інна Анатоліївна

УДК 811.111'342:316:551.35-057.1(540:510)(043.5)

**СОЦІОФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ
КИТАЙСЬКИХ ТА ІНДІЙСЬКИХ МОРЯКІВ
(інструментально-фонетичне дослідження)**

035 – Філологія

03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. А. Єфанова

Науковий керівник **Григорян Нектар Разміковна**, кандидат філологічних
наук, доцент

Одеса, 2025

Анотація

Єфанова І. А. Соціофонетичні особливості англійського мовлення китайських та індійських моряків (інструментально-фонетичне дослідження) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 10.02.04 – германські мови (англійська) (035 - філологія) – Одеській національний університет імені І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України, Одеса, 2025.

Мова, будучи важливим комунікативним засобом як загальне явище, зазнає постійних змін під впливом соціально-політичних, економічних причин. Сучасні тенденції розвитку глобальної міжкультурної та міжмовної комунікації призвели до зростаючого інтересу лінгвістів до проблеми діалогу культур та мови.

Англійська мова є однією з найпоширеніших мов у світі. У фокусі дослідження сучасних лінгвістичних студій перебуває вивчення національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки, що пов'язано з територіальною розповсюдженістю англійської мови і різноманітністю етнічного складу. Питання мовної варіативності, її вивчення має особливе значення у зв'язку з глобальним поширенням англійської мови в світі. Як лінгва франка, англійська мова перетворилася в багатопланову, багаторівневу структуру, яка постійно змінює своє звучання за рахунок зростаючого числа територіальних варіантів.

Дисертація присвячена визначенню соціофонетичних особливостей мовлення моряків з Індії та Китаю.

Вивченню мовних особливостей варіантів та різновидів англійської мови, їх статусу, сфер функціонування присвячено чи не мало робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників. Інтерес до вивчення варіантів англійської мови в Індії та Китаї, зокрема їх просодичний рівень, залишається однією з найменш досліджуваних.

Варіанти англійської мови в Індії та Китаї значно відрізняються від традиційних британського, американського, австралійського варіанту тим, що їх мовці є білінгвами, для яких англійська мова виступає в якості другої, виконуючи важливе функціональне навантаження, в їх мовленнєвій діяльності.

Аналіз соціально-історичного контексту формування досліджуваних варіантів показав, що на територіях сучасної Індії та Китаю відношення корінного населення до англійської мови змінюється під впливом політичних та економічних подій. Перебуваючи на різних стадіях розвитку, англійська мова в цих країнах виступає як засіб вираження національної ідентичності.

Англійська мова в Індії займає чільне місце в суспільному житті багатомовної спільноти., використовуючись не тільки в офіційних сферах, але і як засіб міжетнічного спілкування.

Англійська мова в Китаї знаходиться поки що на початковій стадії нативізації, переважає тенденція до орієнтації корінного населення на зовнішні мовні норми(британські, чи американські), що утримують високий соціальний статус як в системі освіти на міжнародному рівні, і практично не використовуються зсередини мовленнєвого колективу.

В роботі проведене комплексне електронно-фонетичне дослідження з метою визначення диференційних ознак мовленнєвої поведінки моряків з Індії та Китаю.

Білінгвальна ситуація, вплив автохтонних мов, американського і британського варіантів англійської мови на просодичні характеристики досліджуваних інформантів призвели появі певних диференційних просодичних ознак англійського мовлення моряків з Індії та Китаю. Релевантними маркерами, що сприяють вираженню національної ідентичності індійських моряків є: висока частотність спадних, спадно-висхідних тонів; хвилеподібний рух передтермінальної частини синтагми: високий рівень частоти основного тону, превалювання помірного та прискореного темпу.

Просодичними маркерами мовленнєвої поведінки моряків з Китаю є: стрибкоподібний рух частоти основного тону у передтермінальній частині синтагми; спадні тони, які реалізуються у вигляді різкого перескоку на ненаголошеному складі; висхідні тони, що реалізуються у вигляді різких підйомів широкого діапазону; тенденція до утворення ділянок плато в області дифтонгів.

Варіювання просодичних параметрів з урахуванням вікового фактору виявилось в більш паузальній насиченості мовців молодого віку, різкому коливанні швидкості мовлення, вживанням хвилеподібної шкали, розширеного діапазону по відношенню до мовців середнього віку, якому притаманна висока рекурентність висхідного тону та спадно-висхідного термінального тону, вживання хвилеподібної шкали вузького діапазону, паузальна насиченість мовлення.

Дивергентними ознаками комунікативної поведінки досліджуваних моряків з урахуванням впливу просодичних параметрів хінді та кантонського діалекту китайської мови на англійське мовлення моряків є висока частотність спадної шкали, висхідний та спадно-висхідний термінальні тони, варіативний характер діапазону ЧОТ.

Отримані експериментальним методом просодичні ознаки мовленнєвої поведінки індійських та китайських моряків можуть скласти основу для вироблення потенційної просодичної норми, яка може слугувати засобом національної ідентичності.

Ключові слова: просодія, комунікативна поведінка, особистість, ідентичність, соціокультурний, аудиторський, китайські та індійські моряки, мовленнєвий імідж, англомовний дискурс, ЧОТ (частота основного тону), інтенсивність, пауза, інтеракція.

Abstract

Yefanova I. A. Sociophonetic peculiarities of English speech of Chinese and Indian seafarers (instrumental phonetic investigation) – Qualification work on the rights of the manuscript. PhD dissertation manuscript.

Dissertation for Doctor of Philosophy Degree (Ph.D.): Specialty 035 Philology. Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, 2025.

Language, being the most important communicative tool as a general phenomenon, is constantly changing under the influence of social, political and economical causes. Modern development tendencies of global intercultural, interlingual communication caused a rising interest of linguists to the problem of dialogue of cultures and language.

The English language is one of the most widely spread languages in the world. Modern linguistic studies are focused on national-cultural specific of speech behavior, which is connected with the territorial prevalence of English and diversity of racial makeup. Language variability issues, its studying has a significant importance due to global spread of the English language in the world. As lingua franca, English has been transformed into multifaceted, multi-level structure, which constantly changes its tone due to its growing number of territorial variations.

The dissertation represents the results of the research of sociophonetic peculiarities in speech of seafarers from India and China.

Lots of studies of domestic and foreign scientists were dedicated to the main features of the language varieties, their status and functional spheres. The interest in learning of English varieties in India and China, in particular their prosodic level, remains the least investigated.

Varieties of English in India and China differ significantly from traditional British, American, Australian due to the fact, that their speakers are bilingual, English acts as the second language for them, performing an important functional load in their speech activity.

The analysis of social-historical context of formation of investigated varieties showed that the attitude of native population towards the English language in the territories of modern India and China, changes under the influence of political and economical events. Being on different stages of development, in these countries English serves as a means of expressing national identity.

English in India is featured prominently in public life of a multilingual community, being used not only in official spheres, but also as a means of interethnic communication.

English in China is still at the initial stage of nativization, there is a predominant tendency towards the orientation of the indigenous population to external linguistic norms (British or American), that hold high social status as in educational system internationally, and almost unused from within the speech team.

A comprehensive electron phonetic investigation was carried out in the work to identify differential features of speech behavior of Indian and Chinese seafarers.

The appearance of certain differential prosodic features of the English speech by Indian and Chinese seafarers was caused by means of bilingual situation, influence of autochthonous languages, American and British variants of English on prosodic characteristics of investigated informants.

The relevant markers, contributing to expression of national identity of Indian seafarers are: high frequency of Falling, Falling-Rising tones; wave-movement of pre-terminal part of sense-group; high level of pitch; prevalence of medium and speech tempo.

The prosodic markers of Chinese seafarers' speech behavior are: abrupt movement of pitch preterminal part of sense-group; Falling tones realized as an abrupt shift to a lower pitch level on the stressed syllable; Rising tones of wide range; tendency to form plateau areas within diphthongs range.

The variation of prosodic parameters adjusted for age factor proved to be in more pausing intensity of young speakers, rapid velocity fluctuation of speech, usage of wave-like scale, extended range in relation to middle-aged speakers, which is characterized by high recurrence of Rising tone and Falling-Rising

terminal tone, usage of wave-like scale of narrow range, pausing intensity of speech.

The divergent signs of communicative behavior of investigated seafarers taking into account the influence of prosodic parameters of Hindi and Conton dialect of the Chinese language on seafarers' English speech is a high frequency of Falling scale, Rising and Falling-Rising terminal tones, a variative character of range FMT.

Prosodic characteristics of speech behavior of Indian and Chinese seafarers obtained by experimental method, can serve as a foundation for the development of a potential prosodic norm, which can be as a means of national identity.

Key words: prosody, communicative behavior, personality, identity, sociocultural, audit, Chinese and Indian seafarers, speech image, English-language discourse, FFT (frequency of the fundamental tone), intensity, pause, interaction.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, у яких оприлюднено основні наукові результати дисертації (опубліковані у фахових виданнях України):

1. Єфанова І.А. Мелодійні та темпоральні особливості англійського мовлення філіппінських моряків. Закарпатські філологічні студії. Вип.24. Том (1). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022.- С. 100-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.19>
2. Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки індійських моряків. Записки з Романо-германської філології. Вип. 1 (48). Одеса: «Астропринт». 2022.-С. 25-32. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1\(48\).259806](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1(48).259806)
3. Єфанова І. А. Просодичні маркери національної ідентичності в мовленні індійських моряків. Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузький збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Вип. 64. Том 1, 2023.–С. 259-262. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-37>

4. Єфанова І. А. Особливості мовленнєвої поведінки моряків з Індії та Китаю. Записки Романо-германської філології. Вип. 2 (53). Одеса: «Астропринт». 2024.-С. 75-83. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2024.2\(53\).324765](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2024.2(53).324765)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (опубліковані тези доповідей на наукових конференціях):

1. Ступінь впливу мелодики на мовленнєву поведінку індійських моряків. XXIV Міжнародна науково-практична конференція “Multidisciplinary academic notes/ Science research and practice” June 21-24, 2022, Madrid, Spain 24 Hours of Participation (0,8 ECTS credits) p. 110.
2. Просодичні маркери мовленнєвої поведінки індійських моряків. International Scientific Conference Philological sciences and translation studies European potential: Conference Proceedings (September 6-7, 2023, Wloclawek, the Republic of Poland). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023, - p. 64-69.
3. Ступінь впливу мелодики на мовленнєву поведінку китайських моряків. (Збірник наукових конференцій кафедри морської англійської мови, Національний університет «Одеська морська академія», Одеса, 2023, с. 69-74).

Зміст

Вступ.....	10
Розділ I. Передумови дослідження соціофонетичних особливостей мовлення індійських та китайських моряків.....	15
1.1. До питання про варіативність англійської мови	15
1.2. Сучасний статус англійської мови як засобу міжкультурного спілкування	20
1.3. Проблема становлення нових варіантів англійської мови та їх лінгвістичний статус.....	33
1.4. Значення поняття «носій мови».....	37
1.5. Історичні передумови виникнення варіантів англійської мови в Індії та Китаї	39
1.5.1. Поява англійської мови в Індії	39
1.5.2. Мовна ситуація та особливості розвитку англійської мови в Індії.....	42
1.5.3. Виникнення англійської мови в Китаї. Мовна ситуація в сучасному Китаї та Гонконзі	49
1.6. Особливості просодичної системи кантонського діалекту англійської мови	50
1.7. Особливості просодичної системи хінді.....	64
Висновки до розділу I	70
Розділ II. Матеріал і методика дослідження соціофонетичних особливостей мовлення китайських та індійських моряків.....	73
2.1. Матеріал дослідження	73
2.1. Добір експериментального матеріалу (описати інформантів і експериментальний матеріал).....	74
2.2. Просодичні характеристики мовлення як основа проведення експерименту	78
2.3. Просодичні кореляції сегментації звукового мовлення	79
2.4. Методика проведення перцептивно-слухового (аудиторського) аналізу	86
2.5. Методика електронно-акустичного (комп'ютерного) аналізу	87
Висновки до розділу II	90
Розділ III. Результати інструментально-фонетичного дослідження просодичних особливостей мовлення індійських та китайських моряків	92
3.1. Особливості синтагматичного членування мовленнєвого потоку	92
3.2. Мелодійні особливості передтермінальної частини синтагми (шкали)	96
3.2.1. Мелодійні особливості передтермінальної частини синтагми (шкали) у мовленні індійських моряків.....	99
3.2.2. Мелодійні особливості передтермінальної частини синтагми в мовленні китайських моряків	103
3.2.3. Особливості реалізації спадного термінального тону	107
3.2.4. Особливості реалізації висхідних тонів у мовленні досліджуваних груп моряків.....	115
3.2.5. Особливості реалізації спадно-висхідного тону	124
3.3. Темпоральні особливості мовлення китайських та індійських моряків	132
Висновки до розділу III.....	148
Висновки	152
Список використаних джерел.....	156

Вступ

Вся зростаюча значущість англійської мови як засобу світового спілкування і зростаюча на протязі останніх десятиліть глобалізація, ставить перед дослідниками нові задачі з точки зору визначення пріоритетних напрямків в англістиці і, перш за все, у вивчанні англійського звукового мовлення.

Англійська мова як лінгва франка перетворилася в багатопланову, багаторівневу структуру, яка постійно змінює своє звучання, за рахунок зростаючого числа регіональних варіантів і різновидів.

Все більше ваги набуває формування так званих зон мовного контакту, які викликані білінгвальними ситуаціями, що склалися як на території колишніх британських колоній (Індія, Гонконг, Філіппіни) так і на території сучасного Китаю. В результаті впливу автохтонних мов на цих територіях англійська мова починає набувати специфічні риси, що відрізняють її від національного варіанту Великобританії. Як наслідок, в процесі взаємовпливу контактуючих мов, починають зароджуватися нові мовні утворення, які отримали назву «нові варіанти англійської мови» (New Englishes).

Вивченню мовних особливостей варіантів та різновидів англійської мови, їх статусу, сфер функціонування присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (Костроміна, 2015, Русавська, 2018, Чеснокова, 2016). Strevens 1980; Smith 1985; Kachru, Nelson 1996, Kachru 1892, 1996, 1997; Pakir 1997; Jenkins 2000).

Сучасні фонетичні дослідження пов'язані з вивченням взаємозв'язку різноманітних систем – різних мов, різних мовних та соціальних підсистем одної чи декількох мов, з проривом в області розробки комп'ютерних технологій аналізу звукового сигналу, з прагненням не тільки виявити універсальні закономірності в мові, але й описати їх реальні втілення в мовленні. Одним з перспективних напрямків досліджень звукового мовлення є вивчення її просодичної організації.

У фокусі даного дисертаційного дослідження перебувають соціофонетичні особливості англійського мовлення китайських та індійських моряків. Вивчення проблеми вираження національної ідентичності мовця за допомогою просодії є одним з пріоритетних напрямків сучасних лінгвістичних студій. Визначення просодичних характеристик мовлення моряків з Індії та Китаю є новою сферою фонетико-фонологічних знань та систематизації.

Актуальність дисертаційної роботи аргументується наступними факторами: по-перше, підвищеним інтересом лінгвістів до вивчення звучного мовлення нових варіантів англійської мови, з метою встановлення найбільш значущих на просодичному рівні відмітних ознак. По-друге, недостатньою теоретичною та експериментальною розробкою проблеми опису просодичних систем досліджуваних варіантів в Індії та Китаї. По-третє, особливим інтересом до вивчення індійської та китайської різновидів англійської мови.

Об'єктом дослідження є непідготовлене монологічне мовлення моряків з Індії та Китаю.

Предметом дослідження виступають соціофонетичні характеристики англійського мовлення китайських та індійських моряків.

Мета дослідження полягає у визначенні і описі, а також порівнянні просодичних параметрів мовлення моряків з Індії та Китаю. Для досягнення поставленої мети було розв'язано наступну низку завдань теоретичного та експериментального характеру:

- 1) розглянути проблему розповсюдження англійської мови та її становлення у якості міжнародного засобу спілкування;
- 2) розкрити зміст історичних передумов становлення варіантів англійської мови в Китаї та Індії;
- 3) з'ясувати зміст поняття «носій мови»;
- 4) визначити сучасну мовну ситуацію в Китаї та Індії;

- 5) описати особливості просодичних систем хінді та кантонського діалекту китайської мови;
- 6) розробити комплексну методику експериментального дослідження з застосуванням методів аудиторського та комп'ютерного аналізу, а також визначити основні перцептивні та акустичні параметри мовлення моряків з Китаю та Індії;
- 7) встановити комплекс просодичних диференційних ознак, які формують мовленнєву поведінку досліджуваних моряків.

Матеріалом дослідження слугували 40 фрагментів непідготовленого монологічного мовлення з інтерв'ю 10 індійськими і 10 китайськими моряками, мовлення яких було записане курсантами Національного університету «Одеська морська академія» під час плавальної практики. Загальна тривалість звучання досліджуваного матеріалу становить 90 хвилин. Тривалість матеріалу, який підлягав акустичному аналізу складає 10 хвилин.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній **вперше:**

- предметом дослідження було обрано соціофонетичні особливості мовленнєвої поведінки китайських та індійських моряків;
- здійснюється спроба системного опису просодичних систем досліджуваних варіантів англійської мови в Індії та Китаї;
- визначено просодичні характеристики мовлення моряків з Індії та Китаю з урахуванням соціокультурних та національно-специфічних особливостей;
- проведено комплексне експериментально-фонетичне дослідження й окреслено просодичні диференційні ознаки кожного досліджуваного варіанту англійської мови.

Достовірність отриманих даних і обґрунтованість висновків забезпечено застосуванням методів дослідження, які містять: теоретичний, *загально-науковий, описовий метод* – для визначення базових теоретичних джерел; *метод спостереження* – для виявлення системних ознак досліджуваних

одиниць; *аналіз та узагальнення* отриманих у результаті наукової інтерпретації мовних одиниць. Задля проведення фонетичного експерименту застосовувались спеціальні **методи**, серед яких **перцептивний (аудиторський)** аналіз. Який дав змогу ідентифікувати та інтерпретувати зібрані експериментальні дані; **акустичний (комп'ютерний)** аналіз уможливив опис об'єктивних фізичних ознак для підтвердження результатів перцептивного аналізу.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в подальшому розвитку та вивчанні соціофонетичних особливостей нових варіантів англійської мови в Індії та Китаї. Проведене дослідження становить певний внесок в теоретичну фонетику, в теорію міжкультурної комунікації, теорію мовних контактів, сприяє зануренню знань про просодичну систему мови, її одиницях та місті цієї системи в загальній структурі мови в умовах мовного контактування просодичних систем генетично і типологічно несхожих мов.

Практична цінність роботи полягає в тому, що її результати можуть знайти застосування в лекційних курсах з теоретичної фонетики англійської мови: у розділі «Територіальна варіативність англійської мови»; у спецкурсах, спрямованих на ідентифікацію мовця за просодичними ознаками. Отримані результати також можуть застосовуватись в подальших експериментальних і прикладних дослідженнях в області вивчення фонологічних систем мов світу та їх різновидів, автоматичного розпізнання мовлення, а також аналізу і синтезу мовленнєвого сигналу.

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження висвітлено в *семи* публікаціях авторки. Із загальної кількості публікацій – *чотири* опубліковано у фахових виданнях України.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел. Обсяг тексту дисертації складає 155 сторінки, загальний обсяг роботи разом зі списком використаної літератури становить

177 сторінки. Список використаних джерел налічує 200 позицій, із них 108-іноземними мовами.

Розділ І. Передумови дослідження соціофонетичних особливостей мовлення індійських та китайських моряків

1.1. До питання про варіативність англійської мови

Вивчення проблеми варіативності вимови належить до числа актуальних напрямлень сучасних соціофонетичних досліджень. Слід підкреслити, що варіативність завжди має соціальний характер, так як вона пов'язана із спілкуванням людей у певній соціально обмеженій мовленнєвій спільноті.

О. О. Селіванова зазначає, що «варіативність вимови англійської мови розглядається сучасними соціолінгвістичними теоріями в двох аспектах: як прояв тенденції розвитку мови, з одного боку, і як засіб ідентифікації та когнітивного розвитку особистості мовця-слухача у соціумі, з іншого» (Селіванова, 2006). У контексті даного дослідження важливим є наступне: «Якщо з часом із двох конкуруючих варіантів перемагає новий варіант і закріплюється в мові, то таким чином у мові затверджуються зміни. Історія розвитку мови показує, що використання другого варіанту, доки він широко не розповсюдився, як правило, засуджується та протиставляється більш престижному варіанту, який існує в мові. У зв'язку з цим, люди, які використовують його усвідомлено чи не усвідомлено, мають в мовленні соціальний маркер, який характеризує їх соціокультурний рівень. Така інформація, яка виявляється у мовленні, називається *індексною*: вона слугує впізнаванням, тобто *ідентифікації* особи» (там само).

Варіативність вимови поділяється на географічну, соціальну та ситуативну. Слід зазначити, що у центрі даної роботи соціальна та ситуативна варіативність. Соціальна варіативність обумовлена соціально-статусними та соціально-рольовими характеристиками мовця; ситуативна пов'язана з особливостями ситуації спілкування.

В даної роботі під соціально обумовленою варіативністю вимови розуміються акцентні зміни в мові, які виступають як засіб ідентифікації особистості мовця, з одного боку, і як прояв тенденції розвитку мови з іншої,

детерміновані соціально-статусними характеристиками учасників дискурсу.

Слід зазначити, що вивчення географічної, соціальної та ситуативної варіативності вимови базується на співвідношенні акцентних варіантів із загальноприйнятою нормою вимови.

У зв'язку із цим видається важливим надати дефініцію мовній нормі. Мовна норма – «сукупність явищ, дозволених системою мови, відібраних та закріплених у мовленні носіїв мови та, які є обов'язковими для всіх хто володіє літературною мовою в певний період часу» (І. Лабов). У британському варіанті англійської мови цією нормою є Received Pronunciation (RP). Більшість вчених називають RP «діалектом» англійської мови, але діалектом особливого типу, тому як він немає будь-якої регіональної культурної основи. «Ніщо ані в граматиці, ані в лексиці не вказує нам на регіональне походження даного «діалекту» (І. Лабов).

У загальній лінгвістиці поняття мовної норми має декілька інтерпретацій, проте всі вони передбачають деякий стандарт, який характеризує мовлення освічених учасників мовного колективу (О. І. Стеріополо). Зокрема, в лінгвістичному енциклопедичному словнику мовна норма визначається як «сукупність стабільних і уніфікованих мовних засобів і правил їх вживання, які свідомо фіксуються та культивуються суспільством». Серед обов'язкових характеристик норми виділяють її кодифікованість, стабільність, регулярність, підтримка в громадськості та масова відтворюваність.

Серед багатьох досліджень нових варіантів АМ норма трактується в двох аспектах. По-перше, під нормою слід розуміти деяку модель, якої дотримується мовець в процесі мовної комунікації, тобто ті мовні форми, які приймаються за зразок на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях. По-друге, під нормою мають на увазі освітню модель, на яку орієнтуються в процесі навчання АМ у системі освіти (Kachru B., 1982). Вибір відбувається між екзонормативною (англ. *exo-normative*) та едонормативною (англ. *endo-normative*) моделями. Екзонорма, чи зовнішня норма, пов'язана з прийняттям за еталон країнами зовнішнього кола мовних норм тих країн, де вона є

рідною. Ендонорма, чи внутрішня норма, передбачає в якості зразку локальні мовні форми, які приймаються освіченою частиною населення (Kachru B., 1982, 1986).

Перший визначний шаг у процесі здобуття англійською мовою статусу одного із світових був зроблений в останні десятиліття XVI століття. Саме в цей час кількість користувачів англійської мови як рідної мови складало приблизно 5-7 мільйонів людей, причому майже всі вони мешкали на Британських островах. Але до середини XX століття ця цифра зросла майже у 50 разів. На даний час більша частина людей, які спілкуються англійською мешкає за межами Великобританії.

Однією з проблем, пов'язаних з розповсюдженням мови по всьому світу, є протиріччя між такими двома поняттями, як інтернаціоналізм (internationalism) і ідентичність (identity). Поняття інтернаціоналізму передбачає, що нація дивиться на мир як на єдине ціле та намагається визначити свої потреби по відношенню до цього миру. Інтернаціоналізм передбачає порозуміння, потребує узгодженого мовного стандарту.

Що стосується ідентичності, нація намагається усвідомити та визначити, перш за все, структуру свого суспільства, психологію своїх людей, а також свої потреби, виходячи із почуття національної індивідуальності. Ідентичність передбачає індивідуальність. Якщо нація бажає продемонструвати свою унікальність, а не бути лише безіменним елементом всесвітньої культури, то їй необхідно шукати способи вираження своєї відмінності від іншого миру. Такими способами можуть виступати прапор, уніформа та інші подібні символи, але немає більш природного та універсального засобу вираження індивідуальності, аніж національна мова або, якщо такого немає, національний варіант світової мови. Іншими словами, ідентичність передбачає відмінності в області граматики, лексики, орфографії, вимови або правил використання мови.

В наш час на фоні процесу розширення впливу англійської мови в усьому світі підіймається питання про збереження своєрідності,

самобутності її основних варіантів. Як наслідок, кількість конфліктів, які виникли під час спроб регіонів встановити свою незалежність, індивідуальність не зменшується. (Помічено, що чим менш віддаленим від метрополії виявляється територіальний варіант, тим більш його домагання на національно-культурну своєрідність, наприклад, Північна Ірландія та Шотландія.) (Бубнов, 2021, Бондар, 2023). Одним із результатів успішних спроб є засвоєння мовних форм. Які характеризують лінгвістичний розподіл між новою нацією та її колоніальними попередниками. Два фактори сприяють цьому розподілу:

- тісний контакт з іншими мовами. В умовах близької взаємодії з іншими мовами англійська мова неминуче засвоює деякі їх особливості, особливо лексику та просодію;
- широка розповсюдженість англійської мови по всьому світу. Як наслідок цього, англійська мова використовується для вираження відмінностей фауни, флори та культурних особливостей, тому в кожній англійській країні виявиться декілька сотень, а може й тисяч слів, які виражають її характер.

Оскільки в даному дослідженні ми будемо часто використовувати терміни «варіант» та «діалект», слід ввести деякі уточнення в їх визначення, а також вказати на їх співвідношення з національною та літературною мовою. В теорії варіативності обидва терміни використовуються в рівній мірі. Так, наприклад, Брук (G. L. Brook) у своїй книзі «Англійські діалекти» (English Dialects) визначає діалект як «будь-який різновид мови, який асоціюється з певною групою мовців, меншою за своїм розміром, ніж група людей, яка говорить загальною мовою» (Brook G. L., 1963: 13). У відповідності до цього визначення Брук відносить австралійську англійську, американську англійську (далі АЕ), британську англійську (далі БЕ) до діалектів англійської мови. Таке використання терміну «діалект» представляється нам доволі широким.

Що стосується співвідношення «мова-діалект-варіант», то тут, на наш погляд, необхідно відмітити, що різниця між мовою та діалектом/варіантом може бути безумовно як різниця між загальним і конкретним. Визначення діалекту/варіанта являється конкретизацією поняття «мова». Дана конкретизація досягається введенням екстралінгвістичної характеристики у визначення діалекту/варіанта. В якості екстралінгвістичної характеристики виступає зазначення на територіальну обмеженість, а також на специфіку колективу мовців. Крім того, чималу роль у визначенні того чи іншого різновиду мови відіграє політика та владні диспозиції. Даний факт добре відображений в афоризмі: «діалект – це та сама мова, але тільки без армії» (J. Wells, 1982), а ось у випадку із варіантом, на наш погляд вже можна говорити про наявність армії. Крім того, різниця між діалектом і варіантом досягається мірою віддаленістю від метрополії, а також кількістю мовців (Well, 1982, Brook, 1963).

В даній роботі ми приймаємо визначення, які надані О. О. Селівановою. Під діалектом автор розуміє «територіальний різновид національної мови, обмежений сферою народно-розмовного мовлення та супротивний нормованій літературній мові». Варіант літературної мови вчена визначає як «територіальний різновид єдиної нормованої мови». Варіант національної мови позначає «сукупність територіально обмеженого варіанту літературної мови та розповсюджених в межах його діапазону територіальних діалектів» (О. О. Селіванова).

Слід зазначити, І. Лабов справедливо відмічає, що мова відображає відмінності поведінки національних груп та їх прагнення відділитись один від одного, тому звісно і з'являються варіанти. Варіанти існують у всіх мовах, і тому вивчення мови є інколи задачею більш важкою, ніж виявлялось спочатку. Лінгвісти вже давно звернули увагу на те, що мова зберігає свої ідентичні риси лише на певній частині території свого розповсюдження і лише за визначеними умовами (І. Лабов).

«Становлення варіанту передбачає зміну соціальних умов його функціонування, включаючи зміни екологічного середовища та соціально-лінгвістичної бази. Крім того, опинившись у нових умовах, мова продовжує змінюватись відповідно до закладеними в неї тенденціями розвитку, а також під впливом нових екстра- та інтралінгвістичних факторів, тобто адаптується до нових умов функціонування» (І. Лабов).

1.2. Сучасний статус англійської мови як засобу міжкультурного спілкування

Починаючи з 60-х років XX віку розповсюдження англійської мови як найважливішої мови міжкультурного спілкування прийняло таких масштабів, що вона дійсно почала відігравати безпрецедентну роль у всьому світі. В даний час англійською мовою спілкується майже біля чверті всього населення земної кулі. Така ситуація виникла вперше в історії людства, через що питання статусу та перспектив англійської мови як мови міжкультурного спілкування становить великий інтерес для сучасної лінгвістичної науки. Багатьма дослідниками відмічається, що існування сучасного суспільства неможливо без «міжкультурного взаєморозуміння та взаємозв'язку» (Хоуген, 1982).

Дослідження, присвячені ролі англійської мови у забезпеченні успішності спілкування між представниками різноманітних національностей і культур, використовують різні визначення для такого спілкування: «міжкультурна комунікація», «кроскультурна комунікація», «міжнародна комунікація». Аналіз першоджерел за даною тематикою, здійснений автором теперішнього дослідження, не дозволяє виявити яких-небудь відмінностей між цими поняттями. В даній роботі поняття «міжкультурна» та «кроскультурна комунікація» вживається як взаємозамінні синоніми (Бялик, 2017).

Вивчення специфіки міжкультурної комунікації англійською мовою, зокрема використання цієї мови як засобу міжкультурного спілкування

юристів, виявляється неможливим без глибокого аналізу сучасного статусу англійської мови і тих причин, які обумовлюють її домінуючу позицію в сучасному світі.

Стало важко подорожувати де-небудь у світі, не вступаючи в щоденний контакт з англійською мовою, особливо у великих містах. Англійська мова домінує в міжнародній культурі, в першу чергу через поп-музику, що передається по радіо, телебаченню, в мережі інтернет, а також недубльовані фільми та телевізійні шоу англійською мовою. Вона відіграє значну роль у суспільному житті багатьох країн, де мова не є первинною, але набула вторинну і часто навіть наднаціональну функцію (Mc Arthur, 2008).

Аргументи на користь англійської мови як глобальної мови, можуть бути коротко сформульовані наступним чином:

1. Широкий розмах спілкування різноманітних людей та народів все більше гостро потребує виробітки загальних форм і засобів міжнародної комунікації. Етнічні та культурні конфлікти переросли в світову, глобальну проблему, засвідчуючи про необхідність «загальної мови» для людства в сучасних умовах.

2. Глобалізація економіки, в результаті якої стрімко росте число міжнародних компаній, зайнятих як виробництвом, так і – особливо – торгівлею. Розвиток цих компаній та їх розквіт, в тому числі фінансовий, значною мірою залежить від можливостей легко та ефективно спілкуватись однією «глобальною» - мовою.

3. Створення та функціонування міжнародних політичних і суспільних організацій – їх кількість та роль росте напротязі останніх 50 років.

На даний момент практично неможливо із певністю припустити, за яким шляхом піде розвиток англійської мови, так як все більша кількість людей використовує її в якості іноземної, а не рідної. Можна стверджувати, що зараз ніхто не володіє монополією на англійську мову – вона перемістилася із Великобританії, США та інших англомовних держав та країн, де вона є другою мовою.

У колоніальну епоху англійська мова також використовувалася в якості засобу міжетнічного спілкування, видозмінюючись та поступово стаючи рідною для населення. Британська англійська поклала початок американської австралійської та південноафриканському варіантам. І тепер, на початку ХХІ віку, з'являється все більше «нових різновидів» англійської мови. Як відмічає Д. Крістал у своїй книзі «Англійська мова як глобальна мова», «ми є свідками виникнення перших ознак «англійської мовної сім'ї» (D. Crystal, 2011).

Мова стає засобом міжнародного та культурного спілкування, коли її особлива роль визнається всіма країнами. Вочевидь, що визначення «особлива роль» є неоднозначним і може включати в себе безліч різних аспектів. Роль мови найбільш очевидна в тих країнах, де дана мова є рідною для більшої частини населення. У разі англійської мови такі країни – це Великобританія, США, Канада, Ірландія, Австралія, Нова Зеландія, ЮАР та низка інших держав. Втім навіть цей перелік переконливо показує, що англійська мова є рідною для населення відносно незначної кількості країн. Щоб зайняти особливе місце в суспільстві та затвердитись в якості міжкультурного спілкування, мова має бути прив'язана в даній якості іншими державами світу (D. Crystal, 2003).

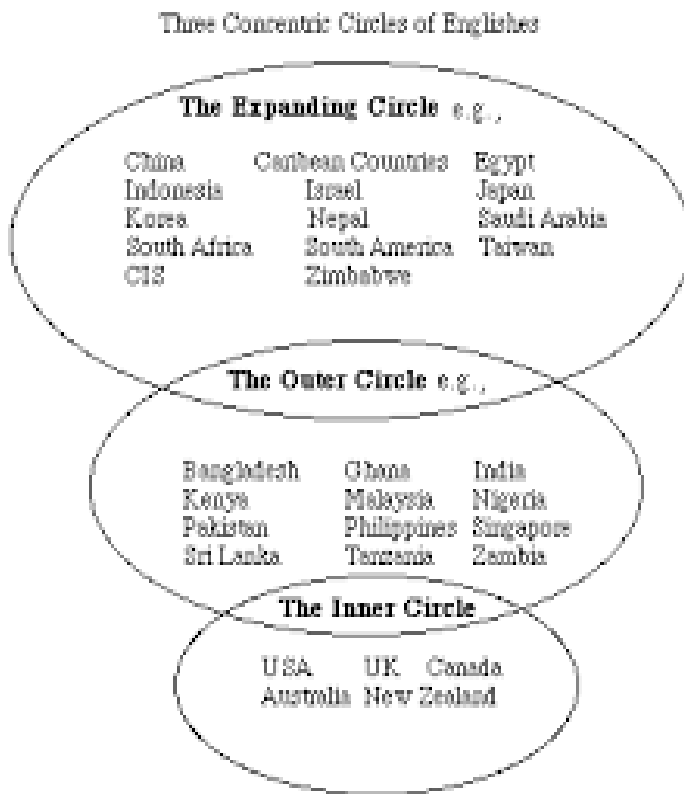
Одним понад із шляхів здобуття мовою особливого статусу є визнання її офіційною мовою будь-якої країни для використання у таких важливих галузях суспільного життя, як управління, судочинство, освіта та ЗМІ. Так мова розглядається як додаток до рідної, «першої» мови, а тому часто називається «другою». Оволодіння такою мовою, як правило, є обов'язковою умовою успішної кар'єри. Широке розповсюдження в світі в якості офіційного засобу спілкування отримали французька, німецька, іспанська, арабська мови. Однак, навіть у порівнянні із цими провідними мовами, англійська в цілому має більш високий міжнародний статус і є офіційною у більш ніж сімдесяти державах.

По-друге, навіть за відсутністю у мови офіційного статусу, її особлива роль може бути позначена її пріоритетом при вивченні мешканцями тієї чи іншої країни іноземних мов. Англійська мова найбільш широко викладається в якості іноземної мови більш ніж у 100 країнах світу, тобто в країнах, де рідна мова могла би конкурувати з англійською за місце найважливішої світової мови міжкультурного спілкування. В більшості країн англійська вивчається як основна іноземна мова, витісняючи з навчальних програм інші мови.

Оскільки мова міжнародного спілкування розвивається одночасно за трьома вказаними вище напрямками (тобто у якості рідної, офіційної та іноземної мови), то існує висока ймовірність того, що через деякий час вона перевищить будь-яку іншу мову за кількістю мовців.

Саме так і сталося з англійською мовою. Аналіз різноманітних статистичних даних (Крістал, 2011) дозволяє зробити висновок про те, що кількість людей, які в достатньої мірі володіють англійською мовою, постійно збільшується і на даний час складає приблизно біля двох млрд. людей. Ні одна мова в світі не має подібної швидкості розповсюдження. Для порівняння, навіть китайську мову знають лише 1,1 млрд. людей.

Американський лінгвіст Брай Качру (Качру, 1986) запропонував модель розповсюдження англійської мови у вигляді трьох концентричних кіл, які показують шляхи її проникнення в ті чи інші країни, а також роль англійської мови в суспільному житті цих країн, рис. 1:

Внутрішнє коло (The Inner Circle) охоплює країни, де англійська мова є рідною мовою основної частини населення. Зовнішнє коло (The Outer Circle) включає країни, де англійська використовується дуже давно, і, навіть якщо не стала рідною для населення, є мовою державних організацій та відіграє роль другої мови в багатомовному середовищі. До таких країн належать Сінгапур, Індія,

Китай, Філіппіни та більш ніж п'ятдесят інших держав світу (Б. Качру, 1986).

У тому, що англійська мова стала в цих країнах природним засобом спілкування, немає нічого дивного. Вона з'явилась в країнах внутрішнього кола ще в колоніальний період, і її позиції там ніколи не піддавали сумніву, так як у неї не було конкуренції з боку інших мов. У законодавстві Великобританії ніколи не було соціального пункту, що стосується англійської мови, та вона не була оголошена офіційною мовою цієї країни. Англійська також не згадується в Конституції США. Вочевидь, що відсутність необхідності в юридичних документах свідчить про те, що в даних країнах не виникають конфліктні ситуації, пов'язані з національною мовою.

Серед країн зовнішнього кола, де англійська, як правило, використовується у якості другої мови, рішення надати їй офіційного статусу найчастіше приймалось щоб уникнути необхідності обирати між конкуруючими місцевими мовами. В цьому випадку англійська мова сприймається населенням як «нейтральна». В подібних випадках рішення про

надання їй офіційного статусу зазвичай базуються на політичній цілеспрямованості.

До розширюваного кола (The Expanding Circle) належать країни, які не піддалися колонізації державами внутрішнього кола. Вони не надали англійській мові спеціального статусу, втім признали її роль як засобу міжкультурного спілкування. До цієї категорії належать постійно зростаюча кількість країн, де англійська вивчається в якості основної іноземної мови.

Один із видатних сучасних лінгвістів Девід Крістал наводить переконливу статистику та вказує пріоритет англійської мови як засобу міжкультурного спілкування в порівнянні з іншими ведучими європейськими мовами.

Говорячи про причини становлення англійської мови в якості мови міжкультурного спілкування, слід зазначити, що вони мало пов'язані з кількістю людей, які спілкуються цією мовою. Історичні приклади показують, що, наприклад, латинь була міжнародною мовою на початку нашої ери не тому, що римляни були численнішими, аніж підвладні Римської імперії народи, а тому, що вони були набагато сильнішими з воєнного та економічного погляду. Пізніше, коли Римська імперія пала, латинь ще біля тисячі років продовжувала залишатися міжнародною мовою, але вже завдяки фінансової та політичної силі католицької церкви. Нині ж, втративши такої підтримки, латинь позбулася статусу мови міжкультурного спілкування та існує лише як інструмент небагаточисленних галузей науки, зокрема, медицини та біології (D. Krystal, 2006).

Без сильної влади, політичної, воєнної чи економічної, мова не має ніяких шансів розвиватися в засіб міжкультурного спілкування. Роль мови завжди пропорційна успіхам, які здобуваються у міжнародному масштабі його носіїв (Г. Ющенко, 2007).

Дану тезу є необхідним розглядати в зіставленні з іншою розповсюдженою точкою зору: про те, що успіх тієї чи іншої мови на міжнародній арені обумовлений досконалістю її функціональних

властивостей або статком літературної спадщини. З приводу англійської мови можна часто почути ствердження, що ця мова добре пристосована задля ролі міжнародної мови у зв'язку із легкістю її граматичних конструкції, нечисленністю флексій, відсутністю граматичного роду, точністю суфіксів та наявністю допоміжних дієслів.

Однак такі твердження представляються нам не маючими під собою дійсних підстав. Історичний аналіз показує, що латинська мова стала міжнародною, не зважаючи на свої багаточисленні флексії та наявність граматичного роду. Французька мова так само залишається значущою світовою мовою, хоча має іменники чоловічого та жіночого роду та й взагалі є значно важчою, аніж англійська мова, з точки зору граматики. Багато інших світових мов, зокрема арабська, також вважається високофлексивною і важкою з граматичної точки зору. Отже, слід зробити висновок, що критерій простоти вивчення мови не може бути визначальним для того, щоб мова набула статусу домінуючої у міжкультурному спілкуванні.

Мова стає міжнародною ані через структурні особливості, які їй притаманні, ані через багатство словнику чи літературну спадщину. Ці фактори не можуть гарантувати навіть виживання мови, що є очевидним на прикладі латині, яка залишилась в наш час тільки предметом вивчення небагатьох представників науки та релігії. І навпаки – певні внутрішньомовні труднощі, як, наприклад, непослідовність правил орфографії, яка притаманні англійській мові, можуть не бути перешкодою для утвердження мовою своєї особливої ролі в світовій спільноті.

Набагато більше значення має політична могутність мовців, які саме говорять цією мовою, їх воєнна та економічна потужність. Просування англійської мови «на посаду» глобальної відбувається з неосяжною швидкістю. Навіть 50 років тому питання про глобальну мову не було настільки актуальним (Стингач, 2018).

Геополітичні катаклізми останніх десятиліть безсумнівно сприяють збільшенню ролі англійської мови як міжнародного засобу спілкування. У

1997 році Д. Крістал писав: «Незважаючи на неймовірний зріст вживання англійської мови, майже дві третини населення світу ще не використовують її. У деяких регіонах світу англійська все ще присутня в дуже обмежених масштабах» (D. Crystal 1997).

Економічні фактори набули визначного значення у XX столітті, коли вони почали діяти у глобальному масштабі через розвиток засобів зв'язку, виникненням великих транснаціональних корпорацій, бурхливим зростанням міжнародної торгівлі та реклами. На сьогоднішній день англійська мова домінує у транспортній сфері, а також у засобах масової інформації. Це мова подорожей та зв'язку на міжнародних авіалініях. У всіх міжнародних аеропортах пілоти та диспетчери говорять англійською. П'ять величезних телекомпаній – Сі-бі-ес, Єн-бі-сі, Єй-бі-сі, Бі-бі-сі та Си-бі-сі (Канадська телекомпанія) – охоплює потенціальну аудиторію приблизно у 500 млн. людей за допомогою трансляцій англійською мовою. Англійська є мовою супутникового телебачення. Також слід зазначити, що англійська мова є міжнародною мовою моряків, яка була затверджена Міжнародною морською організацією. За оцінками підрахунку Міжнародної палати судноплавства (International Chamber of Shipping) на 2024 рік 1, 89 мільйона моряків обслуговують торговельний флот, а допомагає їм в цьому звичайно англійська.

Слід прийняти до уваги ще один фактор, який укріплює позицію англійської мови в якості *lingua franca* всього світу: значні легіони викладачів англійської мови як іноземної кількісно перевищують всі інші армії викладачів інших іноземних мов. Відповідно індустрія викладання англійської мови як іноземної високо розвинута, дуже активна, ефективна та успішна (особливо у Великобританії, яка забезпечує світ і навчальними матеріалами, і «живою робочою силою»: викладачами – носіями мови).

У XXI столітті найголовнішим фактором, який сприяв подальшому затвердженню англійської мови в якості глобальної, став розвиток засобів електронних комунікацій, зокрема світової комп'ютерної мережі Інтернет.

Створення міжнародних національних організацій, таких як, зокрема, ООН, підштовхнуло світову спільноту до розуміння того факту, що мова *лінгва франка*, або загальна мова, може стати необхідною для всього світу. Колись представники такої великої кількості держав (понад 180 у деяких органах ООН) ще ніколи не збирались разом для вирішення загальних значущих питань. З урахуванням дорогої системи багатостороннього перекладу, яку важко реалізується на практиці, дуже серйозно стало розглядатися питання єдиної всесвітньої мови для полегшення спілкування між представниками різних країн.

Відомий британський дослідник міжнародної англійської мови Том Макартур виділяє 113 територій світу, де англійська відіграє значущу роль. Ця роль може різнитися в різних регіонах, навіть всередині країн, де англійська мова давно використовується. Більш того, ця варіативність настільки висока, що в даний час можна виділити 8 категорій країн, де англійська має різний статус.

1. Англійська мова фактично є офіційною мовою, та її стандартизований варіант співіснує з іншими варіантами чи іншими мовами. Приклади:

1.1 У Великобританії стандартна британська англійська мова співіснує та перемішується з регіональними діалектами в Англії, Шотландії, Уельсі, Північної Ірландії, а також є мовами іммігрантів з Карибського регіону та інших країн. Можна виділити дві основні категорії мов, з якими взаємодіє англійська: мови місцевого населення (валійська, гаельська та інш.), а також мови іммігрантів (бенгальська, хінді, кантонська та інш.)

1.2 У США стандартна американська англійська співіснує та змішується з регіональними діалектами, серед яких можна виокремити декілька креолів на базі англійської мови, а також креолів-діалектів (як, наприклад, варіанти афро-американської англійської). Можна виділити дві основні категорії мов, з якими взаємодіє англійська: мови місцевого населення (алеутська, гавайська, іспанська та інш.) і мови поселенців-іммігрантів (німецька,

італійська, іспанська та інш.). У 2014 році англійська стала фактично офіційною мовою 27 штатів і була юридично признаною як офіційна мова в інших 23 штатах. У зв'язку із напруженою мовною ситуацією в США здійснюються спроби вносити зміни в конституцію для того, щоб законодавче закріпити роль англійської мови як офіційної мови нації.

2. Англійська юридично признана офіційною мовою, і її стандартний варіант співіснує з іншими варіантами чи іншими мовами.

1.1 В англomовному Карибському регіоні, як правило, офіційне використання англійської мови контрастує з креольськими мовами на основі англійської мови, які використовуються більшістю населення, наприклад на Ямайці або Барбадосі.

1.2. У Гайані офіційна англійська мова контрастує з креольськими мовами на основі англійської мови, мовами іммігрантів (хінді, урду, бходжпурі та інш.), а також деякими американськими (Amerindian) мовами.

3. Англійська юридично признана офіційною мовою, не зважаючи на те, що ніколи не була мовою місцевого населення чи поселенців, і співіснує з іншими мовами і, ймовірно, креольськими мовами чи піджинами.

3.1 У Нігерії англійська мова є офіційною, тому що як офіційна колоніальна та постколоніальна друга мова вона була етнічно нейтральною та прийнятною для більшості регіональних спільнот та етносів, мовами яких є, наприклад, гауза, ігбо, та йоруба.

3.2 Аналогічна ситуація спостерігається у більшості англomовних африканських країнах, таких як Гана, Сьєрра-Леоне. Креоли на базі англійської мови в цілому типові для Західної Африки, але не для країн Східної та Південної Африки.

4. Англійська мова юридично визнана однією з національних мов, часто в суперечливому соціолінгвістичному контексті.

4.1. У Канаді англійська мова співіснує в якості офіційної мови з французькою, на якій розмовляє значна частина населення. Окрім цих двох

мов в країні використовуються мови місцевого населення, а також мови іммігрантів, такі як кантонська, пенджабська, гаельська.

4.2 У Камеруні англійська мова співіснує в якості офіційної мови із французькою. Крім того, широко розповсюджена креольська мова на базі англійської. Також населення країни використовує багато місцевих мов.

4.3 У Бостані англійська мова співіснує в якості офіційної мови із сетсваною, мовою більшої частини місцевого населення.

4.4 У Сингапурі англійська мова співіснує в якості офіційної мови із малайською, китайською, томільською, але англійська мова є єдиною мовою державного документообігу та важливою мовою освіти в країні.

4.5 В Південно-Африканській Республіці англійська мова співіснує в якості офіційної мови відразу із 10 іншими мовами: афрікаанс (яка до недавнього часу була єдиним партнером англійської мови в якості офіційної) та дев'ятьма мовами місцевого населення. При цьому, хоча англійська є найбільш розповсюдженою офіційною мовою, в країні загалом вона використовується мало.

5. Англійська мова не являється офіційною мовою, але володіє юридичним статусом другої мови.

5.1 У Кенії офіційною державною мовою є суахілі, а англійська мова є другою державною мовою.

5.2 У Бангладеш офіційною державною мовою є бенгальська, а англійська є мовою вищої освіти.

5.3 У Малайзії офіційною державною мовою є малайська, але англійська являється обов'язковою другою мовою освіти.

6. Англійська мова не володіє офіційним або іншим спеціальним юридичним статусом, але, тим не менш, відіграє суспільну роль.

6.1 У Данії, Норвегії, Швеції та Нідерландах англійська мова фактично є другою мовою, яку вивчають всі мешканці країни та використовують в особистих і робочих цілях усередині країни та за кордоном.

6.2 В Ізраїлі офіційними державними мовами є іврит та арабська, але англійська та ідиш серед інших мов широко використовуються в бізнесі, засобах масової інформації та професійної діяльності громадян. Написи на дорожніх знаках виконані на івриті, арабською та англійською.

7. Англійська мова є офіційною мовою на декількох рівнях і для певних цілей.

В Індії англійській мові офіційно відводять три ролі:

- в якості офіційно допоміжної мови, тоді як державною мовою є хінді;
- в якості державної мови при здійсненні взаємодії зсередини Союзних Територій, тому що нарівні з хінді, бенгальським та інш., англійська являється мовою чотирьох різних держав Союзу;
- в якості офіційної мови 8 Союзних Територій, які напряду контролюються із Нью-Делі.

8. Англійська мова є офіційною мовою з метою міжнародного спілкування.

9. В організації Об'єднаних Націй англійська є однією з п'яти офіційних робочих мов разом з французькою, китайською та іспанською. Серед цих мов англійська є найбільш розповсюдженою. Переважно використовується британський стандарт англійської мови.

*10. В Європейському Союзі англійська мова разом із французькою являється офіційною робочою мовою та входить до числа офіційних мов ЄС. Тим не менш, англійська мова все ширше використовується в якості *lingua franca* на висшому рівні. В більшості використовується британський стандарт англійської мови (McArthur, 1998).*

Разом з тим, абсолютно зрозуміло, що під час процесу глобалізації, у тому числі мовної, існує і цілий ряд суттєвих небезпек. На прикладі англійської мови стає все більше явною глибина та серйозність проблеми глобальної мови.

Роль англійської мови як «глобальної» та сама мова оцінюються в самих різних мовних виразах: починаючи від «унікальна», «легко засвоювана», «найбільш впливова та сама могутча» до «катастрофічна», «євроцентрична», «мовний імперіалізм» і навіть «мовний фашизм». (Лабов, 2002).

Дійсно, введення єдиної глобальної мови (англійської, як зараз, чи будь-якої іншої у майбутньому) приваблює здібність вирішити багато проблем: полегшити міжнародне спілкування, скоротити великі фінансові витрати міжнародних організацій, компаній, концернів на перекладачів – письмових та усних, сприяти обміну інформації та, відповідно, прискоренню та покращенню науково-технічного прогресу, торгівлі, бізнесу (Валігура, 2007).

З іншого боку, так як різноманітність мов представляє різноманітність культур, а різноманітність культур передбачає розмаїття ідей, вірувань, традицій, способів життя, систем, цінностей та пріоритетів, використання однієї «міжнародної» мови для міжнародного спілкування призведе до нівелювання, ігнорування та, можливо, загибелі мови, а також культур народів, які спілкуються різними мовами, пограбує ці народи, знищить їх національну ідентичність, результати їх національного культурного розвитку, а також спричинить різке скорочення об'єму культурної інформації у кібернетичному просторі.

Загибель сучасних мов – одна з найгостріших проблем сучасного людства в цілому та лінгвістів зокрема. За розрахунками Д. Крістала, до 80 % із існуючих мов зараз на землі 6000 мов можуть загинути впродовж ХХІ століття, а в середньому кожні два тижні гине одна мова.

Іншими словами, у сучасній англійській відображається одне із головних протиріч людського суспільства: протиріччя між рівністю та індивідуальністю, тобто різноманіттям (diversity). Люди народжуються рівними і повинні мати рівні права, але люди народжуються різними та

прагнуть зберегти свою індивідуальність, неповторність, особливість. Теж саме, звичайно, належить до націй, мов та культур. (Лабов, 2022).

У даний час поки ще немає можливості зробити достовірні прогнози відносно найближчих перспектив англійської мови як універсальної мови міжнародного та міжкультурного спілкування. Втім дивовижна стрімкість, з якою відбувається становлення цієї мови в новому, глобальному статусі. Початок ХХІ століття – це час, коли всесвітня мова стала реальністю, і вивчення її як засобу кроскультурної комунікації, безумовно, являється актуальним.

В рамках даної роботи досліджуються просодичні особливості англійського мовлення носіями з Китаю та Індії.

В продовження міркувань про еволюцію досліджуваних варіантів АМ як засобів вираження індійської/китайської ідентичності закономірно постає питання про особливості їх розвитку та їх лінгвістичний статус¹ на сучасному етапі. Докладне обговорення даного питання пропонується в наступному розділі дисертаційного дослідження.

1.3. Проблема становлення нових варіантів англійської мови та їх лінгвістичний статус

В центрі уваги розділу – соціолінгвістичний опис сучасного етапу АМ в Індії та АМ в Китаї, а саме в Гонконзі, і проблема їх статусу як автохтонних варіантів. В розділі також обговорюються і інші пов'язані з даною проблематикою питання, а саме, мовна норма та проблема її становлення зсередини нових варіантів. В кінці розділу обґрунтовується статус досліджуваних мовних утворень в рамках даного дослідження.

Дослідження проблеми національної ідентичності не може відбуватись окремо від вивчення соціального контексту, в умовах якого відбувається розвиток варіантів. Отже, з цією ціллю звернемося до факторів,

¹ В наступному розділі під лінгвістичним статусом розуміється статус варіантів, що вивчаються по відношенню до нормотворчих варіантів АМ в лінгвістичній літературі.

що визначають його, а саме згадаємо історичні передумови виникнення варіантів, що досліджуються, опишемо сучасні мовні ситуації на територіях їх побутування та у висновку визначимо роль англійської мови (далі АМ) у суспільному житті індійського та китайського суспільств у сучасний час.

Вочевидь, що локальні мовні форми нових варіантів АМ зможуть сприйматись як де-який еталон, на який слід орієнтуватись, тільки після того як відмінні лінгвістичні ознаки отримають ухвалу переважної більшості освічених корінних мешканців, переходячи із категорії помилок у категорію інновацій. Фактор загального визнання мовних форм народом-носієм, як відомо, є одним з найбільш важливих у процесах формування, історичного становлення та подальшого розвитку мовної норми (Лабов, 2022).

Зокрема, фактор загального визнання локальних мовних форм покладено до основи моделі Б. Качру, яка описує процес становлення ендонорми в новому варіанті АМ (Kachru B., 1992). Так, процес нормоутворення включає в себе три етапи. Перший етап – це період невизнання локальних мовних форм, які виявляються в орієнтації утвореного корінного населення на зовнішні норми, які вважаються престижними. Другий етап передбачає дивергентний розвиток локальних мовних форм, які починають широко використовуватись місцевим населенням, але ще не є загальновизнаним. Третій етап – це процес усвідомленої відмови від зовнішніх норм і прийняття за зразок локальних мовних форм всіма учасниками мовного колективу².

В даний час дослідники нових варіантів (Б. Качру, Я. Качру, Л. Сміт, С. Нельсон, Н. Хонна та інш.) схиляються до думки про те, що вказані різновиди АМ проходять другу стадію нормоутворювання. Ті, що говорять на варіантах зовнішнього кола поступово починають відмовлятися від екзонорм британського або американського варіантів АМ, приймаючи за

² Описаний Б. Качру процес нормоутворення в новому варіанті в цілому відповідає основним етапам стандартизації мовних форм, які включають в себе масову та постійну відтворюваність мовних форм, процес їх відбору та суспільного визнання, а також кодифікацію (Серебренніков, 1970; Михальченко, 2006; Піщальнікова, Сонін, 2009; Jenkins, 2003).

еталон локальні мовні форми, які починають представляти для їх носіїв певну етнокультурну цінність (Kachru B., Kachru Y., Nelson, 2006; Kachru Y., Smith, 2008).

Однак слід відмітити, що дані соціолінгвістичних опитувань серед освіченого населення свідчать про те, що локальні мовні форми все ще залишаються невизнаними більшістю учасників мовного колективу, продовжуючи сприйматись в якості помилок та відхилень від стандартів нормоутворюючих варіантів, головним чином, Великобританії та США (Hohenthal, 1998; Groves, 2009; Setter, Wong, Chan, 2010).

Окрім загального визнання важливим фактором у становленні мовної норми являється процес її кодифікації, що відповідає третій стадії в моделі нормоутворювання Б Качру (Kachru B., 1992). Згідно з багатьма дослідженнями, не зважаючи на постійно зростаючі масштаби розповсюдження та визнання локальних мовних форм, вони все ще не пройшли стадію кодифікації за допомогою словників, підручників, засобів масової інформації, а також художньої літератури, яка створювалась місцевими авторами локальним варіантом АМ (Sailaja, 2009; Setter, Wong, Chan, 2010). З цієї причини локальні мовні форми нових варіантів характеризуються значною мірою варіативності.

Отже, слід визнати, що на даний момент ендонорма нових варіантів АМ знаходиться в процесі становлення, що передбачає проходження етапів загального її визнання та кодифікації, після чого мовні особливості припинять сприйматися як мовні помилки, а самі варіанти здобудуть статус автономних мовних утворень, що розвиваються незалежно від зовнішніх норм. Таким чином, ми підійшли до ще одного з найбільш дискусійних у сучасних дослідженнях питання, а саме до питання про наділення нових варіантів АМ самостійним лінгвістичним статусом.

Розвинені, в залежності від території розповсюдження та культурно-мовного середовища мовні форми створили передумови для формування нового бачення на варіативність АМ, відповідно якому нові варіанти

трактуються як нативізовані (тобто асимільовані в культурі та в суспільстві) мовні утворення, спроможні слугувати засобом вираження національної культури³ (Pride, 1982; Platt; Weber, Ho, 1984; Kachru B., 1986; Kachru Y., Nelson, 2006). Здібність локальних мовних форм бути засобом вираження автохтонної культури являється для ряду сучасних лінгвістів (Bolton, 2002, 2003; Kachru B., 2004; Kachru B., Kachru Y., Nelson, 2006; Kachru Y., Nelson, 2006; Kirkpatrick, 2007; Kachru Y., Smith, 2008) серйозною підставою для того, щоб розглядати нові варіанти як самостійні, не залежні від норм варіантів внутрішнього кола. В рамках цього підходу являється правомірним і використання форми множини “Englishes”⁴. Більш того, вчені, які поділяють погляд про незалежний статус нових варіантів АМ, заперечують перевагу варіантів внутрішнього кола над зовнішнім, тим самим стверджуючи їх рівноправність. У термінологічному аспекті даний підхід передбачає використання моделі «X АМ» замість «АМ в X»: наприклад, «індійська англійська» (англ. *Indian English*) замість «АМ в Індії», «сінгапурська англійська» (англ. *Singaporean English*), замість «АМ в Сінгапурі» чи «нігерійська англійська» (англ. *Nigerian English*) замість «АМ в Нігерії» і т. п.

Однак подібну точку зору поділяють далеко не всі лінгвісти, піддаючи сумніву незалежний статус нових варіантів (Stevens, 1980; Quirk, Widdowson, 1985, p. 6; Quirk, 1988, 1990; Görlach, 1991; Fishman, 1999; Jenkins, 2003). Факт того, що розвинулися на постколоніальному просторі мовні форми спроможні слугувати засобом вираження автохтонної культури, зовсім не позначає, що автоматично в лінгвістичному (системно-структурному) рівні можна говорити про дивергентний процес, який далеко зайшов і який міг призвести до розвитку самостійного варіанту. Незважаючи

³ До числа лінгвістів, які стверджували право на самостійність різних варіантів АМ та можливість вираження ними власної ідентичності, можна віднести британського лінгвіста, представника Лондонської лінгвістичної школи Джона Ферса (1890-1960) (Прошина, 2015).

⁴ Згідно Т. МакАртуру, форма множини “Englishes” у лінгвістичній літературі була вперше зафіксована у 1970 р. в роботі Б. Странг “Історія англійської мови” (Strang, 1970; McArthur, 1998).

на розвиток локальних мовних форм з дистинктивними ознаками, далеко не кожний з нових варіантів АМ володіє кодифікованими мовними нормами та їх носіями, що являється вагомим аргументом на користь неможливості на даному етапі визнати за новими варіантами їх незалежний статус.

Звернемося до обговорення проблеми лінгвістичного статусу успадкованих варіантів. Як випливає з вищесказаного, одним з необхідних умов у процесі еволюціонування нового варіанту в самостійний являється його перехід від екзонормативної до едонормативної моделі розвитку. Тому при розгляданні питання про лінгвістичний статус АМ в Індії та АМ в Китаї представляється важливим визначити модель, яку обирають учасники мовного колективу, як на рівні міжособистісного спілкування, так і в системі освіти. У цьому зв'язку перейдемо до соціолінгвістичного опису досліджуваних варіантів на сучасному етапі їх розвитку.

1.4. Значення поняття «носій мови»

Факт зародження і розвитку на постколоніальному просторі численних варіантів АМ викликав в лінгвістичному світі жваві дебати, які стосуються цілого ряду питань. Одним з найбільш дискутованих являється питання про перегляд терміну «носій мови» та правомірності його використання по відношенню до представників країн зовнішнього кола (R. W. Shuy, 1969).

Відповідно до розділу 1.1, в залежності від виконуючих функцій всі існуючі різновиди АМ у лінгвістичній літературі традиційно класифікують на варіанти, які функціонують у якості рідної мови (англ. *native varieties*), та на варіанти, які функціонують в якості другої чи іноземної, тобто які не є рідними для тих, хто їх використовує (*non-native varieties*). Розділення варіантів АМ на «рідні» та «нерідні» передбачає і традиційне ділення мовців, що використовують ці варіанти, на носіїв АМ (англ. *native speakers, first language speakers*) і не носіїв (англ. *non-native speaker, second language speakers*).

Втім розповсюдження АМ за межами країн внутрішнього кола та, більш того, процес її нативізації мовними спільнотами, які починають її

використовувати в якості необхідного засобу міжетнічного спілкування зсередини країни, призвели до того, що в лінгвістичній науці було поставлено питання про перегляд змісту терміну «носій мови» (Kachru B., Kachru Y., Nelson, 2006). Зокрема, вже в середині 1960-х рр. Б. Качру вперше висловив точку зору про те, що АМ «належить» не тільки її природним носіям (мешканцям Великобританії, США, Канади, Австралії і Нової Зеландії), але і всім тим, хто використовує її як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях (Kachru, 1965). Отже, згідно вченим, які розділяють подібну точку зору, носіями можуть вважатись всі ті, хто використовує АМ в певних сферах діяльності в якості необхідного засобу спілкування.

Дане твердження тим більше може бути застосовано до представників країн зовнішнього кола. Їх мешканці також можуть вважати себе «носіями» варіантів, які, в певної мірі, відображають національну ідентичність мовця. У якості аргументу на користь рівноправного використання терміну до представників країн як внутрішнього, так і зовнішнього кола вчені наводять статистичні дані. Як зазначалося раніше, факт значної численної переваги мовців, що користуються АМ у якості другої по відношенню до сукупної кількості тих, для яких АМ являється першою, чи рідною, дозволяє ряду вчених стверджувати, що АМ в такої ж мірі «належить» мешканцям країн зовнішнього кола, як і мешканцям країн внутрішнього кола (Kachru B., Kachru Y., Nelson, 2006). В результаті, не відображаючи реальну дійсність, опозиція «носій – не носій» перестає бути актуальною, особливо в ситуації, коли локальні мовні форми стають освітньою моделлю у викладанні АМ.

З іншої сторони, традиційне в лінгвістиці тлумачення терміну «носій мови», яке передбачає володіння мовними нормами та зацікавленість членів мовної спільноти в їх підтриманні та передачі із покоління в покоління, не дозволяє вченим, які розділяють протилежну точку зору, віднести до категорії носіїв всіх представників країн зовнішнього кола (Quirk, Widdowson, 1985; Guirk, 1988, 1990; Fishman, 1999). Отже, питання про правомірність застосування терміну «носій мови» по відношенню до мовців,

які говорять новими варіантами АМ, тісно пов'язане з питанням про існування в цих варіантах мовної норми. У зв'язку із цим звернемося до розглядання поняття норми та можливості присутності нормованих мовних форм в даних варіантах.

1.5. Історичні передумови виникнення варіантів англійської мови в Індії та Китаї

1.5.1. Поява англійської мови в Індії

Як відомо, АМ в Індії являється спадщиною більш ніж двохсотлітнього (з початку XVIII до середини XX ст.) колоніального правління британців, які надали країні незалежність тільки в 1947 р. Вважається, що вперше англійці з'явилися в Індії ще в 1579 р. виключно в комерційних цілях. Послідуючі XVII та XVIII століття були пов'язані з розширенням та укріпленням впливу британців, а разом з тим і АМ на територіях Індії. Починаючи з 1670 року під контроль британської Ост-Індської компанії, яка була запроваджена у 1600 р. для організації комерційної діяльності на території півострову, поряд з торгівлею потрапляє і сфера освіти, і з 1715 р. у великих містах Індії відчиняються перші англійські школи для місцевих громадян. Саме з цього часу АМ починає відігравати важливу роль у житті індійського суспільства (Sailaja, 2009).

1765 р. виступає знаковим у колонізації Індії. У цьому році Ост-Індська компанія отримала легальне право ввести в трьох індійських провінціях (Бенгалії, Бихарі та Оріссі) систему податків на землю, що фактично узаконило правління англійців, які на протязі наступного сторіччя розповсюдились на всю територію Індії та поклало кінець правлінню Монгольської імперії, яка на той час розпадалася. Тим часом АМ впливала все більше на життя місцевого населення: у 1778 р. почав працювати перший друкарський АМ верстат, у період з 1780 по 1795 рр. були створені видавництва англійських газет, а у 1794 р. була видана перша книга АМ,

написана індієм. Продовжували відчинятись англійські школи, у тому числі приватні, навчання в яких велося виключно АМ (Kachru, 1998).

З 1835 р., багато в чому завдяки зусиллям голови комітету з питань освіти лорда Томаса Макалея, британці почали проводити на території Індії активну мовну політику, яка направлена на розподіл АМ та витіснення автохтонних мов. АМ стає мовою освіти, в тому числі вищої. Доступ до престижних професій та до цивільної служби був відчинений місцевому населенню тільки після складання іспитів на володіння АМ. Тому освіта, яку отримували АМ стала користуватися попитом. Натомість, система освіти, заснована на викладанні мовами корінного населення, хоча і не була скасованою, тим не менш не знаходила підтримки серед англійської влади: навчання автохтонними мовами було можливим лише в середніх учбових закладах, кошти для друку літератури цими мовами не виділялись. Унаслідок політика нав'язування іноземної мови корінному населенню стала причиною виникнення ситуації білінгвізму в Індії.

Визнання Індії у 1947 р. незалежною державою та завершення британського панування могли ще означати завершення панування АМ. Втім цього не сталося. АМ, глибоко проникнувши до більшості сфер діяльності англійського суспільства, міцно закріпилася на території Індії в якості запоруки до отримання гарної освіти, престижних професій та соціально-економічних привілей. Говорити АМ і на даний час вважається престижним (Kachru B., 1994).

Існує три етапи становлення англійської мови в Індії. Перший етап прийшовся на епоху активної місіонерської діяльності протестантської британської церкви у XVII столітті. У зв'язку з тим, що португальські місіонери навідувалися до Індії з кінця XV століття, індіанці того часу були достатньо толерантні щодо ідей християнства. Отже, англійські місіонери здобули відмінний плацдарм для дій в Індії: англійці поставили за мету обернути у християнство представників знаті, що у свою чергу, допомогло, як в розповсюдженні християнства, так і англійської мови. Тому, англійська

мова в Індії вважається мовою релігійної громади. Цікаво, Біблії, які були завезені до Індії до початку XIX століття, були надруковані англійською мовою. Очевидно, що знаючі релігійні люди були вимушені вчити англійську мову.

Другий етап становлення англійської мови тісно пов'язаний з першим, але він мав залежність від внутрішніх чинників. Англійська мова стала мовою великого панства. Більш того, знати англійську мову стало вигідно, у зв'язку з торгівлею між Британією та Індією. У великих морських містах процес вивчення англійської мови йшов швидше, тому як англійські кораблі приходили доволі часто. Отже, у XVIII столітті вивчати англійську мову було дуже почесно.

Третя стадія становлення англійської мови припала на зріст впливу Британської Ост-Індської компанії. Початком торговельно-воєнного завоювання Індії Британською Ост-Індською компанією став насильницький переворот, у результаті якого командир британської армії Роберт Клайв став губернатором Бенгалії.

Англійці займали найважливіші посади в Індії, саме тому документація велася суто англійською мовою. Також англійська мова вважалася «дорогою до світла» серед місцевого населення.

Англійська мова здобула статус «особливо привілейованої» після переходу індійських колоній під керівництво Британської імперії у 1857 році. Після здобуття незалежності у 1947 році територія Індії формально звільнилася від впливу Британської імперії, але більш ніж 200 років під керівництвом англійців не пройшли дарма (Ел. рес. Англійська мова в Індії: Історичний екскурс).

На сьогоднішній день англійська мова набула офіційного статусу у чотирьох штатах: Маніпур, Мегхалая, Трипура, Нагаленд, а також у восьми союзних територіях. Англійську мову широко використовують як у законодавчій системі, державних і комерційних засобах масової інформації, так і у морській сфері.

1.5.2. Мовна ситуація та особливості розвитку англійської мови в Індії

Слід зазначити, що мовна ситуація в Індії відрізняється складною та неоднорідною структурою. Індія вважається однією із найбільш різноликих у лінгвістичному та культурному відношенні країн світу. Загалом лінгвісти виділяють на території сучасної Індії більш ніж 1000 мов і форм їх існування (Fasold, 1984, p. 22; Brown, Ogilvie, 2009). З точки зору генеалогічної класифікації, мови Індії належать до чотирьох великих мовних сімей: 1) індійської, чи індо-арійської, мовної групі індоєвропейської сім'ї (хінді, урду, бенгалі, гуджараті, маратхі, орія, панджабі, ассамський, майтхілі, кашмірі, непалі, сіндхі, конкані, догрі); 2) дравідійської сім'ї мов (тамільська, телугу, малайялам, каннада); 3) тибето-бірманської гілки китайсько-тибетських мов (бодо, мови групи кукі-чин (маніпурі, чи мейтхей), мови ангами та ао) і 4) аустроазіатської сім'ї (мови мунда, мова кхасі) (Sailaja, 2009; Brown, Ogilvie, 2009; Ethnologue: Languages of the world. URL).

Внаслідок такого мовного розмаїття і зокрема пов'язаними з ним політичними конфліктами статус офіційних мов Індії мають 22 мови. До цього списку належать ассамська, бенгалі, бодо, гуджараті, догрі, каннада, кашмірі, конкані, майтхілі, малайялам, маратхі, маніпурі (мейтхей), непалі, орія, панджабі, санскрит, сандхалі, синдхи, тамілійська, телугу, урду та хінді (Constitution of India. URL: <http://www.cgsird.gov.in/constitution.pdf>). Цими мовами говорить 98% населення, а їх розвитку сприяє фінансова підтримка зі сторони суспільства (Sailaja, 2009).

Хінді водночас має статус суспільної мови, тому як є мовою роботи національної влади. З усіх корінних мов хінді являється найпоширенішою на території Індії. Це означає, що хінді являється головною мовою-субстратом для варіанту АМ в Індії. За даними останнього перепису населення 2011 р., мовою хінді та її діалектах говорить 41 % населення, яке переважно мешкає на території так званого поясу хінді (англ. *Hindi Belt*) (Ethnologue: Languages of the world. URL: www.ethnologue.com/country/IN/status; Office of the Registrar

General and Census Commissioner. URL: censusindia.gov.in). Хінді використовується у всіх сферах діяльності, а також слугує засобом міжетнічного спілкування.

АМ, згідно зі статтею 343 Конституції Індії (Constitution of India. URL: <http://www.cgsird.gov.in/constitution.pdf>), статус допоміжної офіційної мови (англ. *associate official language*) та нарівні з хінді використовується в державному управлінні, судочинстві, бізнесі, ЗМІ, науці, освіті, а також виконує функцію мови-посередника між урядами штатів⁵. Слід відмітити, що на даний час Індія являється найбільшою країною за численністю мовців АМ в якості другої – понад 200 000 000 людей (Ethnologue: Languages of the world. URL: <https://www.ethnologue.com/country/IN/languages>).

АМ продовжує відігравати важливу роль в житті індійської спільноти, на що вказують слідуючи факти: АМ являється другою після хінді мовою за кількістю газет і журналів, що друкуються в країні, а за численністю книг, що видаються АМ Індія посідає третє місце після США та Великобританії [Sailaja, 2009]. Необхідно також підкреслити, що АМ у сучасній Індії використовується і в неофіційних сферах: в міжособистісному спілкуванні між учасниками з різними автохтонними мовами.

АМ продовжує займати важливе місце і в освітній сфері. Ще у 1968 р. в рамках національної політики в області освіти АМ стала частиною так званої «Тримовної формули» (англ. *Three Languages Formula*), яка передбачала вивчення в школах трьох мов – мови штату, хінді та англійської. Ця «формула» продовжує існувати досі, втім, маючи рекомендаційний характер, не завжди реалізується на практиці, і кожен штат фактично залишає за собою право самостійно вирішувати питання, пов'язані з вибором мов для учбової програми. У вищих учбових закладах АМ донині являється обов'язковою мовою для вивчення (National Focus Group on Teaching of Indian

⁵ Сучасна Індія включає в себе 28 штатів та союзних територій. Адміністративний розподіл на штати було проведено переважно за мовним принципом (Sailaja, 2009).

Languages. URL: http://epathshala.nic.in/wp-content/doc/NCF/Pdf/Indian_Languages.pdf; Sailaja, 2009).

Тим не менш, незважаючи на виконувану АМ функціональне навантаження в більшості соціально значущих сферах, більша частина багаточисленного населення Індії АМ не володіє. Тут слід звернутись до деяких статистичних даних. За оцінкою Всесвітнього банку за 2020 р., на території сучасної Індії проживає 1 311 000 000 людей (World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/country/india>). З них менш ніж половина (429 329 720 людей) являються мешканцями міст, решта (881 720 811 людей) належать до сільського населення (World Bank. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL?view=chart>). Рівень грамотності складає 74% (Ethnologue: Languages of the world. URL: ethnologue.com/country/IN). АМ переважно розповсюджена серед освіченого міського населення. Сільські мешканці, як правило, володіють тільки однією мовою, оскільки в сільських районах доступ до освіти АМ практично відсутній. Через фінансову неспроможність навчатися в дорогих приватних школах, де викладання ведеться переважно АМ, більшість дітей, які не мають соціальних та економічних привілеїв, отримують освіту в безкоштовних державних школах, навчання в яких не дозволяє досягнути необхідного рівня володіння АМ, навіть не дивлячись на формальне включення даної дисципліни в учбову програму (Ramanathan, 2005). Інакше кажучи, в Індії простежується соціолінгвістична стратифікація суспільства, при якій володіння АМ обумовлено приналежністю до високого соціального прошарку.

На основі опису ряду дослідників (Kachru B., 2004; Sridhar, 1989; Mehrotra, 1998; Kandiah, 1991, p. 275), АМ в Індії знаходиться в процесі становлення ендонорми, тобто набуває на всіх рівнях мовної системи специфічні риси, які обумовлені новими соціально-культурними умовами. Локальні мовні форми починають функціонувати незалежно від норм внутрішнього кола, що вже не дозволяє розглядати їх у якості помилок чи

відхилень. Іншими словами, у проекції на Динамічну модель Е. Шнайдера розвиток АМ в Індії на даний момент відповідає четвертій стадії (Schneider, 2017).

Однак, перед тим, як трактувати АМ в Індії в якості незалежного від зовнішніх норм варіанту, з'ясуємо, яка модель – екзо-чи едонормативна – має найбільш престижний соціальний статус серед освічених учасників мовного колективу.⁶ З цією ціллю в рамках теперішнього дослідження були проаналізовані результати соціолінгвістичних опитувань, які були проведені дослідниками в період з 1986 р. по теперешній час серед освіченого міського населення Індії, головним чином серед студентів та професорсько-викладацького складу місцевих університетів. Ціль опитувань полягала у спробі визначити на яку норму – зовнішню, чи внутрішню -орієнтуються учасники в процесі мовного спілкування. З'ясувалося, що опитування демонструють доволі суперечливі результати.

У дослідженнях Б. Качру та А. Сагхаль 1986 і 1991 рр. відповідно (Kachru B., 1986, р. 24; Saghal, 1991, р. 303) повідомляється, що більшість респондентів дотримуються едонормативної моделі навіть у мовному спілкуванні на міжнародному рівні. Даний результат дослідники пояснюють тим фактом, що зовнішні норми. Головним чином британського чи американського вимовного стандартів, поступово втрачає свій престижний статус і носії варіанту АМ в Індії починають свідомо використовувати локальні мовні форми в якості засобу вираження національної ідентичності. Більш того, особливо негативне відношення корінного населення до екзонорми автори відмічають в ситуаціях міжетнічного спілкування.

Тим не менш відомості, які представлені в роботах Б. Качру та А. Сагхаль, суперечать даним інтернет-опитування, яке було проведено в рамках соціолінгвістичного дослідження А. Гогенталь у 1998 р. (Hohenthal,

⁶ Тут і далі в опису досліджуваних варіантів під мовною нормою мається на увазі норма вимови, або стандарт, під яким розуміється сукупність найбільш стійких реалізацій фонетико-фонологічної системи, усвідомлено відібраних та закріплених в процесі мовного спілкування, тому імпліцитно прийнятих у мовному колективі (Шахбагова, 1992, с. 20-23).

1998). Згідно з його результатами, 70% респондентів у процесі мовного спілкування орієнтуються на британський вимовний стандарт, 10% - на американський. Орієнтація на зовнішню норму, згідно даним учасників опитування, має особливе значення в ситуаціях міжнаціонального спілкування, що, мабуть, пов'язано з прагненням бути зрозумілим. Локальним мовним формам, які представляють значимість головним чином на міжетнічному рівні спілкування, віддали перевагу лише 17% респондентів.

Однак в більш пізніх дослідженнях, зокрема в дослідженнях В Чанд 2009 р. (Chand, 2009) було виявлено, що локальні мовні форми починають отримувати все більше визнання особливо серед молоді. За підсумками опитування групи освічених мешканців Нью-Делі В Чанд встановила, що переважна більшість респондентів (за винятком 5,7% опитуваних, які віддали перевагу британському вимовному стандарту) орієнтовані на ендонормативну модель АМ як на рівні міжетнічного, так і на рівні міжнаціонального спілкування. Екзонорма, навпаки, отримала негативну оцінку. Автор дослідження вказує на вкрай негативне відношення респондентів до зовнішніх вимовних стандартів, які сприймалися ними як «чужі» та «закордоні». Факт того, що локальні вимовні форми АМ отримали схвалення більшості учасників опитування, позначає, що локальний акцент поступово починає завойовувати суспільне визнання та сприйматись у якості символу-маркеру, спроможного характеризувати учасників мовного колективу як представників своєї нації.

Таким чином, за підсумками проведених за останній час соціолінгвістичних опитувань можна зробити висновок про те, що на даний проміжок часу відношення корінного населення Індії до використовуваних мовних форм носить двоїстий характер. З однієї сторони, до сих пір зберігається соціально-психологічна орієнтація значної частини освіченого населення на зовнішні вимовні норми, які продовжують стримувати високий статус та сприйматись як еталон. З іншого боку, розвивається тенденція до

поступового визнання локальних вимовних форм, які володіють здібністю диференціювати їх користувачів від користувачів інших варіантів АМ, в той час як зовнішні норми починають сприйматись як «чужі».

Також невирішеним залишається питання про вибір єдиної моделі в системі освіти. Як вже відмічалось вище, починаючи з колоніального періоду та до 1960-х рр. у всіх освітніх установах Індії при навчанні АМ за зразок був узятий британський вимовний стандарт, тобто екзонорма. Недивно, що акцент, який здобувається в учбових закладах відрізнявся від зовнішньої норми лінгвістичними рисами, які варіюються в залежності від специфіки культурно-мовного оточення. Нездібність не тільки учнів, але і самих педагогів оволодіти британською вимовною нормою стала причиною бурхливих дебатів про те, що еталоном в учбовому процесі має бути локальний варіант вимови, який, як уявлялося, був більш прийнятним під час оволодіння АМ (Sailaja, 2009). В результаті з 1900-х рр. в систему освіти почав вводитись вимовний стандарт варіанту АМ в Індії (англ. *Educated Indian Pronunciation* | *Standart Indian English Pronunciation - SIEP*)⁷, а також стандарт локального варіанту АМ як системи (англ. *Educated Indian English* | *General(ized) Indian English (GIE)* / *Standart Indian English*) (Parasher, 1991; Pandey, 1994; Sailaja, 2009).

Однак, незважаючи на введення в освітній процес вимовного стандарту, більша частина освіченого населення Індії ним не володіє (Sailaja, 2009). Локальні вимовні форми відрізняються значно регіональною варіативністю, чому сприяють як різноманіття інтерферуючих автохтонних мов на території Індії, так і освітня політика держави, при якій, як повідомлялося раніше,

⁷ Серед основних ознак, що відрізняють вимовний стандарт варіанту АМ в Індії від RP на сегментному рівні, можна виділити: скорочений інвентар голосних фонем; ерність: заміна дифтонгів монофтонгами (напр., [ei]) – довгим [e:], [əu] – огубленим [o:]); ретрофлексна вимова приголосних [t], [d], [l], [n] та [r]; відсутність аспірації на приголосних [p], [t], [k]; заміна зубних фрікативних [θ] та [ð] аспірованими чи ретрофлексними [t̪] та [d̪] відповідно; розкотистий характер апроксиманту [r]; відсутність темного варіанту бокового сонанту [l]; взаємозаміна приголосних: [v] і [w], [ʃ] і [s], [dʒ] і [z]; заміна глухого глотального фрікативного [h] дзвінким чи поєднанням [gh]; підвищена палаталізація та назалізація приголосних; скорочення консонантних кластерів на початку та в кінці слів та інш. (Bansal, 1990; Sailaja, 2009; Chand, 2009, p. 325-329).

кожний штат має автономію в питаннях освіти, а відтак, і у питаннях вибору освітньої моделі⁸.

З термінологічної точки зору, проблема визнання АМ в Індії самостійним варіантом співвідноситься з питанням про правомірність використання в лінгвістиці терміну «індійська англійська». Зазначимо, що якщо в лінгвістичних описах, які датуються минулим сторіччям, вчені надавали перевагу терміну «АМ в Індії», то в сучасній лінгвістичній літературі терміни «АМ в Індії» (англ. *English in India*) та «індійська англійська» (англ. *Indian English*) співіснують паралельно, з яких остання вже здобула широке розповсюдження та використання більшістю зарубіжних лінгвістів.

У підтримку правомірності використання терміну «індійська англійська» вчені приводять наступні аргументи. По-перше, АМ в Індії вже почала розвиватись за ендонормативним шляхом, поступово втрачаючи залежність від екзонорми. По-друге, у зв'язку із зростанням соціально-економічного значення АМ збільшується число корінних мешканців, які набувають його нарівні з автохтонною мовою у віці від 3 – 4 років (Chand, 2009; Puri, 2013). З цієї причини сучасні лінгвісти (Sahgal, 1991; Parasher, 1991; Singh, 1998; Kachru B., 2004; Chand, 2009; Puri, 2013) визнають наявність природних носіїв локальних мовних форм. В результаті АМ в Індії визнається самостійно варіантом, що розвивається, наділеним національно обумовленими специфічними рисами, що відрізняють його від інших варіантів АМ. Зокрема, на офіційному сайті «Ethnologue: Languages of the world» статус АМ в Індії визначений як особливий різновид АМ, що відрізняється від британського чи американського національних стандартів та володіє власними дистинктивними лінгвістичними ознаками: «Neither British nor American English but a distinct Indian dialect with its own unique vocabulary and style» (URL: ethnologue.com/language/eng).

⁸ Наприклад, у ряді учбових закладів Індії моделлю в навчанні АМ являється також і американський вимовний стандарт (Sailaja, 2009).

1.5.3. Виникнення англійської мови в Китаї. Мовна ситуація в сучасному Китаї та Гонконзі

Історія проникнення та розповсюдження АМ у Гонконзі в більшості нагадує історію АМ в Індії. Так само як і Індія, Гонконг довгий час знаходився під владою британців, колоніальне панування яких фактично тривало з 1841 по 1997 рр. Втім, згідно з історичними джерелами, англійський піджин на території Гонконгу можна було почути ще у 1637 р. з появою британських торговельних суден. Із збільшенням обсягів торгівлі між мешканцями території та британської Ост-Індської компанією зростала і присутність британців. У 1841 р., під час Першої Опіумної війни з Китаєм, острів Гонконг був вперше окупований Великобританією, а із завершенням війни, у 1842 р., згідно з мирним Нанкінським договором, офіційно перейшов під Британський суверенітет. Ще через рік територія офіційно отримала статус колонії. З того часу АМ стає її єдиною офіційною мовою (Setter, Wong, Chan, 2010).

В міру розширення території колонії розповсюджувався вплив АМ. Згідно з умовами Пекінської конвенції 1860 р., укладеної після Другої Опіумної війни, Китай мусив поступитися Великобританії територіями Коулунського півострову та рядом островів. У 1898 р. Великобританія взяла у Китаї в оренду на 99 років (до 1997 р.) прилеглу територію на півночі Коулунського півострова та острів Ланьтау, які отримали назву «Нові території».

Протягом всієї історії колоніального Гонконгу АМ являється основним засобом спілкування в таких сферах, як державне управління, судочинство, бізнес, освіта (Bolton 2003: Setter, Wong, Chan, 2010). Так само як і в Індії, колоніальне правління зробило знання АМ обов'язковою умовою для вступу у вищі учбові заклади, а також для складання іспитів на отримання престижних робочих місць (Lin, 1996). Таким чином, формування місцевої китайської еліти напряду залежало від рівня володіння АМ. Широкі маси населення залишались неосвіченими і, як наслідок, монолінгвами, оскільки

оволодіти АМ можна було тільки через систему освіти, яка на той час була доступною лише забезпеченому прошарку суспільства. І тільки введення у 1970-х рр. безкоштовної обов'язкової дев'ятирічної освіти для дітей від 6 до 14 років призвело до розповсюдження масового білінгвізму. Зазначимо, що АМ досі залишається мовою навчання в багатьох школах та вузах Гонконгу (Lin, 1996: Setter, Wong, Chan, 2010).

По завершенні у 1984 р. переговорів між урядами Великобританії та КНР відносно майбутнього статусу Гонконгу сторони підписали спільну китайсько-британську декларацію, згідно до якої у 1997 р. відбулася передача суверенітету над всією територією Гонконгу на користь Китаю. Наразі Гонконг є Спеціальним адміністративним районом (САР) у складі Китайської народної республіки. В рамках спільної китайсько-британської декларації 1984 р. території надана широка автономія (за винятком питань оборонної та зовнішньої політики) до 2047 р., після чого, як пропонується, Гонконг втратить надану автономію та увійде до числа провінцій Китаю (Setter, Wong, Chan, 2010).

Розглянувши історичні факти, які вплинули на розповсюдження та подальший розвиток АМ в Індії та Китаї, звернемося до вивчення сучасної мовної ситуації на цих територіях з урахуванням деяких соціодемографічних характеристик населення.

1.6. Особливості просодичної системи кантонського діалекту англійської мови

Китайська мова складається з діалектів, що утворюють у КНР дев'ять діалектних зон. Усі діалекти мають спільну письмову мову. Частина словникового складу (наддіалектна лексика) та основи граматичної будови також єдині. Головні відмінності між діалектами знаходяться на фонетико-фонематичному рівні.

Описуючи просодичні особливості кантонського діалекту китайської мови, відразу звернемо увагу на той факт, що в ньому, так само як і у всіх

діалектах китайської мови, відсутній словесний наголос, і функцію виділення складів виконує тон (Bolton, 2023). Як і в інших мовах ізолюючого типу, тон у китайській мові – одиниця фонологічна, тобто диференціює складоморфеми (Bauer, Benedict, 1997). Реалізуючись на складі, тони (тобто складові, або етимологічні тони) протиставляють склади за висотним рівнем і мелодійному малюнку, виконуючи тим самим функцію лексичної диференціації слів. Більше того, в кантонському діалекті тон також виконує і граматичну функцію – зокрема, зміна тону є одним із граматичних засобів утворення форм дієслова доконаного виду (Bolton, 2003). Також зауважимо, що на відміну путунхуа, склад у кантонському діалекті завжди тонований, і випадків втрати складом тону чи його редукції немає.

Отже, в описуваному діалекті немає чергування наголошених і ненаголошених інтервалів, властивого для індоевропейських мов, а є чергування тонально протиставлених складів, за яким зміна мелодійного рівня здійснюється на кожному складі фрази. У цьому полягає одночасно і основна особливість ритмічної організації описуваної мови-субстрата, і головна її відмінність від ритмічної організації англійської мови.

Провідним акустичним корелятом у реалізації виділеності складу є параметр ЧОТ, що створює значні відмінності, і є значущими для лексичного, а також граматичного протиставлення. У меншій мірі у створенні ефекту виділеності бере участь інтенсивність. Ще меншу роль у диференціації складів за рівнем виділеності відіграє параметр тривалості. З огляду на мелодійне виділення кожного складу тривалість є його постійною характеристикою, у результаті чого голосні фонеми мають тенденцію використовуватися у повній, нередукованій формі. Виділеність кожного складу за рахунок тональних змін і тривалості визначають складовий (складочитальний) характер ритму мови-субстрату, роблячи його еталонним представником цього типологічного ритмічного різновиду. Випадки редукування голосного вкрай обмежені. Редукції можуть зазнавати лише фінальні склади, що закінчуються на вибухові приголосні [p], [t], [k], які

оформлюються так званими вхідними тонами. Їх тривалість у кантонському діалекті набагато коротша порівняно з тривалістю решти складів (Bauer, Benedict, 1997).

Тональна система також відрізняється своєю специфікою, що полягає в її реєстрово-контурному характері, за якого і реєстр, і контур беруть участь в лексичній, а також граматичній диференціації. Тональна система діалекту містить шість фонологічно значущих тонів, або шість тонем, які відрізняються за своїм реєстром, а також за мелодійним контуром. Особливість системи тонем полягає в тому, що кожній тонемі верхнього реєстру протиставлена тонема нижнього. До них відносяться:

- рівний тон верхнього реєстра та рівний тон нижнього реєстра;
- висхідний тон верхнього реєстра та висхідний тон нижнього реєстра;
- спадний тон верхнього реєстру, і спадний тон нижнього реєстру

(Bolton, 2003).

Використовувана термінологія, а саме «спадні» (англ. *falling*) і «висхідні» (англ. *entering*) тони, застосовуються дослідниками кантонського діалекту китайської мови при описі тонем діалекту (Bauer, Benedict, 1997; Lee et al., 2002). **При цьому так звані «спадні» тони характеризуються незначним за частотним інтервалом спадним рухом.**

Виділяють ще три так званих вхідних тони, що є особливістю саме кантонського діалекту китайської мови. Не будучи самостійними тонемами, вхідні тони за своїм реєстром і мелодійним контуром є алотонами відповідних рівних або спадних тонів і мають обмежену дистрибуцію: вони оформляють лише закриті склади, що закінчуються на вибухові приголосні [p], [t], [k]. Від основних тонем вони відрізняються часовим параметром – своєю короткістю (Bauer, Benedict, 1997; Lee et al., 2002). Структура тональної системи описуваної мови може бути представлена у вигляді наступної схеми:

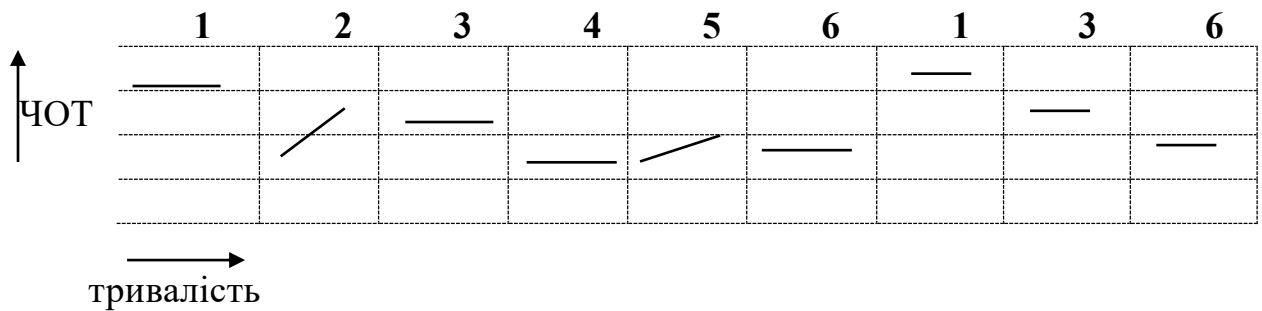

Рис. 2 Схематичне зображення тональної системи кантонського діалекту китайської мови (Lee et al., 2002)

Наведена схема наочно демонструє фонологічно значущий розподіл тонею за регістрами. Це означає, що домінантна роль у розрізненні тонею належить саме регістрам, тоді як контури доповнюють цю функцію. Отже, тональну систему кантонського діалекту правильніше кваліфікувати саме як регістрово-контурну, а не контурно-реєстрову, в якій головну розрізнявальну роль відіграють контури, а регістри – відтворювальну (Lee et al., 2002).

Функціональна значимість регістрових протиставлень наділяє ритміко-мелодійну організацію кантонського діалекту низкою характерних ознак. У межах однієї ритмічної одиниці у складі розповідної фрази найбільшу виділеність, зазвичай, має початковий склад, що, передусім, проявляється у співвідношенні складів за висотним рівнем. Початковий склад ритмічної одиниці реалізується у вищому регістрі, тоді як наступний (-і) за ним склад(и) – у нижчих. Отже, усередині ритмічної одиниці утворюється міжскладова спадна мелодика незалежно від етимологічних тонів складів. Випадки рівного регістрового співвідношення складів або мелодійного виділення початкового складу нечисленні (Bolton, Kwok, 1990).

Відмінності за висотним рівнем виявляються і в послідовності ритмічних структур. Початковий склад наступної ритмічної одиниці реалізується у більш високому реєстрі щодо кінцевого складу попередньої ритмічної одиниці. Початкові склади ритмічних одиниць утворюють тональні акценти (вершини) і служать формуванню загального тонального малюнка у фразі. Для синтагми розповідної фрази найбільш характерною є

спадна мелодика з максимумом ЧОТ на початковому повнозначному слові, яке виявляється найвищим за регістром, решта ритмічних одиниць послідовно зсуваються у більш низькі регістри. У разі мелодійного виділення початкового слова максимум ЧОТ локалізується на відповідному слові, і утворює певний тип висхідно-спадної мелодики.

Зауважимо також, що, незважаючи на регістрові міжскладові протиставлення у просодії фрази, внутрішньоскладові тони зберігають етимологічний характер тонального контуру, фонологічно значимий для лексичної та граматичної диференціації. Мелодійний рух у синтагмі реалізується такою мірою, за якої зберігаються розрізнявальні ознаки внутрішньоскладових, етимологічних, тонів (там само). Отже, поєднуючись у певній послідовності у фразі, тоновані склади в кантонському діалекті китайської мови виявляють одночасно внутрішньоскладові ознаки (ознаки етимологічного тону), що забезпечують лексичні та граматичні відмінності, та міжскладові, що служать формуванню загального мелодійного малюнка фрази.

Регістровий характер мелодійної організації зумовлює утворення значних висотних інтервалів між складами, що виражається в мелодійному малюнку фрази у вигляді різких стрибків з рівня на рівень.

Рівневість мелодійного руху, що виявляється в характерній «стрибкоподібній» взаємодії тонів, є специфічною рисою мелодики мови-субстрату і відрізняє її від мелодики англійської мови, що має контурну тональну систему, в якій регістрові відмінності не виконують смисловідрізнявальної функції, а служать для передачі загальних емоційно-модальних та комунікативних значень (Chan, Li D.C.s., 2000).

Підсумовуючи опис основних особливостей просодичної системи кантонського діалекту китайської мови, можна зробити висновок, що просодична організація мови для варіанта англійської мови в Китаї та Гонконзі становить собою послідовність тонально протиставлених за регістром і контуром складів, що групуються в тоноритмічні структури,

всередині яких спостерігається спадна динаміка з мелодійною вершиною на початковому складі.

В порівнянні з Індією мовна ситуація в Гонконгу представляється більш однорідною. Наразі офіційними мовами території визнаються китайська (в усній формі спілкування – її кантонський діалект, представник китайсько-тибетської мовної сім'ї) та англійська (Setter, Wong, Chan, 2010).

Будучи засобом спілкування корінного населення, саме кантонський діалект завжди відігравав вирішальну роль в збереженні та підтриманні національної самосвідомості на території колоніального Гонконгу. Цю ж саму роль він продовжує відігравати і в наші часи. Кантонський діалект являється рідною мовою майже 96% мешканців Гонконгу і використовується в усіх сферах діяльності. Після 1997 р. в результаті інтеграції з економікою континентального Китаю також піднявся і рівень використання путунхуа – офіційного діалекту китайської мови в Пекіні. Втім путунхуа завжди асоціювався в Гонконзі з культурою материкової частини Китаю, тому його комунікативні функції здебільшого обмежуються діловою сферою спілкування⁹ (Ibid.)

АМ продовжує укріплювати свої позиції навіть після закінчення колоніального правління Великобританії, чому, безперечно, сприяє ряд економічних факторів. Гонконг володіє однією із найрозвинутіших економік у світ, займаючи високі позиції в світовій торгівлі, в банківському секторі, на фондовому та валютному ринках. На території Гонконгу розташовуються штаб-квартири більш ніж 3800 міжнародних корпорацій. Вважається, що завдяки високому рівню грамотності населення (97 % за оцінкою ЮНЕСКО), а також двомовної системи освіти англійською мовою вільно володіє одна третина мешканців Гонконгу (тобто 2 350 000 з 7 288 000 люд.) (UNESCO

⁹ Зазначимо, що починаючи з 1970-х рр. в результаті посилення британською владою міграційного режиму Гонконг припиняє вважатись тільки «пересадочним пунктом» для китайських біженців і починає розглядатись як місце постійного проживання. Саме з цього часу на противагу китайському етносу материкового Китаю починається становлення гонконгської ідентичності, розвивається національна самосвідомість. Серед місцевого населення формуються такі поняття, як «гонконгці», «гонконгська ідентичність» (англ. "Hong Kong people", "Hong Konger", "Hong Kong identity") (Setter, Wong, Chan, 2010).

Institute for Statistics. URL: <http://www.uis.unesco.org/Pages/default.aspx>;
Ethnologue: Languages of the world. URL: ethnologue.com/country/HK,
ethnologue.com/language/eng).

Тим не менш АМ нечасто використовується корінними мешканцями в побутовому спілкуванні. Винятком складають лише ті випадки, коли співрозмовник не являється етнічним китаєм. Так само як і в Індії, АМ переважно закріплена за офіційними сферами діяльності (державне адміністрування, судочинство, бізнес, ЗМІ, наука та освіта). Однак не можна не згадати, що в сучасному гонконгському суспільстві все більше розповсюдження отримує таке явище, як переключення кодів. АМ, поступово проникаючи і до неофіційних сфер діяльності (наприклад, спілкування між друзями), починає все частіше використовуватись у комунікації на кантонському діалекті. Зазначена форма спілкування, особливо характерна серед молодого покоління, поступово стає все більш популярною (Chen, 2008; Sette, Wong, Chan, 2010).

Таким чином, і в Індії, і в Гонконзі переважає діглосна мовна ситуація, яка супроводжується функціональним розподілом мов за сферами діяльності: область вживання АМ, як правило, обмежується офіційними сферами використання, в той час як за автохтонними мовами закріплені всі сфери громадського життя. При цьому кожен з мовних кодів несе своє політичне, економічне, соціальне та культурне значення.

Безумовно, автохтонні мови Індії та Гонконгу, передаючись з покоління в покоління, асоціюються у корінного населення з культурним населенням етносу, з яким ідентифікує себе мовець, і, виконуючи функцію символа-маркера, характеризує мовця як представника свого етносу, який володіє набором всіх культурних цінностей, пов'язаних з ним.

АМ в Індії та в Гонконзі має соціально-економічне значення та асоціюється у місцевого населення з високим соціальним статусом, високим рівнем освіти, а також є такими поняттями, як престиж, кар'єрне зростання, соціальне просування та особистий успіх (Sahgal, 1991; Hohenthal, 1998;

Pennington, Yue, 1994). Інакше кажучи, на даний момент володіння АМ розглядається і індійським, і гонконгським суспільством як необхідність і засіб у просуванні соціальною та кар'єрною сходинкою.

На даному етапі ми розглянули мовну ситуацію саме в Гонконзі та Індії, постає питання, а яке місце АМ посідає в Китаї в цілому!? Слід зауважити, що починаючи з 1980-х рр., освітня політика в галузі навчання АМ в Китаї загалом ставить за мету впровадження АМ на всі рівні освітньої системи країни. Дана обставина пов'язана з необхідністю інтегруватись в світову спільноту, де АМ виступає як посередник у міжкультурній комунікації (Libo 2004: 270).

Історія вивчення АМ в Китаї починається з 1664 р., коли британські колоністи заснували торгівельний порт в провінції Гуанчжоу (Guangzhou). Формальне вивчення АМ як іноземної почалось у 1862 р., з моменту запровадження першої школи з вивчення іноземних мов. Включно до заснування КНР у 1949 р. історія вивчення АМ мала зліти та падіння через відсутність чітко скоординованої зовнішньої політики, в тому числі і розриву відносин з англomовними країнами. Хронологічно, починаючи з 1960 р. історію вивчення АМ в Китаї можна розділити на 3 етапи (Pride, 1998: 41):

1. 1960 - 1966 рр. Поліпшення відносин з США призвело до перегляду політики в сфері освіти та заснування вузів і шкіл, де широко викладалась АМ, а також велась підготовка спеціалістів з АМ.

2. 1966 – 1976 рр. Період так званої «культурної революції» в Китаї, коли освіта була доволі політизованою і не відповідала потребам спілкування АМ.

3. 1976 р. і до наших днів. Нарощування темпів економічного зросту, розвиток технологій, науки, торгівлі, туризму на фоні глобалізації що призвело до зростання ролі АМ в Китаї.

З лінгвістичної точки зору можна виділити три ступені розвитку АМ в Китаї: китайській піджин інгліш (Chinese Pidgin English), китаїзована АМ (Chinglish або Chinese English) і АМ КНР (China English). Китайська піджин інгліш використовувалась в основному між іноземними та китайськими

торгівцями, а також між іноземними господарями та їх китайськими слугами (XVIII ст.). Даний різновид мови характеризується спрощеною граматиною і фонологією, обмеженим набором лексичних одиниць. Китаїзована АМ представляє собою інтермову, яка розуміється як проміжна мовна система, що формується у вивчаючих іноземну мову і яка займає положення між рідною мовою та мовою, яку вивчають (Kachru 1996; 79-80). На даний момент деякі лінгвісти говорять про існування такого різновиду АМ, як новий китайський піджин інгліш (New Chinese Pidgin English), для якого характерне використання британського варіанту АМ на рівні лексики та граматики і американського варіанту на рівні фонології (Wei 2003: 46;) Це пояснюється тим, що до 1950 р. в Китаї переважав британський варіант АМ. Починаючи з 1979 р. наряду з британським варіантом співіснує і американський, що призвело до змішанню обох варіантів, які іспитують на собі вплив і самої китайської мови (Pride 1998: 59). За своєю суттю китаїзована АМ і новий китайський піджин інгліш представляє собою явище одного порядку, оскільки обидві являються результатом мовної інтерференції китайської мови в АМ.

С приводу об'єму поняття і статусу АМ КНР (China English), то в даному питанні вчені не надають єдиної точки зору. Подібного роду дискусія пов'язана з факторами лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру. До перших можна віднести підвищений інтерес лінгвістів до соціолінгвістики, в частности, до подальшого розвитку теорії світових різновидів англійської мови (World Englishes), до других – стрімкий економічний зріст КНР за останні десятиріччя, а також низка подій міжнародного значення: проведення літніх Олімпійських ігор 2008 р. у Пекіні, Всесвітньої ярмарки (World Fair) у Шанхаї у 2010 р. Всі ці фактори свідчать на користь того, що Китай успішно інтегрується в світовий політичний, економічний та культурний простір і, як наслідок, вибір англійської мови як засобу міжкультурного спілкування цілком закономірний.

Термін «China English» вперше був використаний у 1980 р. видатним лінгвістом та лексикографом Ге Чуангуї, якій відмічає, «висловлюючи щось англійською мовою як усно, так і письмово, ми завжди використовуємо для цього щось унікальне, що належить англійській мові та китайській культурі» (Cui 2006: 41). Ху Своцюн характеризує процес формування АМ КНР як континуум, де початок процесу, пов'язаний з формуванням китайської піджин інгліш, потім йде китаїзована АМ, яка поступово розвивається в англійську мову КНР (China English) (Hu 2004: 27). Посилаючись на Ху Сяоцюн, Цзинь Цзюнь відмічає, що основна відміна між китаїзованою АМ та АМ КНР полягає в тому, що остання являється зрозумілою для носіїв всіх варіантів і різновидів АМ, в той час як перша є результатом мовної інтерференції китайської мови в АМ, внаслідок чого важко розуміється (Jin 2005: 39).

На даний момент в китайському мовознавстві більшість вчених приймають термін АМ КНР (China English) і розуміють її як нормативну англійську мову, яку використовують китайці в Китаї, для якої характерні деякі особливості китайської мови на рівні лексики, граматики та фонетики (Jiang 2003: 7); варіант англійської мови, який відрізняється своїми особливостями на різних мовних рівнях і який слугує не тільки засобом міжнародного спілкування, але і засобом трансляції китайської культури світовій спільноті (Wei 2003: 44); мова, яка виконує таку ж комунікаційну функцію, що і нормативна англійська мова, з достатньо апроксимованою до англійської мови вимовою і невеликими відхиленнями в лексиці, синтаксисі, граматиці, що пов'язано з впливом китайської мови та китайської культури (Hu 2004; Li 1993).

Аналізуючи дослідження китайських вчених, Цзинь Цзюнь згадує слідуючи характеристики АМ КНР: 1) варіативна вимова(так як путунхуа відрізняється варіативністю акцентів, то і для АМ КНР потребується немало часу, щоб сформувати вимовчу базу); 2) використання особливої термінології для позначення типових реалій китайської культури; 3) наявність типових

для китайської мови синтаксичних структур; 4) наявність традиційних моделей ведення дискурсу (Jin 2005: 39).

Цуй Сяоя називає АМ КНР «живим організмом», який не тільки зростає і розвивається в сьогоденному інформаційному столітті, але і вносить вклад у збагачення та розвиток всіх світових різновидів англійської мови, являється ефективним засобом передачі китайської культури, традицій та цивілізації, а також є варіантом нормативної англійської мови, який впізнають лінгвісти та лексикографи, зрозумілим для носіїв англійської мови. (Cui 2006: 41).

Підсумовуючи точки зору китайських вчених, можна заключити, що АМ КНР набуває риси варіанту АМ та має мовну систему, яка цілком склалася з урахуванням культурного компоненту, який є невід'ємною частиною даної системи (Li Wenzhong 1993; Jiang Yajuin 1995; Jia Guanjie and Xiang Mingfa 1997 та ін.), а також може бути стандартом в процесі навчання англійської мови в Китаї (Hu 2004: 28; Cui 2006: 41). Ху Сяоцун обґрунтовує той факт тим, що, по-перше, для АМ КНР притаманна певна мовна база, яка робить її зрозумілою носіям інших варіантів англійської мови; по-друге, так само як британська англійська більш розповсюджена в учбових закладах Європи, АМ КНР може бути мовою спілкування в країнах Азії, виходячи із політичних, економічних і культурних причин і потреб населення в цьому регіоні; по-третє, більша чисельність населення в Китаї, а також низка подій міжнародного значення позначають, що АМ в Китаї буде широко використовуватись як з середини країни, так і в міжкультурній комунікації. (Hu 2004: 28-29). Беручи за основу класифікацію Б Качру (World Englishes), Ху Сяоцун відмічає, що на даний момент англійська мова в Китаї вже вийшла за рамки Розширюваного кола і має практично таку ж значимість, як і англійська мова у країнах Зовнішнього кола. Ху Сяоцун також вважає, що «у сучасному світі необхідно виділити не три кола, а один, заради взаємопорозуміння, збереження культурної самобутності в світі» (Hu 2004: 32).

Очевидно, що всі роздуми з приводу статусу АМ КНР пов'язані з розгляданням таких питань як: вважати її варіантом АМ чи різновидом АМ, другою мовою чи іноземною. Проаналізуємо ці питання більш детально.

Так Дж. Прайд вважає, що ключовими критеріями в даному питанні є безпосереднє використання АМ як зсередини країни, так і на міжнародному рівні. Спираючись на думку П. Стривенса, який відмічає, що в країнах, де АМ являється другою, існує місцевий варіант АМ, якому навчають в учбових закладах, і який використовується в повсякденному спілкуванні наряду з рідною мовою. В країнах, де АМ являється іноземною, дотримуються моделі, яка притаманна носіям АМ, як правило, британському або американському варіанту. (Pride 1998: 59). Дослідник Дж. Прайд стверджує, що АМ в Китаї як мова міжнародного спілкування використовується в багатьох сферах: освіта, наука і техніка, ЗМІ, торгівля і туризм, морська індустрія, перекладацька діяльність і т. д. Як мова внутрішнього спілкування АМ переважно використовується на уроках АМ в школах та університетах (Pride 1998: 51-52). Дана точка зору дозволяє зробити висновок про те, що АМ в Китаї являється іноземною, а, звідси, представляє собою регіональний різновид АМ.

На думку Ян Цзянь, АМ Китаю знаходиться тільки на шляху становлення, оскільки кількість людей, які використовують її в спілкуванні як зсередини країни, так і на міжнародному рівні, з одного боку, та вивчаючих АМ, з іншого боку, привалює в сторону останніх. Питання про статус АМ КНР тісно пов'язаний з феноменом нативізації англійської мови. Однак, згідно Ян Цзянь, нативізація простежується в більшій мірі лише на рівні письмової китайської англійської, хоча для визнання її варіанту необхідно, щоб нативізація була характерною для розмовної мови, що на сьогодні є мало ймовірним, тому як згідно з даними досліджень, рівень володіння англійською мовою на рівні усної комунікації залишається низьким (Yang 2006: 7-8). Таким чином, питання про розділення вивчаючих англійську мову, з одного боку, і тих, хто використовує англійську мову в

спілкуванні в різних сферах життєдіяльності, з іншого, має принципове значення та ще раз вказує на те, що АМ КНР доки залишається числі різновидів англійської мови, які характерні для краї Розширювального кола.

Крім того, існує ще один критерій, на основі якого АМ КНР можна передчасно відносити до варіантів АМ. Це пов'язано з тим, що більшість лінгвістів схилиються до точки зору, що варіанти англійської мови, які входять у Внутрішнє коло більше не являються стандартами в навчанні англійської мови. Постає питання про те, чи вважати відхилення чи інновації, які притаманні іншим різновидам англійської мови помилками чи неологізмами (Chen 2006: 45). Згідно А. Бамгбосе існує п'ять основних факторів, які разом дозволяють затвердити статус неологізму та закріпити нормативність мови: демографічний, географічний, а також фактори кодифікації, загального визнання і прийняття. (Bamgbose 1998: 3-5). Розглянемо їх за порядком. **Демографічний фактор** пов'язаний з кількістю людей, які говорять на АМ в Китаї. За різними оцінками їх кількість складає від 250 до 300 млн. людей. Однак А. Бамгбосе відмічає, що даний фактор пов'язаний не стільки з кількістю мовців, скільки з їх компетенцією, і пропонує опиратись на три лектальних рівня мовної компетенції від найнижчого до найвищого відповідно: базилект, мезолект і акролект¹⁰. Саме масове володіння мовою на останньому рівні дозволяє говорити про нормативний варіант. З точки зору **географічного фактору**, необхідно, щоб мова використовувалась не тільки для міжнародного спілкування, але і для спілкування зсередини країни. В цьому випадку також можна говорити про нормативність. **Кодифікація** позначає те, що інновації для всіх рівнів мови зафіксовані в словниках, підручниках, довідкової літературі, тощо. **Фактор загального визнання** передбачає, що інновації дійсно використовуються та визнаються відомими людьми, письменниками, викладачами, а також ЗМІ та

¹⁰ Базилект – малограмотна форма мовлення неосвічених членів мовної спільноти; мезолект – відображає комунікативну норму усно-розмовного мовлення; акролект – базується на нормі книжного, письмового мовлення і ближче всього до нормативної стандартної мови (Див.: Bamgbose: 1998, 3-5).

видавничими установами. **Фактор загальноприйнятості** являється завершальним на шляху інновацій до широкого використання. Будучи колись прийнятими, вони фіксуються в словниках, використовуються ЗМІ та іншими впливовими джерелами, таким чином, стаючи загальноприйнятими (Banghose 1998).

Дотримуючись цих факторів, і, спираючись на дослідження деяких вчених, ми приходимо до наступних висновків: мовна компетенція людей, які говорять АМ в Китаї залишається низькою (Yang 2006: 7-8); як мова внутрішнього спілкування АМ використовується переважно у сфері освіти та дуже часто розглядається як інтермова; більшість вивчаючих англійську мову обирають американський чи британський варіант як модель для вивчення та навчання (Chen 2006; Pride 1998); в системному плані АМ в Китаї не представляє цілісності та знаходиться лише на стадії формування, особливо в усному мовленні; в Китаї нараховується велика кількість газет і журналів англійською мовою, телевізійний канал CCTV 9, який віщає АМ. Між тим не існує чіткого визнання систематичності та ексклюзивності АМ КНР (Chen 2006).

Підсумовуючи, слід відмітити, що АМ в Китаї являється іноземною, а не другою мовою. На даний момент вона ще не пройшла всі стадії, які дозволяють вважати її варіантом АМ. Вона знаходиться лише в процесі становлення та систематизації, тому і залишається в статусі різновиду АМ, який використовується китайцями в процесі внутрішньої та міжкультурної комунікації і володіє мовними особливостями, які розвилися під впливом китайської мови та китайської культури. Саме тому існує точка зору, згідно з якою мови Розширювального кола (куди належить і китайський регіональний різновид АМ) представляють собою екзоцентричний варіант, який орієнтується на екзонорму – в останні десятиріччя переважно американську. Тим не менш, неможливо заперечувати, що є тенденція до формування АМ Китаю, що потребує її вивчення на всіх мовних рівнях і фонологічному відповідно.

1.7. Особливості просодичної системи хінді

На відміну від кантонського діалекту китайської мови, хінді не є мовою тональною, в якій кожен склад тонований, а отже, наділений відносно рівною мірою виділеності. Згідно з дослідженнями (Mehrotra, 1965; Ohala, 1983, 1986; Hayes, 1995; Dyrud, 2001; Fery, Pandey, Kentner, 2016), у просодичній структурі хінді відбувається ранжування складів за рівнем їхньої виділеності. Максимальний ступінь виділення склад отримує за рахунок словесного наголосу. Однак, розмірковуючи про словесний наголос, ми стикаємося з одним із найбільш дискусійних питань у лінгвістичних описах просодії хінді. Серед авторів робіт досі немає єдиної думки щодо статусу словесного наголосу в просодії цієї мови. Більшість дослідників (Mehrotra, 1965; Ohala, 1983, 1986; Hayes, 1995; Dyrud, 2001, р. 1-10) одностайні у думці про те, що словесний наголос у хінді виконує свою функцію лише на рівні просодії слова. У просодії слова на розстановку наголосу впливає розподіл легких і важких складів у слові. Загальна тенденція полягає в тому, що наголошеним, зазвичай, стає останній важкий склад. Якщо всі склади легкі, то наголошеним зазвичай стає передостанній склад (Hussain, 1997; Dyrud, 2001; Sailaja, 2009). Легкими вважаються склади, які мають у закінченні короткий голосний, важкими – склади, що закінчуються або на довгий голосний, або голосний, прикритий кінцевим голосним ([там само]).

Очевидно, важливим є питання про просодичні засоби, за допомогою яких забезпечується виділення наголошеного складу. Результати досліджень (Pickering, Wiltshire, 2000; Savithri, 2009; Sailaja, 2009) вказують на те, що в хінді створення ефекту наголошеності досягається не за рахунок збільшення тривалості та інтенсивності – важливих просодичних компонентів, що беруть участь у реалізації словесного наголосу в англійській мові. У такій мові як хінді, а також у деяких інших корінних мовах Індії (наприклад, в урду, бенгальській, тамільській) значного контрасту між наголошеним і ненаголошеним складами ні за тривалістю, ні за інтенсивністю не

спостерігається Відносна рівнозначність у тривалості сусідніх складів зумовлює прояв складових ознак в характері ритму хінді, в якій тривалість і якість голосного не змінюється, незалежно від позиції голосного і місця наголосу в слові.

Єдиним значущим просодичним засобом реалізації ефекту виділення наголошеного складу в хінді, так само, як і в ряді інших мов Індії, є зміна висоти тону щодо наголошеного складу. Тому багато дослідників (Beckman, 1986; Ladd, 1996; Pickering, Wiltshire, 2000; Dyrud, 2001) характеризують хінді як мову з тональним наголосом (англ. *non-stress / pitch accent language*). Примітно, що в хінді на наголошених складах спостерігається пониження ЧОТ, а не підвищення, властиве для наголошених складів англійської мови, в якій словесний наголос є силовим, а тональні зміни використовуються як засіб фразового, а не словесного акцентування. Зазначена специфіка просодії хінді також відрізняє її і від просодії кантонського діалекту китайської мови, в якому фонологічно значущі тональні зміни здійснюються на кожному складі.

Однак, розмірковуючи про статус словесного наголосу в хінді, лінгвісти стикаються з проблемою його функціонування на рівні просодії фрази. Більшість з них (Ohala, 1983, 1986; Hamsberger, 1994; Dyrud, 2001; Fery, Pandey, Kentner, 2016) одностайні у думці про те, що на рівні фразової просодії словесний наголос втрачає своє функціональне навантаження і цілком залежить від мелодійного малюнка фрази. Так, у складі фрази дослідники відзначають велику варіативність у реалізації наголошеного складу, що виявляється у розбіжності словесного наголосу з фразовим. Іншими словами, місце наголошеного складу у слові не визначає область реалізації фразових просодій. Отже, у просодичній структурі хінді словесний наголос не є таким же значущим елементом, як в просодії англійської мови.

Проте, дотримуючись позиції фонетистів на користь самостійного статусу словесного наголосу в просодії хінді, можна дійти висновку про те,

що основу просодичної структури в аспекті її акцентно-ритмічної організації становить послідовність наголошених і занаголошених складів, протиставлених за типом тонального акценту, за якого на наголошеному складі відбувається зниження тону, а на за наголошеному – його підвищення.

Тональна система хінді має різні конфігурації тонів, такі як спадний, висхідний, спадно-висхідний, а також висхідно-спадний (Wiltshire, Hamsberger, 2006; Sailaja, 2009; Puri, 2013; Fery, Pandey, Kentner, 2016). Це означає, що за своєю структурою тональна система хінді має багато спільного із тональною системою англійської мови. Крім того, реєстрові відмінності не виконують функції лексичної та граматичної диференціації, що відрізняє хінді від кантонського діалекту китайської мови.

У багатьох описах, присвячених просодичній системі хінді (Hamsberger, 1994; Wiltshire, Hamsberger, 2006; Puri, 2013; Fery, Pandey, Kentner, 2016), повідомляється про те, що домінантним мелодійним рухом у просодії фрази є висхідний контур, який може оформлювати кожне повнозначне слово синтагми, що займає не фінальну позицію, що призводить до створення численних тональних акцентів у складі однієї фрази. Висхідний контур, якому, як правило, передують падіння, може реалізовуватися як у вигляді миттєвого різкого підвищення тонального рівня, так і у вигляді «запізнюваного» підйому на останньому складі слова.

Зауважимо, що такий тональний малюнок превалює в мелодійній організації не тільки хінді, але й в інших, великих корінних мов Індії, наприклад, у мелодійній організації бенгальської, тамільської, гуджараті (Wiltshire, Hamsberger, 2006; Puri, 2013).

Слід звернути увагу на ще одну характерну рису, на яку вказують дослідники. У мовленні носіїв хінді широко спостерігається тенденція, коли після висхідного мелодійного руху, що продовжується на енклітиці, відбувається різке падіння тонального рівня. Таке явище, як правило, вживається носіями в якості засобу виділення фразового акценту.

Розглянувши особливості просодичних систем мов для досліджуваних

варіантів, можна виявити як загальні, так і відмінні риси. До загальних просодичних властивостей можна віднести переважання в акцентно-ритмічній організації обох мов ознак складового типу ритму. Складовий ритм створює відносно рівномірну виділеність всіх складів за рахунок тривалості, інтенсивності, збереження якості звукового складу та мелодійного оформлення. Явища складового ритму, будучи загальною фонологічною характеристикою кантонського діалекту китайської мови та хінді, відрізняють їх від ритмічної організації англійської мови, де основною ритмічною одиницею є такт, і акцентний характер ритму зумовлює відносну періодичність виділених наголошених елементів.

Серед суттєвих характеристик, що відрізняють просодичні системи хінді і кантонського діалекту, можна виділити відмінності у системах наголосу та тонів. Насамперед, у кантонському діалекті за допомогою висотного регістру і тонального малюнка кожен склад протиставляється іншому складу. У хінді, мові з тональним наголосом, тональне протиставлення має значення лише на наголошеному і занаголошеному складах і супроводжується характерним зниженням тону на наголошеному складі і підвищенням на занаголошеному. По-друге, якщо в кантонському діалекті тональна система регістрово-контурна, в якій головну роль у лексичній та граматичній диференціації слів відграє швидше висотний рівень, ніж контурні тоні, то в хінді тональна система контурна, де важливішим є напрямок тональних змін, ніж власне регістр.

Як вже зазначалося, мови-субстрати тяжіють до мов зі складорахувальним типом ритму, в яких кількісна і якісна редукція в ненаголошених складах або незначна, або практично відсутня. Англійська мова, як відомо, вважається прототипово такторахувальною, або акцентною мовою, де спостерігається сильна компресія голосних у ненаголошених складах. Виходячи з цього, доцільно визначити, наскільки ритмічні характеристики досліджуваних варіантів англійської мови відрізняються від ритмічних характеристик британського варіанта.

Крім того, у зв'язку зі значним функціональним навантаженням на акустичний параметр ЧОТ у просодії обох мов-субстратів цікавими для вивчення можуть також бути особливості використання голосового діапазону в мовленні інформантів досліджуваних варіантів, оскільки відомо, що специфіка діапазону може бути обумовлена не тільки фізіологічними, а й національно-культурними факторами (Mennen, Schaeffler, Docherty, 2007, 2008).

Мелодійна організація кожного з досліджуваних варіантів також може відрізнятися національно-культурною специфікою, яка обумовлена впливом властивостей мови-субстрату. Так, реєстровий характер тональної системи кантонського діалекту китайської мови, в якому мелодійний малюнок фрази формується на основі співвідношення складів за висотним рівнем, може виявлятися в мелодійній організації англійської мови у Китаї та Гонконзі у вигляді різких частотних перепадів з утворенням значних висотних інтервалів між складами. Безсумнівно, подібна взаємодія тональних контурів може бути одним з найбільш відчутних дистинктивних ознак англійської мови в Китаї і Гонконзі й відрізняти її як від британського варіанту, так і від англійської мови в Індії, що володіють контурними тональними системами, де контур накладається на область більшу, ніж склад і становить собою швидше плавне ковзання з рівня на рівень, ніж різкий стрибок.

Щодо мелодійної специфіки варіанта англійської мови в Індії, то вона може проявитися в тенденції до характерного підвищення тонального рівня на занаголошених складах щодо наголошеного.

Особливості тональних систем мов-субстратів можуть відображатися в особливостях реалізації термінальних тонів варіантів, що вивчаються, зокрема в особливостях їх конфігурацій при накладенні на складову структуру, специфіки початку і завершення тонального руху, а також ширини діапазону тональних змін.

На закінчення звернемо увагу на той факт, що з урахуванням

недостатнього ступеня розвитку кожного з досліджуваних варіантів у якості самостійної мовної системи виявлені специфічні риси можуть характеризуватися нестабільністю та значною варіативністю від мовця до мовця залежно від фактора володіння англійською мовою, а також від вікового та статусного факторів.

Висновки до розділу I

Варіанти англійської мови в Індії і Китаї є новими мовними утвореннями, що зародилися завдяки поширенню англійської мови у світі і розвивалися в умовах контактування з корінними мовами населення. Асимілювавшись у культурі та суспільстві, англійська мова перестала сприйматися «чужою» або «іноземною» і наразі набула значення як засіб для досягнення соціально-економічного успіху. Нині в досліджуваних білінгвальних мовних співтовариствах переважає диглосна модель мовної ситуації, коли за корінними мовами населення закріплені всі сфери діяльності, а за англійською – переважно офіційні.

Характеризуючи особливості сучасного мовного стану англійської мови в Індії та Китаї, було зроблено висновок про те, що досліджувані варіанти знаходяться на різних стадіях розвитку.

В Індії відзначається соціолінгвістична стратифікація суспільства, при якій володіння англійською мовою обумовлено приналежністю до високих соціальних верств. Англійська мова в сучасному індійському суспільстві виконує значне функціональне навантаження, використовуючись не тільки в офіційних сферах діяльності, але й як засіб міжетнічного спілкування всередині країни.

Щодо вибору мовних форм як еталону серед учасників мовного колективу спостерігається протиборство двох тенденцій. З одного боку, остаточно не зникла соціально-психологічна залежність корінного населення від зовнішніх мовних норм, які все ще продовжують утримувати високий соціальний статус. З іншого – підвищується соціальне значення використання локальних мовних форм, здатних служити засобом вираження національної ідентичності мовця. Англійська мова в Індії, ставши частиною автохтонної культури, поступово починає розвиватися автономно, незалежно від зовнішніх мовних норм і стандартів. Більше того, складається стандарт локального варіанта англійської мови (англ. *Educated Standard Indian English*), у якого з'являються носії в особі освіченої частини

населення Індії. Локальні мовні форми починають використовуватися не тільки на рівні міжособистісного спілкування, а й у системі освіти, стаючи освітньої моделлю. Усередині самого варіанта намічається соціальна диференціація, що вже відбивається в утворенні соціолектів, що є маркерами соціальної ідентичності.

Однак, незважаючи на існування стандартизованих внутрішніх мовних форм, вони не є загальною характеристикою освіченого населення Індії, що суперечить умовам перетворення мовного різновиду на незалежний варіант, який передбачає прийняття, обов'язковість та регулярну відтворюваність локальних мовних форм усіма освіченими учасниками мовного колективу. У результаті спостерігається їх суттєва варіативність залежно від рівня володіння англійською мовою, а також від регіональних, соціально-економічних, вікових та мотиваційних факторів.

На відміну від англійської мови в Індії англійська в Китаї використовується в основному як інструмент міжнаціонального спілкування і практично не використовується як засіб міжособистісного спілкування всередині мовного колективу. Крім того, варіант відрізняється нижчим ступенем нативізації, за якого зберігається залежність від зовнішніх мовних норм (головним чином від норм британського або американського варіантів англійської мови) як при виборі освітньої моделі у викладанні англійської, так і в мовній комунікації. Тенденція до поступового громадського визнання локальних мовних форм лише починає зароджуватися.

Отже, розглядати досліджувані варіанти як сформовані мовні утворення вважається передчасним. У зв'язку з цим термінологічно описані різновиди в цьому дослідженні трактуються як «варіант англійської мови в Індії» та «варіант англійської мови в Гонконзі».

У той же час зазначені варіанти, зумовлені субстратним впливом властивостей просодичних систем хінді та кантонського діалекту китайської мови, на просодичному рівні мають низку диференційних ознак, що сприяють національній ідентифікації мовця. Однак, враховуючи факт

відсутності усталеної просодичної норми і, як наслідок, нестабільність та варіативність їх просодичних характеристик, здається, що на сучасному етапі розвитку досліджувані варіанти перебувають на стадії становлення певних просодичних ознак, здатних служити засобом вираження національної ідентичності.

Результати та положення розділу висвітлено в наступних публікаціях автора: (Єфанова І.А. Мелодійні та темпоральні особливості англійського мовлення філіппінських моряків), (Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки індійських моряків.), (Єфанова І. А. Просодичні маркери національної ідентичності в мовленні індійських моряків.), (Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки моряків з Індії та Китаю).

Розділ II. Матеріал і методика дослідження соціофонетичних особливостей мовлення китайських та індійських моряків

2.1. Матеріал дослідження

Дане інструментально-фонетичне дослідження присвячено вивченню особливостей англійського мовлення моряків з Індії та Китаю. В нашому дослідженні був використаний комплексний підхід, який включає теоретико-лінгвістичний, перцептивно-слуховий, комп'ютерно-програмний види аналізу, проведені на кафедрі теоретичної та прикладної фонетики англійської мови ОНУ імені І. І. Мечникова.

До основи методики дослідження були покладені принципи одного з сучасних напрямів фонетико-фонологічного дослідження у сфері просодії – принципи соціофонетики, до сфери інтересів якої належить вивчення вимовних особливостей мовлення в залежності від територіальної та соціальної приналежності мовця, включаючи соціально-економічні, професіональні, вікові фактори.

За принципом комплексного підходу досліджувались просодичні характеристики варіантів АМ в Індії та Китаї, до яких були включені наступні етапи експерименту:

- Підібрати аутентичний звучний експериментальний матеріал і визначити загальний об'єм експериментального корпусу;
- Визначити методику та основні одиниці перцептивно-слухового аналізу;
- Зіставити дані інформантів, отримані під час проведення перцептивно-слухового аналізу з результатами комп'ютерно-програмного виду аналізу.
- Провести лінгвістичну інтерпретацію отриманих даних.

2.1. Добір експериментального матеріалу (описати інформантів і експериментальний матеріал)

На наступному етапі проведення експериментально-фонетичного дослідження були відібрані звучні тексти, які відповідають цілям і задачам цього дисертаційного дослідження, яке направлене на виявлення соціофонетичних особливостей англійського мовлення індійських та китайських моряків.

Учасники експерименту вели бесіди на різні теми: стаж роботи в морі, ранг, сімейний стан, хобі, відпочинок. Мовленнєва діяльність інформантів не обмежувалася суворими тематичними рамками.

Всі досліджувані інформанти мають однакову професію, але різний соціальний статус. Всі експериментальні тексти відрізнялись непередбачуваністю, імпровізованим характером спілкування, неофіційністю та невимушеністю. Дані параметри комунікативного акту являються основними екстралінгвістичними факторами, які характеризують розмовне мовлення, що, у свою чергу, дозволяє розглядати досліджувані тексти інформантів як зразки живого, розмовного, невимушеного мовлення.

У таблиці 2.1 наведемо 10 прикладів текстів аутентичного мовлення моряків з Індії:

№	Інформанти з Індії	Текст інформантів
1.	Моторист Фашан Кадам	“Hi, my name is Fasham Kadam, I’m twenty seven years old. I’m from Mumbai, India. I’m working on ship around six years and mostly I did bulk careers, container ships. My hobbies are playing cricket, watching movies, sometimes reading books.”
2.	Матрос першого класу Ман Рау	“Hi, my name is Man Rau, I’m forty seven. I’m from India. My sea experience is more than twenty years. I’ve been working on many vessels, like bulk careers, container vessels, reefers, tankers. Thank you!”

3.	Матрос першого класу Рагу	“Good evening, dear colleagues, my name’s Ragu, I’m fifty two years. My home town is Andrapades, India. I’m working for thirty two years at sea. I’m working at the tankers, reefers, car careers, bulk vessels and containers.”
4.	Четвертий механік Дармір Хумар	“Ok, I’m fourth engineer, My name is Darmir Humar and I’m thirty five years old. My home town is India, New Delhi, the Ragul. It’s a hill area, hill place, touristic place. I’ve been working in this company since 15 years and I have done so many ships like container, bulk, car career, reefer ships. My hobbies are sport games and disco, it’s very good.”
5.	Зварювальник Зафіш	“Hello, I’m Zafish, I’m working on board as a fitter now. I’m from India, ehhe, I like playing chess, and ehhe...basketball, thank you!”
6.	Моторист другого класу Амфіль Мородас	“Hi, my name is Amfil Morodas, I’m from India, Mumbai. I’m 22 years and I’m working in MSCCGM in rank of a wiper. My hobby is swimming and reading.”
7.	Моторист другого класу Гірдарісет	“My name is Girdariset, I work in Casepia as a fitter, I live in India, from Olisa. Ehh.. I like to play basketball, thank you!”
8.	Кухар Падма	“Hello, my name’s Padma, I’m from India, I’m 33 years old and I work as a chief cook. I’m married, my wife is a wonderful person, she’s very beautiful and I love her very much! I like working at sea, because you can see other countries. Have a nice day, good bye!”
9.	Старший помічник Капітану Амар	“Good day, my name’s Amar, I’m 32 years old. I’m from India. I work on a bulk career in the rank of a chief officer. I live with my wife together with three kids: two girls and

		one boy. My hobbies are playing football and diving. Thank you! ”
10.	Другий помічник капітану Біпін	“Hi, I’m Bipin from India, Chandigarh. I’m 26 years old. I’m working on the ship for six years. I’m single. I’ve got a hobby: taking pictures of nature and sea, I love sea!”

У таблиці 2.2 представлені приклади аутентичного мовлення китайських моряків:

№	Інформанти з Китаю	Текст інформантів
1.	Третій помічник капітану Чен Лі	“Hello, my name is Chen Li, I’m a Chinese seaman, I work in the rank of Third officer. I’m 26 years old. I like working at sea and visit other countries.”
2.	Матрос першого класу Фенг Янг	“Hi, I am Phen Yang, eh...I’m from China, Shanghai. I’m 20 years old. I like my job. ”
3.	Другий помічник Ян Лі	“Hello, I’m second officer Jan Li from China, Beijing. I’m 49 years old, I’m married, I have two children: one boy, one girl. My wife is a school teacher, public school teacher. My son is 14 and my daughter is 8 years old. My hobby is basketball. ”
4.	Третій помічник Мін Джи Ень	“Hi, my name is Min Jin Yen, I’m a third officer currently. I’m 39 years old, I came from Chengdu, China. I’m married, I have two children: one girl and one boy, ah... mmm my eldest is the girl, her age is 10 years old, and my youngest is boy, ah...six years old. Ah... my wife....ah...she only stays at home, ah... she takes care about our children. My hobby is playing basketball and playing volleyball basically... and I love ah... watching....ah... movies.”

5.	Третій механік Ксін Ян	“Hello, I’m Xin Jan. I work as a third engineer. I’m 27 years old. I’m from China, Wuhan. My hobbies is playing cricket, watching movies, sometimes reading books.”
6.	Кадет Ян Фен Пу	“Hi, my name is Jan Fen Pu, I’m 19 years old and I work here in the rank of cadet. I have hobbies, eh... like listening to house music, dancing in clubs, ha-ha, yeah...I really like it!”
7.	Кухар Ян Я Ран	“Hello, good afternoon, my name’s Jan Ja Ran, I came from China, Shanghai. Eh... I’m 40 years old, still single, I’ve been working at sea for almost 25 years. I work as a chief cook, ah... I live together with my mum, dad, brothers....ehh..no wife, no children. Eh... I love my work as a seaman.”
8.	Зварювальник Джинг Лі	“Hi, my name is Jing Lee, I’m 44 years old and I work as a fitter on a ship. I live with my wife, together with three kids: two girls and one boy. I’m married, eh... and she’s a nice girl. I like working at sea and see other countries.”
9.	Боцман Вен Мінг	“Hello, I’m Ven Ming. I am 32 years old from China. I work as a bosun. Eh... I’m single. Eh... I like my job.”
10.	Кухар Хаоран Джи	“Hi, sir, my name is Haoran Jee, I’m 38 years old. I work as a chief cook. I learnt to cook when I was let’s say ten, you must have learnt to cook to your mother or parents. My hobbies... eh... Usually I like all the activities: cycling, playing basketball, when I was in high school, I played volleyball. Eh...and sometimes drawing. My contract... eh... I signed it for nine months +1. That’s too much for me, of course.”

2.2. Просодичні характеристики мовлення як основа проведення експерименту

В основі даного експериментально-фонетичного дослідження є перцептивно-слуховий та електронно-акустичний види аналізу мовленнєвої просодії.

Динамічна складова послідовність в мовленнєвої динаміці представляє собою специфічну звукову систему, продукт мовленнєвої комунікації. Під час виробництва мовлення в реальному часі реалізується дискурс, який представляє собою цілісне інформаційно-сміслове утворення (У. Лабов, 1998). Цілісність досягається тим, що попередні частини спрощують чи враховують появу наступних. Відповідно, у мовленні керованим об'єктом являється поточний склад, що виробляється мовленнєвими органами, а керуючим механізмом – інформаційний задум мовлення, що регулює весь різновид злиттів, виділень, посилень, послаблень пауз, змін висот і наголосів – всього того, що відбувається в складовому синтезі та що прийнято називати просодією (Волошин, 1987).

Кожна мова, яка має загальні риси з іншими мовами, характеризується специфічними просодичними особливостями, притаманними лише даній конкретній мові. Ці особливості виявляються у наявності особливих мелодійних конструкцій, особливих типів і структур наголосу, особливих акцентно-ритмічних і тональних структур. Просодія являється обов'язковим компонентом будь-якої мовленнєвої одиниці, починаючи від складу і закінчуючи надфразною єдністю, вона приймає безпосередню участь в організації усних текстів і їх окремих компонентів. У лінгвістичній літературі ХХ сторіччя термін «просодія» вживався доволі широко (Бровченко, 1972, Волошин 1987, Нушакян 1988, Калита 1999, Валігура 1999).

Як відмічається у роботах Т. А. Горовченко – Просодія – це сукупність акустичних засобів (частоти основного тону, тривалість, інтенсивність), яка начебто накладається на послідовність сегментних одиниць (Горовченко).

2.3. Просодичні кореляти сегментації звукового мовлення

В колі проблем, пов'язаних з дослідженням механізмів розуміння мовлення, особливе місце займає проблема смислового членування, яке багато в чому реалізується шляхом просодичних характеристик (тимчасових, мелодійних, динамічних). У вітчизняній та зарубіжній літературі вивченню просодичних маркерів сегментації мовлення присвячений ряд експериментально-фонетичних робіт на матеріалі англійської мови. Це роботи представників Одеської фонетичної школи: Т. А. Горовченко, в. г. Волошин, Е. А. Нушикян, Н. В. Петлюченко, Н. Р. Григорян, Н. А. Бігунова, В. С. Григорян, Д. М. Карпова, О. В. Костроміна, та інші.

Пошук надійних параметрів сегментації дозволяє не тільки встановити кордони сегментів, але і створити передумови для використання отриманих даних в системах автоматичного розпізнання мовлення, а також оптимізувати процеси розуміння мовлення в цілому. Встановлено, що порушення синтагматичного членування перешкоджають успішній комунікації, оскільки воно сприяє смислому членуванню висловлювання та дозволяє висловити «більш тонкі смислові та стилістичні відтінки. А також відношення мовця до змісту висловлювання» (Бровченко, 1995).

Нагадаємо, що синтагма обрана нами ключовою одиницею аналізу смислового членування мовленнєвого контініуму на АМ носіями англійської мови в Індії та Китаї в силу наступних причин: вона являється мінімальною смисловою одиницею. Фразова просодія може реалізовуватися лише у мовленнєвої одиниці не менш за синтагму, під час членування злитого мовлення просодичні характеристики несуть інформацію переважно про межі синтагми та фраз, і в меншій мірі про межі ритмічних структур.

При переході від однієї синтагми до іншої спостерігається межа (стик, шов), яка оформлена за допомогою паузи. Ефект паузи може досягатися наступними способами: повною відсутністю сигналу (фізична пауза); подовження звукових сегментів, попередніх паузі; заповненою паузою; перепадом частоти основного тону голосу, інтенсивності, зміною темпу

вимови чи поєднанням цих параметрів (психологічні паузи) (Hirst 1998: 35; Волошин, 2011; Стереопало, 2007). В більшості випадків ці просодичні явища виконують делімітативну функцію в комбінаториці.

Фізична пауза розуміється як перерва, що сприймається у мовленнєвому континуумі, перерва у звучанні. Реалізацію паузи пов'язують з природним фізіологічним ритмом дихання, з психофізіологічними особливостями індивіду (заїкання, пошук необхідного виразу і т. д.), з функцією паузи як особливого засобу дії на слухача, а також зі змістом, що вкладається мовцем.

Пауза розуміється як природне переривання фонації, необумовлене психофізичними відхиленнями. Для використання паузи як ознаки межі синтагми необхідно мати тимчасовий критерій, який дозволяє відрізнити паузу як прикордонний сигнал від паузи-фази смички глухих приголосних, яка також реалізується перервою у звучанні. Згідно дослідженню В. Г. Волошина, пауза фіксується падінням рівня інтенсивності до нуля на мінімальній тимчасовій ділянці, тривалість якої дорівнює 10 мс. В інших джерелах відмічається, що мінімальна межа тривалості паузи знаходиться в межах 30-40 мс, а максимальна може досягати декількох хвилин (Crystal, 2008).

В лінгвістичної літературі міститься велика кількість класифікацій пауз, які базуються за різними критеріями. Так, А. А. Калита виділяє наступні види пауз: за способом, завдяки якому досягається ефект паузи: темпоральні та нетемпоральні, перші можуть бути заповненими, за семантикою: семантичні, асемантичні, паузи-гезитації (заповнені та незаповнені); за розмірами одиниць, що розділяються паузами: міжсинтагменні, міжфразові, паузи між фоноабзацами; за ступенем спонтанності: заплановані і незаплановані; з'єднувальні (внутрішні, внутрішньофразові) паузи (Калита, 2010).

Розглядаючи ритмічну організацію синтагми, В. Г. Волошин виділяє паузи фізіологічні - пов'язані з природним фізіологічним диханням людини,

логічні – які поєднують синтаксичні конструкції в єдиний мовленнєвий континуум за допомогою логіки мислення, психологічні – які являються продуктом мовленнєворозумового процесу носія мови з визначеним психологічним укладом, синтагматичні паузи – квантуючі самостійні смислові відрізки мовлення, виділяючи їх в окремі ритмічні одиниці (Стереополо, 2014). Дослідники також помічають, що в макросегментації значну роль відіграє «перцептивна кластеризація пауз за тривалістю». Так А. А. Калита, Т. А. Бровченко, Д. М. Карпова виділяють *короткі* паузи, що поділяють синтагми за фразою, *середні* – що завершують фразу та *довгі* паузи, що позначають кінець фонетичного цілого. Під останнім розуміється, семантично та інтонаційно завершений відрізок усного мовлення, який може дорівнюватись фразі, а може складатися із декількох фраз (Калита, 2001). Це далеко не вичерпний перелік класифікацій пауз, існують і більш дробові систематизації, що, безумовно, пов'язано зі специфікою організації мовленнєвого дихання, жанром, видом і характером мовленнєвої діяльності, а також, в цілому, з багатоаспектністю процесів сприйняття мовлення та його виробництва.

У спонтанному мовленні виділяють паузи хезитації. Під хезитаційними явищами розуміються різноманітні мовленнєві порушення в організації мовленнєвого континіуму, пов'язані з мовленнєвими ускладненнями. Які не належать до патології мовлення.

А. І. Багмут виділяє наступні основні функції, що виконуються хезитаційними паузами в самостійному мовленні:

1. Незаповнені (акустичний нуль).

2. Заповнені: а) формами невербального пошуку (нелексічні звукосполучення одного виду або послідовність різних звуків); б) формами вербального пошуку (вставні плеоназми).

3. Комбіновані, що поєднують заповнені і незаповнені форми пошуку.

4. **Гетерогенні макроперіоди**, що чергуються та включають різноманітні види хезитаційних компонентів, прямуючих ланцюгом, що чергується один за одним.

5. **Внутрішньослівні хезитації**, що виникають:

1) *на стиках слів у ситуативних композитах* (окказіональних словоскладаннях): а) із затягуванням останнього елементу в першому компоненті складного слова; б) у вигляді акустичного нуля між складовими складного слова;

2) *на морфемних межах у звичайних словах*: а) із затягуванням останнього елементу на межі; б) з акустичним нулем на межі.

6. **Затягування звуків** (нефонемні подовження голосних та приголосних елементів у лексичних одиницях).

Основна функція, що виконується хезитаційними періодами – функція відтворення якості мовлення, яка реалізується у вигляді контролю та корекції, маніфестує ХП, які називаються мовленнєвими «помилками», що виникли як пробні невдалі шаги (фальстарт), як помилкова спроба реалізації:

- 1) Вже народженого мовленнєвого замислу;
- 2) Замислу, який визрів ще не повністю, в той час, як його артикуляторна реалізація вже почалася.

Хезитації – природний феномен усного мовлення, що обумовлений ментальними процесами. Слід зазначити, що мовленнєва діяльність індивіду настільки ж різноманітна, наскільки і різноманітне його соціальне буття. Різні ситуації спілкування передбачають використання неоднакових засобів розгортання та матеріалізації думки, тому конституювання хезитацій в усному спонтанному мовленні слід розглядати як нормальний позитивний феномен, що допомагає мовцю та слухачу при кодуванні та декодуванні повідомлення, як проявлення індивідуальності комунікантів, нетривіальності їх розумової діяльності, мовленнєвого сприйняття та виробництва мови.

Аналізуючи роботи, присвячені дослідженню сегментації звучного мовлення, можна зробити висновки, що пауза являється універсальним і одним із найпотужніших темпоральних засобів делимітації мовленнєвого потоку, що є необхідним елементом мовленнєворозумового процесу.

Однак, як відмічалось вище, ефект паузи може виникнути і без переривання фонації, а саме, за допомогою зміни мелодійних, темпоральних і динамічних характеристик на синтагматичному стику, із яких мелодійні та темпоральні являються найбільш інформативними особливо при сприйнятті змістового поділу мовлення (Collier, 1993).

До мелодійних характеристик традиційно відносять направлення частотного інтервалу, яке також являється універсальним маркером синтагмаподілу. У фонетичних дослідженнях прийнято виділяти позитивне, негативне та нульове направлення частотного інтервалу. Позитивний частотний інтервал характеризується мелодійним оформленням, при якому кінець попередньої синтагми має більш низький тональний рівень, ніж початок наступної. Негативний частотний інтервал відрізняється тим, що величина ЧНТ на кінцевій ділянці попередньої синтагми вище, ніж величина ЧНТ на початковій ділянці наступної та нульової характеризується незмінним показником ЧНТ на синтагматичному шві між порівняльними синтагмами (Григораш, 2015; Костроміна, 2015). Згідно даним про психоакустичні характеристики слуху, що стосуються оцінки основних параметрів мовленнєвих сигналів, встановлено, що людина здатна помічати зміни частоти формантного максимуму, якщо воно складає 3-5% від вихідної частоти, а зміни ЧНТ помічаються навіть при девіації, що дорівнює 0,3-0,5%. Ці властивості являються універсальними граничними психоакустичними властивостями людського слуху (Петлюченко, 2009).

Не менш інформативним маркером синтагмарозділу є подовження останнього наголошеного складу синтагми. Довжина складу являється інформативним акустичним корелятом і часто розглядається у якості основної просодичної характеристики під час описування ритмічного

малюнку фонетичної послідовності. Головним фактором при аналізі даної послідовності виступає позиція складу. Як правило, подовження кінцевого або початкового наголошених складів у синтагмах сигналізує про наявність синтагматичного стику та дозволяє розглядати синтагму як ритмічну одиницю. Ступінь подовження напряду пов'язаний з віддаленістю розглянутого сегменту від фінальної межі фрази. У роботах по макросегментації звучного мовлення відмічається, що в якості маркеру синтагмарозподілу подовження останнього складу синтагми (фрази) перед стиком має складати приблизно 16 % по відношенню до середньої тривалості даного складу. Таке подовження називають лівим маркером синтагматичної межі, а початкове подовження наголошеного складу із підвищенням ЧНТ – правим маркером синтагматичного шву. При цьому згідно емпіричним даним, у нефінальній позиції тривалість наголошеного складу збільшується на 30-40% від його середньої тривалості (Vance, 2004: 4). Тривалість наголошених складів, що обрамляють синтагму, також як і тривалість пауз свідчить про смислову спаяність синтагматичного стику: чим більше тривалість, тим більш незалежним є смисловий зв'язок між синтагмами та фразами.

Збільшення чи зменшення рівню інтенсивності в середньому на 22...27 дБ також сигналізує про наявність внутрішньофразового чи міжфразового шву (Багмут, 1998). Практично для всіх мов світу являється універсальною ознакою розгорнутий діапазон рівню інтенсивності на початку синтагми в порівнянні з її кінцем. За думкою О. Р. Валігури інтенсивність байдужа до синтаксичних та семантичних зв'язків синтагм (їх виконують мелодійні та тимчасові характеристики), вона виступає як показник її цільнооформленості (Валігура, 2010).

Окрім вищеназваних частотних та динамічних змін, суттєвим для маркування синтагматичної межі являється темп мовлення, який виконує важливу структурну роль в оформленні синтагм. Темп розглядається або як швидкість протікання мовлення у часі, або як складне ціле, що включає не

тільки швидкість вимови, але і фонаційну діяльність без пауз. В оцінці темпу існує декілька градацій, однак у сучасних експериментально-фонетичних дослідженнях прийнято виділяти три ступені: середній (нормальний), швидкий та повільний (Crystal, 1969). Темпові межі використовуються в мовленні для організації окремих сегментів фрази згідно з вкладеним змістом. Відповідно до досліджень Крістала, за допомогою темпу (частіше уповільненого) виділяються найбільш важливі відрізки висловлювання (Crystal, 1979). Результати дослідження темпоральних характеристик мовлення, що проведено І. А. Гарчевою на матеріалі порівняння англійського та китайського мовлення, дозволили укласти, що при швидкому темпі мовлення білінгви частіше мабуть сприймають не тільки комунікативний центр висловлювання, але також і межі членування мовленнєвого потоку на синтагми та фрази (Гарчева, 2010).

Крім того, членування на мовленнєві відрізки тісно пов'язано з виокремленням ядра синтагми, а саме труднощі з останнім ведуть до неправильної сегментації мовлення і, як наслідок, до порушення розуміння (Jenkins, 2000). Згідно Т. А. Бровченко, делімітація мовлення на синтагми досягається «завдяки наявності в синтагмі одної ярко вираженої акцентної вершини, яка організує синтагму та на якій відбувається заломлення частоти основного тону, що сигналізує про положення синтагми у фразі (кінцева, некінцева)». Наявність ядра синтагми являється правим маркером синтагматичної межі, так як його місце асоційовано з останнім наголошеним складом синтагми (Бровченко, Волошин). Інтонаційне об'єднання зсередини синтагми являється єдиним для всіх мов умовою виділення даної одиниці та витікає із самої сутності синтагми як неподільного цілого.

Таким чином, у якості основних диференціальних ознак синтагмаподілу виступають пауза, ЧОТ (направлення руху ЧОТ у головнаголошеному складі, частотний інтервал), подовження останнього складу синтагми, рівень інтенсивності, темп, глотталізація, які, вступаючи у взаємозв'язок один з одним, складають ефект перерви, що сприймається у

звучанні. Дослідники одностайно говорять про можливість певної комбінаторики просодичних корелятів синтагмаподілу, що дає можливість різноманітного членування звучного мовлення (Бровченко; Ladd Vance 2004; Волошин, Петлюченко, 2009). Крім того, відмітимо, що маркери синтагматичної межі характерні багатьом мовам світу, що ставить ці явища у ряд універсальних засобів макросегментації. Однак їх використання у якості пріоритетних сигналів синтагмоподілу може варіюватися в різних мовах.

2.4. Методика проведення перцептивно-слухового (аудиторського) аналізу

Мета перцептивно-слухового аналізу полягала в сегментації експериментальних текстів на синтагми, у визначенні мелодійних модифікацій: у передтермінальній частині та встановлення типу термінального тону синтагми. А також у визначенні темпоральних характеристик мовлення досліджуваних інформантів, що включають типи пауз.

В аудиторському аналізі були задіяні викладачі-фонетисти кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, які мають великий досвід аудіювання.

До задачі аудиторів входило виконання наступної програми дій:

1. Прослухати речення експериментального матеріалу. Кількість прослуховуючих аудиторів аудіозаписів не обмежувалася.
2. Відмітити в текстах перерви у фонації, що сприймаються.
3. Визначити тип термінального тону та номенклатуру мелодійних шкал.
4. Визначити темп мовлення.

Дані, що отримані в результаті проведення перцептивно-слухового аналізу оброблялися наступним чином: зіставлялися отримані результати за всіма досліджуваним просодичним параметром, кожен з яких співвідносився з соціофактором.

2.5. Методика електронно-акустичного (комп'ютерного) аналізу

Записані та проаналізовані зразки англійського мовлення моряків з Індії та Китаю були перенесені на комп'ютер і за допомогою програми Cool Edit Pro Version 2.0 були перетворені у формат WAV.

Надалі зразки запису були піддані електроакустичному аналізу з використанням комп'ютерної програми Praat (Version 5.0.05) Institute of Phonetics Science of the University of Amsterdam, 1992-2008). Програма Praat розроблена співробітниками факультету фонетики Амстердамського університету П. Бьорсму та Д. Вінінком та призначена для фонетистів, які досліджують звучне мовлення. Вона надає можливість для аналізу та синтезу мовлення, для маніпуляцій зі звуковим сигналом заради перевірки різноманітних гіпотез, пов'язаних з організацією фонетичного рівня мови, а також надає можливість створення ілюстративного матеріалу для публікації результатів досліджень (Григораш, 2014).

Загальна тривалість звучання експериментального матеріалу склала 2 години.

У дослідженні використовувались такі базові параметри: мелодійні, темпоральні та динамічні. Частотний компонент, що вимірюється за допомогою параметрів частоти основного тону (ЧОТ) та темпоральні характеристики, що включають тривалість синтагми, кількість наголошених і ненаголошених складів у синтагмі, а також кількість та типи пауз, які дослідники вважають одними з найбільш інформативних просодичних параметрів.

Дослідження характеристик ЧОТ та методичних конфігурацій відбувалося з урахуванням наступних параметрів:

- 1) Максимального (F_{max}), мінімального (F_{min}) і середнього значення частоти основного тону у синтагмах та фразах;
- 2) Максимальні та мінімальні значення діапазону ЧОТ
- 3) Характер реалізації діапазону ЧОТ (у відн. од.)

Темпоральні характеристики під час проведення акустичного аналізу розглядалися за наступними параметрами:

- 1) Тривалість синтагми (у мс)
- 2) Тривалість паузи в паузальній групі (у мс)
- 3) Характер та типи пауз (у %)
- 4) Кількість наголошених та ненаголошених складів у синтагмі (у %)

Дослідження параметрів інтенсивності включало аналіз:

- 1) Максимального (F_{max}) та мінімального (F_{min}) значень рівня інтенсивності;
- 2) Середнього значення (F_{mead}) інтенсивності у фразі.

Під час обробки величин рівня звукового тиску ми використовували як абсолютні значення, так і відносні значення, отримані в результаті нормування.

Основними факторами, що визначають соціокультурний рівень мовця, його соціальний статус, являється професія, вік та стать мовця, при цьому в нашому дослідженні велике значення відіграє професія, вік людини та її соціальний статус.

Унаслідок опитування громадської думки, що було проведене в Англії, більшість опитуваних на питання про те, який із факторів являється найважливішим при зазначенні приналежності людей до того чи іншого класу, відповіли: «То, як люди говорять» (Labov, 2010). Соціокультурний рівень мовця впливає на мовленнєву поведінку індивіду, в тому числі на реалізацію висловлювання на супrasegmentному рівні. Так, за даними дослідження, що було проведено на матеріалі англійської мови, мовців з високим соціальним статусом відрізняють різноманітний мелодійний репертуар, широкий мелодійний діапазон голосу, тембр, односпрямоване використання засобів мелодики та гучності, з переважним використанням потужнопочаткового контуру інтенсивності.

Низький соціокультурний рівень мовця проявляється в обмеженому мелодійному репертуарі, вузькому діапазоні голосу, посиленні інтенсивності

як засобів акцентної специфіки, використанні потужнокінцевого контуру інтенсивності, чи рівновиділеності початку та кінця контуру (Labov, 2010).

Перераховані відмінності на супraseгментному рівні в мовленні мовців з різним соціостатусом являються основою для припущення про те, що даний фактор в більшій мірі визначає і мелодійну організацію мовлення мовця. З тим, щоб перевірити вірність цього припущення, під час перцептивного аналізу протиставлялися групи мовців різного віку та соціостатусним цензом: високим та низьким.

Висновки до розділу II

У другому розділі дисертації присвяченій аналізу варіативності просодичних характеристик мовлення індійських та китайських моряків досліджувався експериментальний матеріал та описувались методи фонетичного експерименту.

До основи методики дослідження були покладені принципи одного з сучасних напрямів фонетико-фонологічного дослідження у сфері просодії – принципи соціофонетики, до сфери інтересів якої належить вивчення вимовних особливостей мовлення в залежності від територіальної та соціальної приналежності мовця, включаючи соціально-економічні, професійні, вікові фактори.

Дане інструментально-фонетичне дослідження присвячено вивченню особливостей англійського мовлення моряків з Індії та Китаю. В даному дослідженні був використаний комплексний підхід, який включає теоретико-лінгвістичний, перцептивно-слуховий, комп'ютерно-програмний види аналізу, проведені на кафедрі теоретичної та прикладної фонетики англійської мови ОНУ імені І. І. Мечникова.

Обраний для просодичного аналізу матеріал складався з 40 уривків квазіспонтанного англійського мовлення моряків з Індії та Китаю. Всі досліджувані інформанти мають однакову професію, але різний соціальний статус. Всі експериментальні тексти відрізнялись невідомістю, імпровізованим характером спілкування, неофіційністю та невимушеністю.

Мета перцептивно-слухового аналізу полягала в сегментації експериментальних текстів на синтагми, у визначенні мелодійних модифікацій: у передтермінальній частині та встановлення типу термінального тону синтагми. А також у визначенні темпоральних характеристик мовлення досліджуваних інформантів, що включають типи пауз. Надалі виокремлені фрагменти мовлення моряків були досліджені методом електроакустичного аналізу з використанням комп'ютерної

програми Praat (Version 5.0.05). Вона надає можливість для аналізу та синтезу мовлення, для маніпуляцій зі звуковим сигналом заради перевірки різноманітних гіпотез, пов'язаних з організацією фонетичного рівня мови, а також надає можливість створення ілюстративного матеріалу для публікації результатів досліджень.

Основними факторами, що визначають соціокультурний рівень мовця, його соціальний статус, є професія, вік та стать мовця, при цьому в нашому дослідженні велике значення відіграє професія та вік людини.

Результати та положення розділу висвітлено в наступних публікаціях автора: (Єфанова І.А. Мелодійні та темпоральні особливості англійського мовлення філіппінських моряків), (Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки індійських моряків.), (Єфанова І. А. Просодичні маркери національної ідентичності в мовленні індійських моряків.), (Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки моряків з Індії та Китаю).

Розділ III. Результати інструментально-фонетичного дослідження просодичних особливостей мовлення індійських та китайських моряків

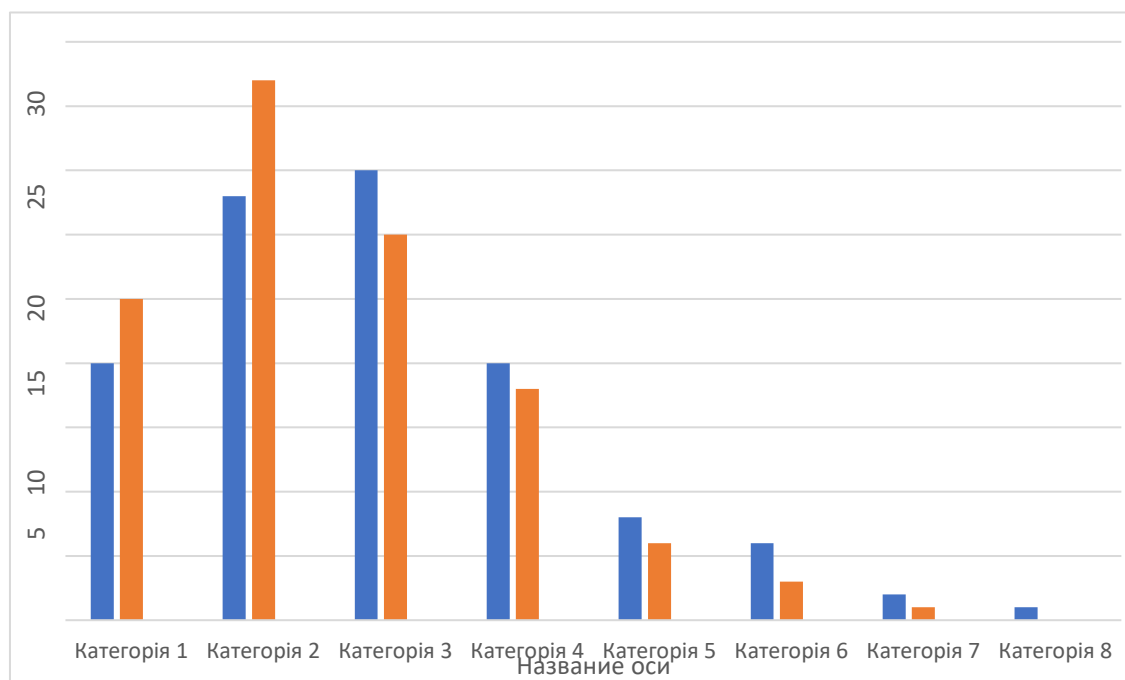
Представлені в даній главі результати експериментального дослідження мовлення досліджуваних моряків, представників Індії та Китаю, отримані на основі представленої у другій главі комплексної методики, що складається з аудиторського та комп'ютерного видів аналізу, з подальшою математичною обробкою та лінгвістичною інтерпретацією.

Соціально обумовлені просодичні особливості мовлення індійських та китайських моряків досліджувались з погляду належності інформантів до різних вікових (18-25 років, 26-40 років, старші за 40 років) та статусних груп.

3.1. Особливості синтагматичного членування мовленнєвого потоку

Мелодійна структура традиційно розглядається в рамках синтагми. Враховуючи специфіку спонтанного мовлення, в якій синтагматичне членування не піддається правилам мовлення підготовленого, слід відмітити, що під синтагмою в даному дослідженні ми розуміємо відрізок висловлювання, що задовольняє однієї з умов: а) мовленнєвий сегмент знаходиться між двома паузами будь-якого типу, тривалість яких складає не менш ніж 100 мс; б) відрізок мовлення характеризується семантико-граматичною цілісністю та володіє просодичною завершеністю у вигляді термінального тону.

Результати аналізу за видами синтагм та їх частотності надані у вигляді гістограми на рис. (3.1). На осі абсцис позначені види синтагм за кількістю наголошених складів, на осі ординат – відсоткові частки. Що відображають частотність спостережуваних видів синтагм у вузькому корпусі досліджування для інформантів варіантів із Індії та Китаю.

Частотність у %

Кількість наголошених складів

Рис. 3.1 Види синтагм та їх відсоткове співвідношення в спонтанному мовленні моряків з Індії та Китаю.

Як показує рисунок 2, за кількістю наголошених складів у синтагмі спостерігається значна варіативність в обох досліджуваних варіантах. Більшу варіативність у довжині синтагм проявили інформанти з Індії, в групі яких синтагми могли включати від 1 до 8 наголошених складів, у той час як довжина синтагм в групі китайських інформантів варіювалася від 1 до 7 наголошених складів, причому синтагми з семи наголошених складів склали лише незначний відсоток від загального числа спостережень. Синтагми з восьми ті більше наголошених складів у аналізованих мовленнєвих зразках китайської групи виявлені не були.

У мовленні індійських моряків найбільше розповсюджені синтагми, що складаються з трьох (26,4%), двох (24,4%) та чотирьох (17,3%) наголошених складів. Вони складають більше половини всіх видів синтагм, що зустрічаються в мовленні інформантів. Для мовлення китайських моряків найбільше характерні синтагми, що включають два (30,5%), три (22,7%) та один (21,4%) наголошений склад.

Відповідно, можна стверджувати, що інформанти з Індії виявляють тенденцію до членування мовленнєвого потоку на відрізки більшої тривалості, а інформанти з Китаю, навпаки, до більш дрібної сегментації. Зауважимо, що тенденція до частого паузіювання з порушенням принципів синтагматичного членування спостерігається в мовленнєвому корпусі кожного інформанта китайської групи.

Для математико-статистичної перевірки гіпотези про наявність значущих відмінностей між варіантами була складена таблиця спряженості з двома змінними – «Варіант АМ» і «Кількість наголошених складів у синтагмі». За допомогою критерію χ^2 -квадрат було виявлена наявність взаємозв'язку між змінними ($p=0,003$), що опосередковано підтверджує присутність відмінностей між досліджуваними варіантами з Індії та Китаю за кількістю наголошених складів у синтагмі. Для встановлення інтенсивності, а також направленості зв'язку між змінними був обчислений коефіцієнт кореляції Спірмена, який склав негативне значення мінус 0,164. Низьке значення коефіцієнту ($-1 < -0,164 < 0$) каже про незначну ступінь кореляції між змінними «Варіант АМ» та «Кількість наголошених складів у синтагмі», а негативне значення коефіцієнту – про різноспрямований зв'язок між ними. Результати статистичного аналізу можна проінтерпретувати наступним чином. За видом синтагм досліджувані варіанти АМ розрізняють за незначною ступеню, при цьому, якщо для індійських моряків характерні трохи більш тривалі за кількістю наголошених складів синтагми, то для китайських моряків – більш короткі.

Так, у досліджуваних зразках мовлення китайських моряків самотійну синтагму потенційно може складати складне, двоскладне, чи односкладне слово, в тому числі службове, яке здатне отримати виділеність, не тільки за рахунок темпоральних, але і мелодійних характеристик. В окремі синтагми можуть виділятися наступні члени речення: підмет, в тому числі, що виражений особовим займенником; присудок, в тому числі, допоміжні

випливає, що досліджувані варіанти значуще відрізняються один від одного за синтагматичним членуванням. Якщо у мовленні представників Китаю скоріше проявляється тенденція до більш дробової сегментації мовленнєвого потоку, при якій превалюють синтагми з одним, двома та трьома наголошеними складами, то в Індії відмічається тенденція до сегментації на мовленнєві відрізки більшою тривалістю з перевагою синтагм з двома, трьома та чотирма наголошеними складами.

3.2. Мелодійні особливості передтермінальної частини синтагми (шкали)

Результати аналізу мелодики передшкали свідчать про те, що в досліджуваних варіантах мовлення індійських та китайських моряків характерний достатньо високий початок. Що реалізується, як правило, в межах другого рівня діапазону мовця. Так, перший ненаголошений склад синтагми знаходиться в області другого рівня голосового діапазону в 79,0% випадків у індійських моряків та в 76,2% випадків у китайських. В інших випадках передшкала має низький початок, що реалізується в першому рівні голосового діапазону: в 12,4% спостережень в Індійській групі інформантів та в 16,3% спостережень китайської. У 8,6 та 7,5% спостережень перший ненаголошений склад зафіксований в області третього рівня голосового діапазону серед інформантів з Індії та Китаю відповідно.

Особливостей мелодійного ходу в якості присутності у складі передшкали більш ніж одного ненаголошеного складу виявлено не було, і мелодійний контур даної частини висловлювання серед інформантів обох досліджуваних варіантів характеризується або рівним, або незначним висхідним ходом ЧОТ у межах одного рівня діапазону мовця. При цьому контур інтенсивності на наступному ненаголошеному складі може як зростати, так і знижатися, не завжди повторюючи контур руху ЧОТ. Тенденція до зниження рівня інтенсивності переважала при рівному руху ЧОТ, а до зростання – при висхідному.

З точки зору розподілу наголошених складів відносно першого наголошеного, були виділені наступні типи шкал (в порядку зниження рівня частотності): спадна, рівна та висхідна. Найпоширенішим типом в обох досліджуваних варіантах являється поступово спадна шкала (48,6% випадків у індійської групи та 53,3% випадків у китайській). Рівна шкала в мовленні інформантів обох груп являється другим за частотністю видом мелодійного руху від наголошеного складу до останнього наголошеного: у групі з Індії було відмічено 36,5% випадків її використання, в групі з Китаю – 34,5%. Поступово висхідна шкала зустрічається у 14,9% випадків у індійській групі та у 12,2% випадків – у китайській. Відповідно, розподіл частотності використання в мовленні спадної, рівної та висхідної шкал вказує на відсутність відмінностей за даним критерієм між варіантами мовлення досліджуваних інформантів.

Надалі, аналіз мовлення вікових груп показав, що за розподілом ненаголошених складів відносно наголошених в групі молодих інформантів наголошені та ненаголошені склади розташовувались рівномірно, у середній групі (26-40 років) ненаголошені склади розташовувались нижче наголошених та в групі старше 40 років – ненаголошені склади розташовувались вище наголошених (таблиця 1) Дана таблиця дозволяє прослідкувати частотність варіантів руху тонального контуру на позанаголошених складах у передтермінальній частині синтагми корпусу дослідження особливості мовлення вікових груп.

Таблиця 3.1

Вікові особливості розподілу наголошених та ненаголошених складів

Тип позанаголошеного складу	Вікові групи		
	18-25 років	26-40 років	Старші за 40 років
— •	51,3	50,6	74,8
— •	39,8	7,9	8,3
— •	8,9	41,5	16,9

Як випливає з таблиці, кожна з представлених вікових груп характеризується низкою особливостей. У проаналізованих зразках мовлення інформантів групи 18-25 років у 39,8 % випадків у передтермінальної частині синтагми спостерігається підвищення тонального рівню на позанаголошеному складі відносно наголошеного, що, за результатами дослідження відобразилося збільшенням частоти основного тону (далі ЧОТ) у середньому на 140 гц. Незважаючи на те, що тенденція до збільшення ЧОТ на позанаголошеному складі у передтермінальної частині синтагми виявлялася в мовленні кожного з досліджуваних інформантів з різноманітною системою частотності, дана особливість спостерігалася в мовленнєвому корпусі кожного індійського моряка.

У мовленні китайських моряків характерною зміною тонального контуру в передтермінальній частині синтагми в групі 26-40 років (41,5 % випадків) являється зниження тону на позанаголошеному складі по відношенню до наголошеного. Описувані тональні зміни виражаються в

помітному зниженні ЧОТ в середньому на 110 гц, що позначає перехід у наступний тональний рівень діапазону мовця. При цьому, ступеню виявлення цієї особливості, також як і в групі молодих інформантів значно варіюється від 12,4 до 59,8 %. Суттєвий розрив у відсотковому співвідношенні як раз і залежить від вікових особливостей мовлення.

Що стосується особливостей мовлення інформантів старше вікової групи (старше 40 років), то на відміну від двох інших груп, суттєві тональні зміни у вигляді висхідного чи спадного руху на позанаголошених складах не зафіксовані. Суттєвим являється розташування ненаголошених складів на рівні наголошеного (74,8 %), однак відмічені тональні зміни не виходять поза межі одного рівня діапазону мовця.

Результати статистичного аналізу підтверджують значну залежність характеру мелодійного руху на позанаголошених складах у передтермінальній частині синтагми від віку мовця, що опосередковано може також свідчити про наявність відмінностей між індійським та китайським варіантами мовлення.

Далі представлені результати дослідження мелодійних особливостей шкали в кожному з аналізованих варіантів мовлення моряків.

3.2.1. Мелодійні особливості передтермінальної частини синтагми (шкали) у мовленні індійських моряків

Характерним мелодійним рисунком у мовленні інформантів з Індії являється хвилеподібний мелодійний рух різноманітної амплітуди. Він формується за рахунок висхідного руху ЧОТ, що охоплює наголошений та позанаголошений склади, і подальшого зниження, що реалізується або на наступному позанаголошеному складі, або на наступному наголошеному складі, або на ненаголошеному складі, який примикає до наголошеного наступного наголошеного.

Наведемо приклад з мовлення шеф-кухаря з Індії:

- I like working at sea, because you can see other countries.

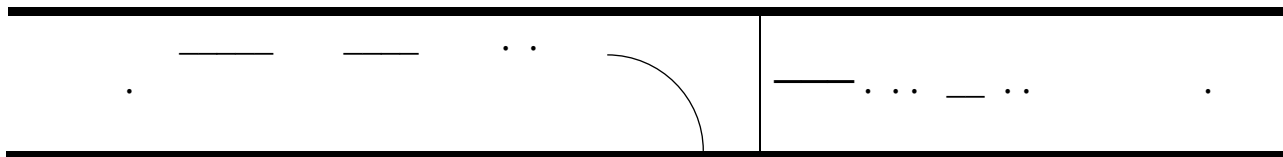

Рис. 3.4 Інтонограма вищенаведеної фрази

Як бачимо на рисунку 3.4 на наголошеному складі “like” першої синтагми починається висхідний рух ЧОТ, який продовжується на наголошеному складі [wə:] і позанаголошеному складі [-in], і отримує в синтагмі тональний максимум. На наступному ненаголошеному at, що примикає до наголошеного [si:] реалізується спадний рух ЧОТ, після чого знову здійснюється незначний підйом тонального рівню на позанаголошеному [-bi:] і його наступне зниження на ненаголошеному [-kə:z] наступної синтагми. В наступних ненаголошених складах синтагми “you can” знову трохи локалізується незначне збільшення ЧОТ включно до останнього наголошеного складу синтагми.

На підставі проаналізованого мовленнєвого відрізка можна виділити дві основні моделі тонального рисунку, що створюють мелодійну своєрідність передтермінальної частини синтагми в мовленні індійських моряків.

Модель 1, що володіє найбільшою частотністю вживання представляє собою мелодійний рух, при якому на позанаголошеному складі відбувається збільшення тонального рівню відносно наголошеного. При цьому наступний наголошений склад реалізується на більш низькому тональному рівні. При такому мелодійному русі шкали спостерігається тенденція до збільшення ЧОТ на ненаголошених складах і до зниження на наголошених. Описуваний тональний рисунок можна представити у вигляді наступної схеми (рис. 3.5):

Рис. 3.5 Графічне зображення мелодійної моделі 1, що репрезентує рух обвідної ЧОТ передтермінальної частини синтагми у мовленні індійських моряків

У зв'язку слідування за наголошеним складом більш ніж одного ненаголошеного варіантом реалізації такої моделі може бути поступово висхідний рух ЧОТ, що продовжується на позанаголошених складах. Іншими тональними реалізаціями моделі 1 можуть бути або рівний мелодійний рух на позанаголошених складах, що розташовані вище тонального рівня наголошеного, або збільшення ЧОТ, що «запізнюється» на другому чи навіть третьому позанаголошеному складі. Описані вище мелодійні варіанти моделі 1 можна представити у вигляді наступних графічних зображень (рис.3.6) :

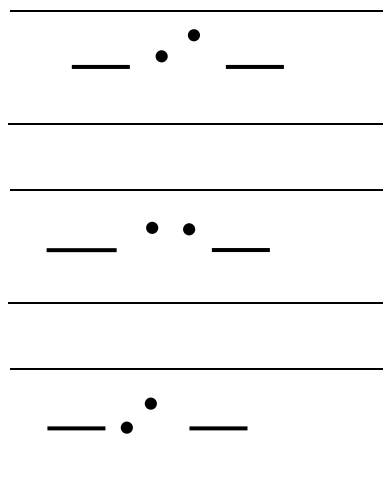

Рис.3.6 Тональні варіанти моделі 1, що ілюструють рух ЧОТ у передтермінальній частині синтагми у мовленні інформантів з Індії.

Друга за частотністю вживання модель руху тонального контуру на позанаголошених складах характеризується висхідно-спадним рухом ЧОТ (модель 2). Так, після збільшення тонального рівня на позанаголошеному складі(-ах) може спостерігатись його наступне зниження в середньому на 50

гц. Показовим прикладом такого мелодійного руху може слугувати фраза: I'm working as a fitter on board now.

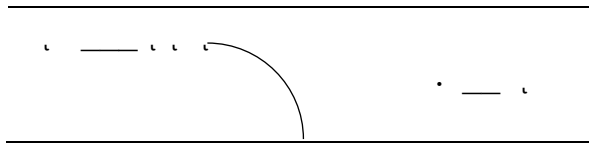

Рис. 3.7 Інтонограма вищенаведеної фрази

Нижченаведені схеми демонструють можливі тональні реалізації, що характеризують дану мелодійну модель (рис. 3.8):

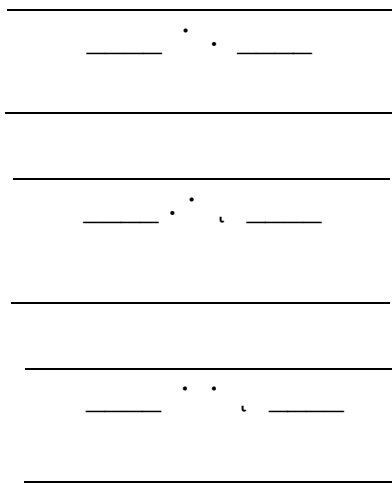

Рис. 3.9 Графічне зображення тональних реалізацій мелодійної моделі 2, яка ілюструє висхідно-спадний рух ЧОТ передтермінальної частини синтагми

Таким чином, характерний хвилеподібний мелодійний рух різноманітної амплітуди у передтермінальній частині синтагми, у той чи іншій ступені, що проявилася у всіх інформантів з Індії, може формуватися шляхом підвищення тонального рівню на позанаголошених складах і наступного його зниження на наступному наголошеному або ненаголошеному складі, або наступному складі, що примикає до наголошеного. Вочевидь, що дану особливість мелодики у передтермінальній частині синтагми серед інформантів з Індії можна пояснити інтерферуючим впливом властивостей тональної системи хінді, рідної мови інформантів, де, як відомо, висхідний контур, якому, як правило, передують зниження ЧОТ, являється основним мелодійним рухом просодії фрази.

3.2.2. Мелодійні особливості передтермінальної частини синтагми в мовленні китайських моряків

Як відмічалось раніше, на відміну від індійських моряків, мелодійна своєрідність мовлення яких відобразилась у підвищенні ЧОТ на позанаголошених складах у стопах передтермінальної частини синтагми, особливість мелодики мовлення китайських моряків на даних відрізках мовлення позначилась, навпаки, зниженням ЧОТ. При цьому зниження тонального рівня може виражатися в утворенні значних висотних інтервалів між наголошеним і ненаголошеним складами. Утворення висотних інтервалів між наголошеним і ненаголошеним складами може супроводжуватися енклитичним або проклитичним семантичним типами примикання.

Випадки значного зниження тонального рівня на ненаголошених складах можна спостерігати на наступній інтонограмі (рис. 3.10):

- I'm fourty-four years old and I work as a fitter.

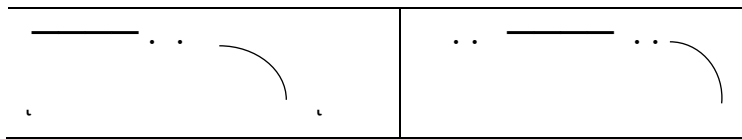

Рис. 3.10

Як показує інтонограма на рисунку 10 наголошений склад [fɔ:] реалізується на 85 гц вище наступного позанаголошеного [-jə:z]. Далі, переднаголошений *and I* реалізується значно нижче 100 гц наступного наголошеного складу *work*. Тональні зміни, що виражаються у значному зниженні ЧОТ на ненаголошених складах та наступному збільшенню на наголошених, сприяє формуванню «стрибкоподібної» мелодики фрази у мовленні інформантів з Китаю.

Можливі варіанти руху тонального контуру у передтермінальній частині синтагми у мовленнєвому корпусі інформантів з Китаю можна проілюструвати у вигляді наступних графічних зображень (див. рис. 3.11)

Рис. 3.11 Мелодійні варіанти реалізації зниження ЧОТ на ненаголошених складах у передтермінальній частині синтагми у мовленні китайських моряків

Таким чином, особливість мелодики передтермінальної частини синтагми, що проявилася в різній ступені у мовленні інформантів з Китаю, виражається у характерному «стрибоподібному» мелодійному руху, створюваному за рахунок руху тонального контуру від наголошеного до ненаголошеного, при якому спостерігається збільшення тонального рівню на наголошених складах та його суттєве наступне зниження на ненаголошених. Зниження тонального рівню на ненаголошених складах з енклітичним чи проклітичним семантичним типом примикання може відбуватися як у вигляді ковзного контуру, так і у вигляді різкого переходу в більш низький тональний рівень з утворенням значних висотних інтервалів між наголошеним та ненаголошеним складами.

Рівнева специфіка мелодійного руху у передтермінальній частині синтагми, найімовірніше, також пояснюється субстратним впливом регістрових якостей тональної системи кантонського діалекту китайської мови, де тонеми, будучи обов'язковою характеристикою складу, протиставлені один одному за регістром з тенденцією до спадної регістрової мелодики між складами у складі мінімальної ритмічної одиниці.

Аналіз широкого корпусу дослідження, що містить зразки мовлення інформантів з Індії та Китаю, дозволив визначити склад мелодійного інвентарю та виявити частотність вживання різноманітних видів термінальних тонів у тональних системах варіантів. Відсоткові частки, що представлені в таблиці 12 відображають частотність вживання того чи іншого

виду термінального тону відносно загальної кількості всіх термінальних тонів у різних типах синтагм у групі.

Таблиця 3.2

Частотність різних видів термінальних тонів у мовленні інформантів-моряків з Індії та Китаю, (%)

Термінальний тон		Індійські моряки	Китайські моряки
Спадний	Фінальні синтагми	31,5	29,5
	Нефінальні синтагми	20,1	21,5
Висхідний	Фінальні синтагми	15,3	10,2
	Нефінальні синтагми	4,8	15,3
Рівний	Фінальні синтагми	11,2	9,1
	Нефінальні синтагми	13,1	11,5
Спадно-висхідний	Фінальні синтагми	3,0	2,9
	Нефінальні синтагми	1,0	1

Зіставляючи дані таблиці, можна відмітити, що найчастіше серед видів мелодійного руху зустрічається спадний термінальний тон, що підтверджують результати аудиторського аналізу. З найбільшою частотністю спадні контури представлені у фінальних синтагмах: 31,5 % спостережень в індійській групі моряків та 29,5 % спостережень в китайській. Перевага у фінальних синтагмах спадного тону являється загальною рисою варіантів

англійської мови як в Індії так і в Китаї. Більш того, висока частотність спадного тону в мовленнєвому корпусі індійських та китайських моряків спостерігається не тільки у фінальних синтагмах, але і у нефінальних: 20,1% випадків в індійській групі та 21,5 % випадків в китайській.

У підтвердження аудиторських даних іншими розповсюдженими контурами в мовленні моряків обох досліджуваних груп являється висхідний тон, що оформлює фінальні синтагми: 15,3% випадків в індійській групі та 10,2% випадків в китайській. Присутність висхідного тону спостерігається також і на фінальних синтагмах: 4,8 та 15,3% випадків в індійській та китайській групах відповідно.

Надалі, за результатами електронно-акустичного аналізу в обидвох досліджуваних варіантах була виявлена висока частотність вживання рівного тону. За загальною кількістю спостережень у фінальних та нефінальних синтагмах рівний тон займає третє рангове місце серед усіх видів термінальних тонів у мовленні як індійських, так і китайських моряків. Рівні тони в мовленнєвому корпусі досліджуваних інформантів поступаються висхідним тоном за частотністю вживання у нефінальних синтагмах в китайській групі, однак в індійській групі рівний тон превалює в нефінальних синтагмах в індійській групі. Причому зауважимо, що і в індійській групі інформантів кількість рівних тонів у нефінальних синтагмах (13,1%) і в китайській групі (11,5%) практично однакові.

Необхідно також відмітити, що частота зустрічальності висхідного тону у фінальних та нефінальних синтагмах варіюється від невеликої кількості (4,8%) в мовленнєвому корпусі індійських моряків до високої ступені розповсюдження як у індійській так і в китайській групах (15,3%).

Дане спостереження можна пояснити як контекстним, так і індивідуальним фактором – висока частотність висхідного тону характеризується як “Uptalk”. Спадно-висхідний контур термінального тону володіє найменшою частотністю вживання, як в мовленні індійських моряків

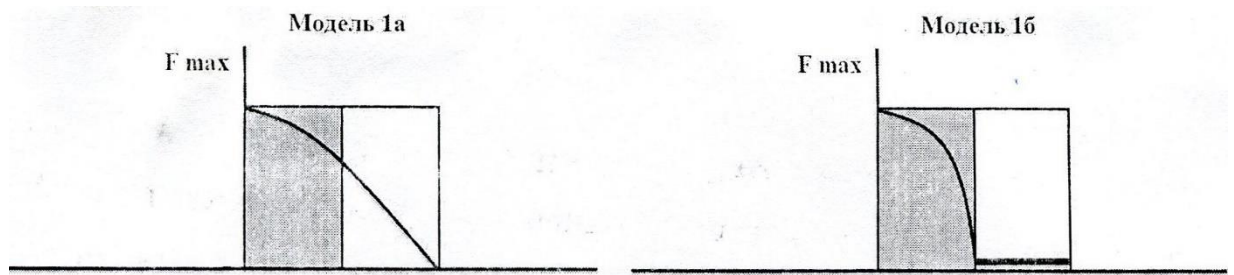
(фінальні синтагми 3,0% та 1,0% - нефінальні), так і в мовленні китайських моряків (1,9% - 1,0% відповідно).

Наступний опис мелодійних особливостей мовлення досліджуваних моряків присвячений досконалому аналізу найбільш частотних термінальних тонів, особливостям їх конфігурації та поєднанню напряму ЧОТ з інтенсивністю та тривалістю.

3.2.3. Особливості реалізації спадного термінального тону

За підсумками акустичного комп'ютерного аналізу спадних термінальних тонів у корпусі мовлення інформантів досліджуваних груп було виділено чотири мелодійні моделі в залежності від особливостей початку та закінчення руху контуру ЧОТ, його конфігурації та особливостей його накладення на складовий зміст. Після опису моделей наводиться таблиця їх частотності, на основі якої виявляються відмінності між досліджуваними варіантами і тим самим встановлюються їх національно-специфічні риси.

Модель 1. Високі, середні або низькі, переважно ковзні рухи ЧОТ вузького чи широкого діапазону, що охоплюють наголошений та позанаголошений(-ні) склади. Описуваний тональний варіант моделі (Модель 1 а) являється найбільш розповсюдженою у мовленнєвому корпусі інформантів обох досліджуваних груп. Також можлива реалізація даної моделі у вигляді ковзного руху ЧОТ усередині одного наголошеного складу, тоді як позанаголошені склади залишаються на рівні завершення падіння (Модель 1 б) – варіант спадного руху, найбільш характерний для британського вимовного стандарту. Падіння можуть досягати нижньої межі діапазону мовця чи мати неповне завершення. Максимум ЧОТ концентрується на початку наголошеного складу і поступово знижується до кінця складу. Контур інтенсивності повторює контур ЧОТ. Графічно модель 1 можна зобразити наступним чином (рис. 3.12):

Дана модель являється превалюючим видом спадного термінального тону

В мовленнєвому корпусі дикторів обох досліджуваних варіантів. З урахуванням фінальних та нефінальних синтагм, а також випадків виділення слова усередині синтагми модель спостерігається у 55,5 % випадків в індійської групі та в 56,1% випадків в китайській і може оформляти одно- та багатоскладові слова.

Однак, описувана модель 1, слід відмітити, що індійські моряки частіше проявляли тенденцію до більш крутим ковзанням, тоді як китайські – до більш пологим. Дане зауваження підтверджується обчисленими середніми показниками крутизни тональних змін для індійської та китайської груп. В групі індійських моряків середнє значення крутизни спадного термінального тону склало 0,574 Гц/мс (std=0,275 Гц/мс), в групі китайських моряків це значення трохи нижче – 0,348 Гц/мс (std=0,180 Гц/мс). Значення середньоквадратичного відхилення також вказує на те, що в більш ніж в половині відсотків спостережуваних випадків (68%) китайські інформанти демонстрували стійку тенденцію до більш пологим ковзанням з крутизною лише від 0,168 до 0,528 Гц/мс. В індійській групі у 68% спостережень крутизна спадних тонів охарактеризувалася більшою варіативністю і більш високим значенням – від 0,299 до 0,849 Гц/мс.

Модель 2. Представляє собою спадний тон з початковим підйомом (Бровченко 2001). Тональний контур з яскраво вираженим за діапазоном та тривалістю спадним рухом у співвідношенні з різким та швидким першочерговим підйомом. Тривалість та частотний діапазон відрізка спадного руху ЧОТ значно перебільшують тривалість та частотний діапазон

висхідного відрізка. Тональний максимум припадає на наголошений склад, в його області починається спадний рух ЧОТ, який, як правило, продовжується на позанаголошеному складі(-ах) (Модель 2а). У багатоскладовому слові спадний рух також може реалізуватись зсередини одного наголошеного складу, в той час як позанаголошені склади залишаються на рівні завершення ковзного руху (Модель 2б). Падіння сягає нижньої межі голосового діапазону або має неповне завершення. В односкладовій стопі контур руху інтенсивності повторює контур руху ЧОТ. Максимум інтенсивності локалізується у початковій області наголошеного голосного, покладаючись на максимум ЧОТ. У багатоскладовому слові на позанаголошеному складі, на відрізку спадного руху ЧОТ, може відмічатись утворення другого піку інтенсивності. На рисунку 13 представлено графічне зображення тональних конфігурацій моделі:

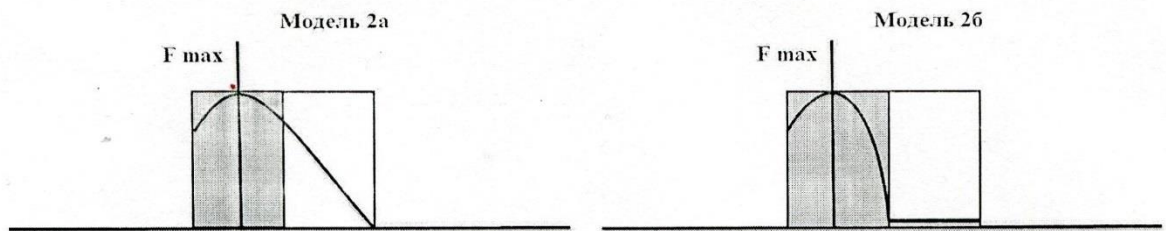

Рис. 3.13 Варіанти руху тонального контуру спадного термінального тону Моделі 2 на двоскладному слові

Описувана модель зустрічається у висловлюваннях інформантів обох груп під час завершення фінальних та нефінальних синтагм, а також відмічена усереднені синтагм у 24,3% випадків в групі індійських моряків та у 24,4% випадків в групі китайських моряків (табл.).

Модель 3. Тональний максимум зміщений відносно наголошеного складу в сторону позанаголошеного, і ковзний рух ЧОТ здійснюється на першому чи на другому позанаголошеному складі (падіння «із запізненням»). Наголошений склад оформлюється рівним рухом ЧОТ. Максимум інтенсивності припадає, як правило, на наголошений голосний, в області ненаголошеного голосного на відрізку спадного руху ЧОТ відмічається поява

другого піку інтенсивності. Модель оформлює дво- та трискладові слова, що завершують фінальні та нефінальні синтагми. Графічне зображення моделі 3 представлено на рисунку 14:

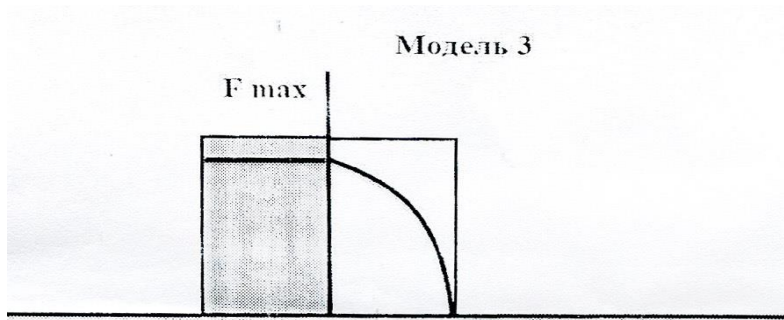
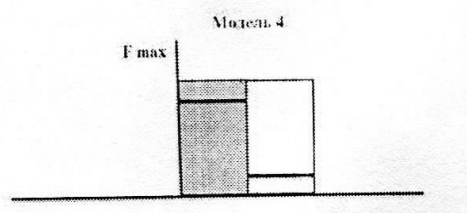

Рис. 3.14 Рух тонального контуру спадного термінального тону Моделі 3

Описувана модель притаманна інформантам обох груп. Серед всіх типів спадних термінальних контурів у всіх видах синтагм модель спостерігається у 20,2% випадків в групі індійських інформантів і в 11,9% випадків в групі китайських інформантів (табл).

Модель 4. Описуваний вид спадних тонів утворюється за рахунок різкого переходу від наголошеного складу до ненаголошеного, що знаходиться на більш низькому тональному рівні відносно наголошеного. Висотні інтервали між складами можуть охоплювати область одного чи двох рівнів діапазону мовця. Наголошений склад завжди відмічений тональним максимумом. Склади можуть бути оформлені як рівним, так и ковзним мелодійним рухом. Модель оформлює двоскладові, рідше трискладові стопи, що складаються зі складів.

Модель 4

Згідно з рисунком 3.15 тональний контур, що оформлює наголошений склад реалізується у вигляді відносно рівного руху ЧОТ на рівні 221,5 Гц, після чого він знижується до рівню 142,9 Гц і на даної частоті

оформлює позанаголошений склад також у вигляді відносно рівного руху ЧОТ. Між складами утворюються значний висотний інтервал, у результаті чого відбувається перехід з третього на другий рівень діапазону мовця. Таким чином, падіння реалізується не за рахунок ковзного руху ЧОТ, а за рахунок зміни тонального рівня ненаголошеного складу відносно наголошеного. Слід відмітити, що рівні ділянки ЧОТ як на наголошеному, так і на позанаголошеному складах володіють достатньо високим значенням тривалості: 224 та 271 мс відповідно. Максимум інтенсивності локалізується на наголошеному складі (80 дБ), у початковій області позанаголошеного голосного утворюється другий пік інтенсивності (74,5 дБ).

Присутність у 7,6% випадків даного виду спадного тону у мовленні китайських моряків відображає особливість мелодійної організації цього варіанту англійської мови. Очевидно, ця особливість зумовлена субстратним впливом реєстрових властивостей тональної системи кантонського діалекту китайської мови на просодію досліджуваного варіанту. Модель зустрічається в кінці фінальних та нефінальних синтагм, а також спостерігається у різних вікових групах.

У мовленнєвому корпусі інформантів з Індії спадні тони у вигляді різких переходів в більш низький тональний рівень із утворенням значних висотних інтервалів між складами не спостерігається.

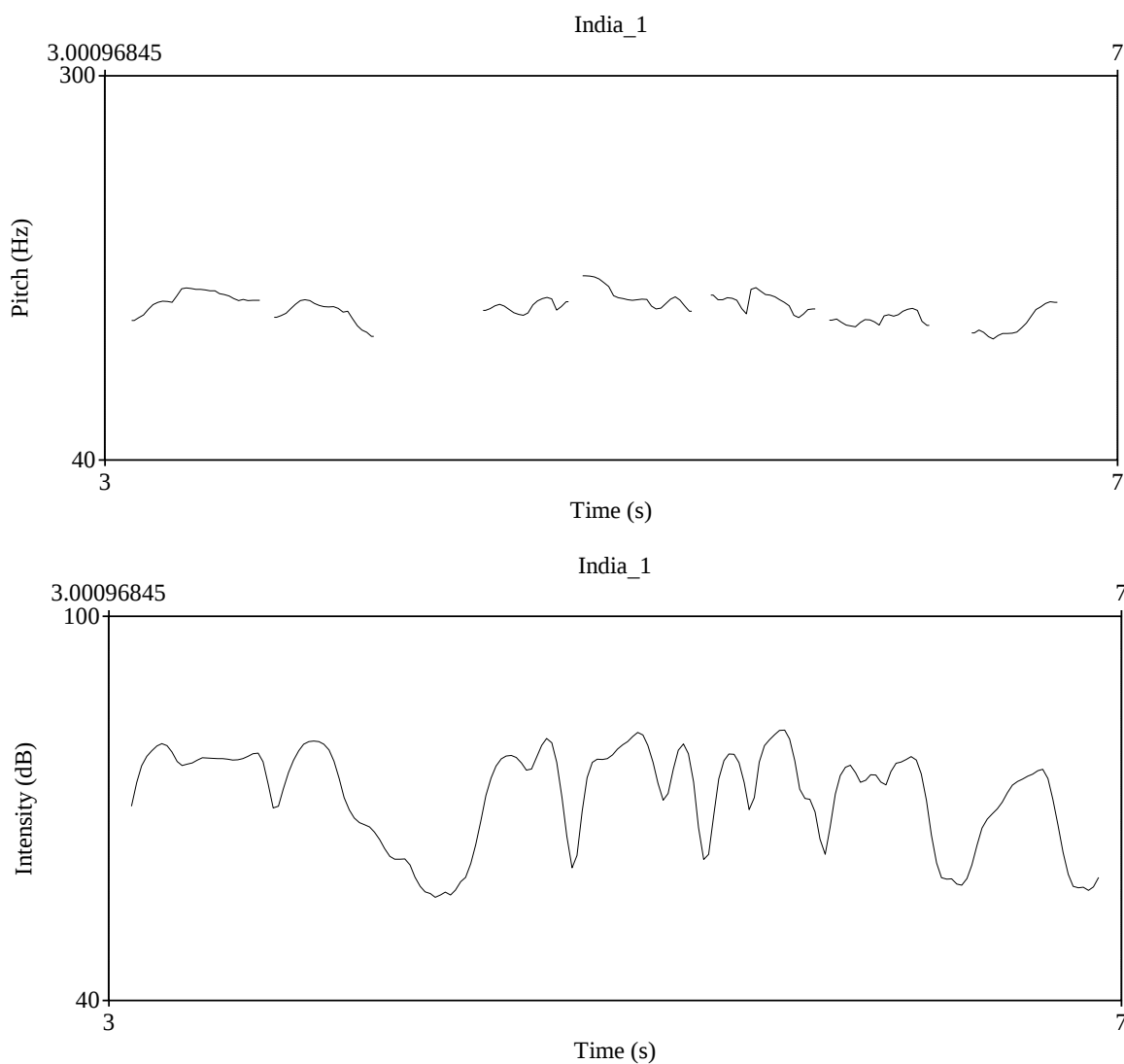
Аналізуючи особливості конфігурацій спадних термінальних тонів у корпусі мовлення інформантів з Індії та Китаю, не можна не відмітити, що в будь-якої з описуваних вище мелодійних моделей можна також спостерігати утворення ділянок плато, які можуть припадати як на область наголошеного, так і позанаголошеного складу. Дана специфічна риса особливо проявилася серед інформантів з Китаю, як серед представників молодшої вікової групи так і представників середньої вікової групи.

Ділянки плато найчастіше завершують рух тонального контуру, тобто утворюються в зоні наголошеного чи останнього ненаголошеного складу, оформлюючи кінцеву область наголошеного голосного, останній

ненаголошений голосний чи сонант. Ділянки плато також нерідко утворюються і в області наголошеного складу після початку спадного руху ЧОТ, що призведе до розтягнутих, пологих ковзань, як правило, неширокого діапазону. В цьому випадку плато може охоплювати область дифтонгу, довгого чи короткого голосного.

Ділянки плато можуть бути доволі тривалими и можуть бути в середині нефінальних синтагм.

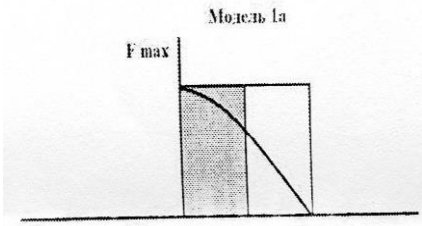
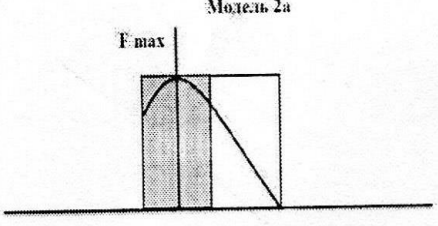
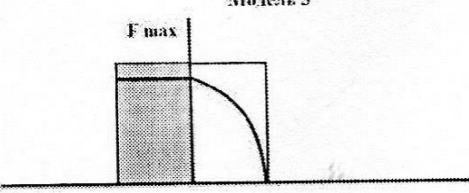
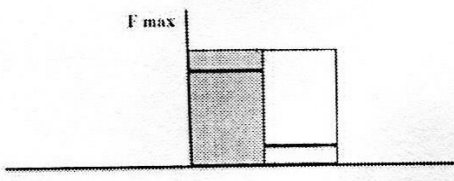
Наведемо приклад з мовлення індійського моряка. У фразі “I came to work on a ship as a wiper” нефінальна синтагма “on the ship” представлена на інтонограмі у вигляді плато на рис. 3.16:

Підсумки даного етапу дослідження були підведені у вигляді статистичних даних таблиці № 3.3, що відображає частотний розподіл

виділених мелодійних моделей у мовленнєвому корпусі моряків досліджуваних варіантів АМ.

Частотний розподіл мелодійних моделей спадного тону у мовленнєвому корпусі моряків з Індії та Китаю (у %)

Мелодійна модель		Індійські моряки	Китайські моряки
Модель 1 	Фінальна синтагма	29,5	27,3
	Нефінальна синтагма	21,4	23,2
	Зсередини синтагми	4,6	5,6
Модель 2 	Фінальна синтагма	11,4	12,3
	Нефінальна синтагма	9,3	7,0
	Зсередини синтагми	3,6	5,1
Модель 3 	Фінальна синтагма	12,2	7,8
	Нефінальна синтагма	6,1	2,5
	Зсередини синтагми	1,7	1,6
Модель 4 	Фінальна синтагма	—	3,9
	Нефінальна синтагма	—	2,5
	Зсередини синтагми	—	1,2

Отже, у конфігураціях спадних термінальних тонів інформантів з Індії та Китаю виявились як загальні, так і відмінні риси.

Згідно з даними таблиці 3.3 більша частина спадних термінальних тонів у висловлюваннях інформантів обох досліджуваних груп представляє собою ковзання, що охоплюють наголошений та позанаголошений склади з концентрацією максимуму ЧОТ напочатку наголошеного складу. Так, з урахуванням моделі 1 в кінці та зсередини синтагм поступово ковзні контури складають 55,5% спостережень у групі моряків з Індії та 56,1% спостережень у групі моряків з Китаю.

Надалі, частотність вживання моделі 2 у всіх типах синтагм вказує на широку сферу використання спадних тонів з початковим підйомом у мовленнєвому корпусі обох груп інформантів. Серед усіх спадних контурів спадні тони з початковим підйомом відмічаються у 24,3% випадків у висловлюваннях інформантів з Індії та у 24,4% випадків у висловлюваннях китайських моряків.

Згідно із статистичними даними таблиці, у тональних системах досліджуваних груп також виявлена висока частотність спадних термінальних тонів з падінням, що «запізнюється», в яких максимум ЧОТ зміщений в сторону позанаголошеного складу, де реалізується ковзання. Підсумовуючи відсоткові долі вживання моделі 3 у всіх типах синтагм, можна констатувати, що в мовленнєвому корпусі інформантів з Індії спадні контури з падінням, що «запізнюється» спостерігається у 20,2% випадків, а у мовленнєвому корпусі інформантів з Китаю – у 11,9% випадків.

Перевага у мовленнєвому корпусі інформантів досліджуваних варіантів мелодійних моделей 1, 2 і 3 свідчать про наявність подібних рис між тональними системами англійської мови в Індії та в Китаї, а також з британським варіантом англійської мови.

Національно-специфічні особливості у реалізації спадних конфігурацій проявились у присутності мелодійної моделі 4, яка була виявлена у мовленнєвих висловлюваннях інформантів китайської групи.

Вказана модель характеризується спадними термінальними тонами, що утворюються за рахунок зміни тонального рівня на ненаголошеному складі відносно попереднього наголошеного з утворенням значних високих інтервалів між складами будь-якого сегментного складу. Описуваний вид спадних контурів складає 7,6% від всіх видів спадних конфігурацій в мовленні китайських інформантів. Модель 4 в мовленнєвому корпусі індійських моряків виявлена не була. Подібні реалізації спадних тонів відображають національну специфіку китайського варіанту англійської мови та відрізняють його тональну систему від тональних систем англійської мови в Індії.

Інша особливість реалізації спадних контурів в англійській мові Китаю виявилася у тенденції до формування спадних конфігурацій з тривалими ділянками плато, які можуть спостерігатися як при завершенні спадного руху ЧОТ в області наголошеного чи позанаголошеного складу, так і після початку ковзання в області наголошеного. Утворення ділянок плато надає спадним конфігураціям в мовленні китайських інформантів плавний та розтягнутий характер з низькими показниками крутизни.

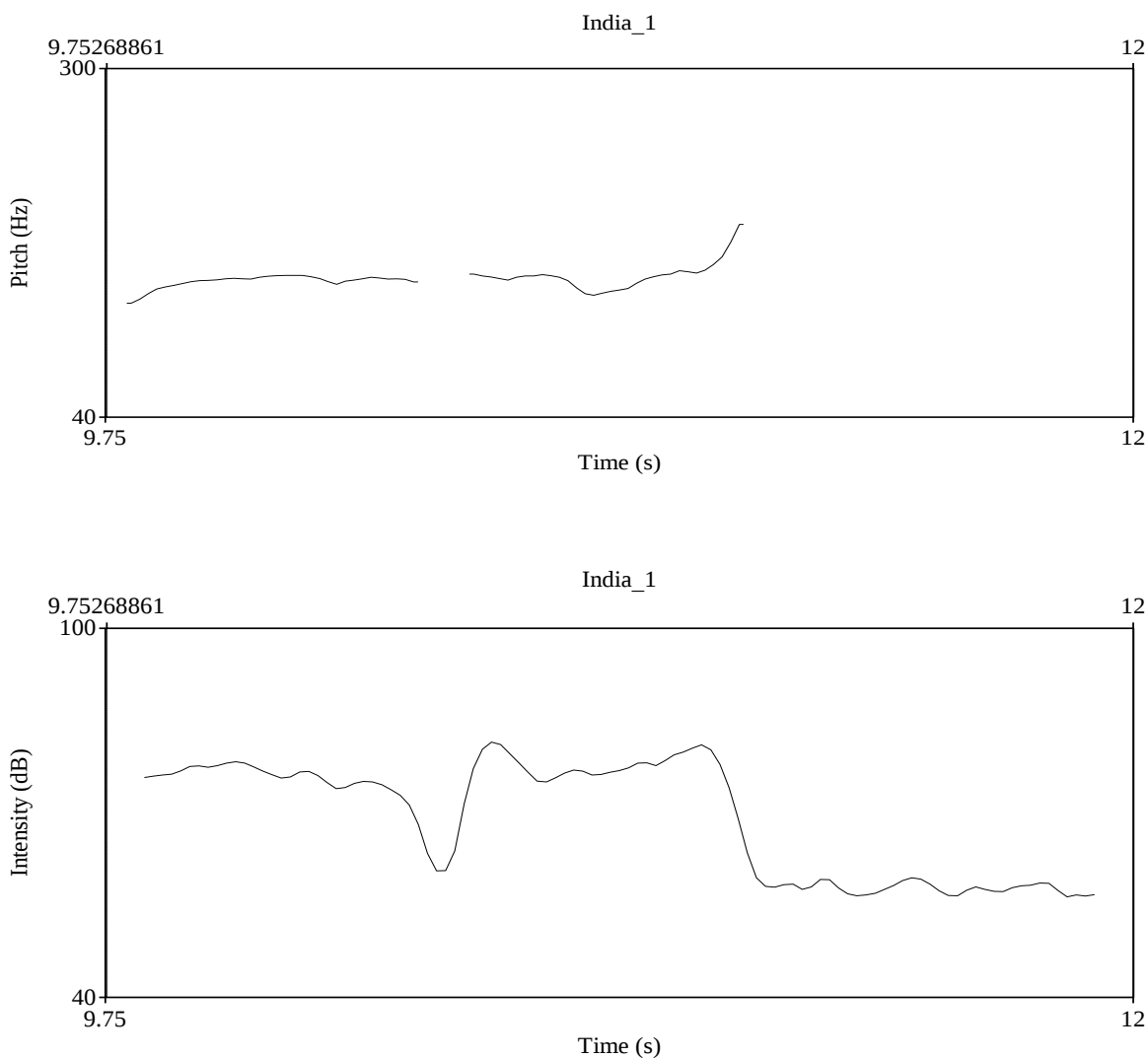
Багато в чому завдяки цьому, на відміну від спадних тонів у мовленні моряків з Індії, спадні тони в мовленні китайців більш ніж в половині випадків охарактеризувались тенденцією до більш пологим ковзанням з крутизною падіння від 0,168 до 0,528 Гц/мс. Дана тенденція може бути розглянутою як національно-специфічна риса англійської вимови у Китаю. У мовленні індійських моряків у реалізації спадних конфігурацій виявились риси британського вимовного стандарту.

3.2.4. Особливості реалізації висхідних тонів у мовленні досліджуваних груп моряків

В процесі електронно-акустичного аналізу висхідних термінальних тонів також були виявлені конфігурації різноманітних тонів. Виявлені варіанти висхідних тонів представлені у вигляді трьох мелодійних моделей,

що виділені на основі локалізації початку висхідного руху контуру ЧОТ та особливостей його накладання на складову структуру. Підсумкові дані з частотності вживання мелодійних моделей представлені у таблиці 3.

Модель 1. Відмінною рисою цієї моделі являється підйом, що реалізується після ділянки плато. Плато реалізується як на наголошених, так і на неголошених складах, а підйом на останньому наголошеному складі. Рівний мелодійний рух спостерігається на всієї області наголошених складів *to play football*, а збільшення відбувається на останньому наголошеному складі. Максимум інтенсивності непостійний і може концентруватися або на голосному наголошеного складу, або на голосному ненаголошеного складу, що оформлений висхідним тоном. На рисунку 3.17 представлений рух тонального контуру моделі:

Інтонограми фрази: “I’m from India”.

Дана модель зустрічається в мовленнєвому корпусі інформантів обох досліджуваних груп, однак більш розповсюджена в мовленні індійських моряків. Так, у нефінальних і фінальних синтагмах дана модель відмічена у 57,2% випадків у індійській групі та у 45,5% випадків у китайській групі.

Виявлена модель 1 ріднить тональні системи англійської мови в Індії та в Китаї з британським вимовним стандартом, в якому збільшення реалізується не відразу, а після рівного руху ЧОТ на наголошеному складі. Однак, у характері та рівні підйому між варіантами виявляється від'ємність. Якщо висхідний контур у корпусі мовлення моряків з Індії, так само як і в британському вимовному стандарті, носить переважно плавний характер і зрідка досягає четвертого рівню діапазону мовця, то у мовленні моряків з Китаю підйоми більш різкі, швидкі та круті, з широким частотним інтервалом, часто досягаючи максимального рівню голосового діапазону, що особливо властиво представникам молодого покоління інформантів. Дане спостереження також підтверджують обчислені середньогрупові значення крутизни висхідного контуру моделі 1. Так, якщо в групі індійських моряків це значення склало 0,592 Гц/мс, то у групі китайських моряків це значення значно вище – 1,137 Гц/мс. Незважаючи на значне відхилення від середнього, що говорить про високу ступінь варіативності у крутизні підйомів у висловлюваннях як китайських, так і індійських моряків, у 68% спостережень значення крутизни висхідних контурів в індійській групі складають від 0,483 до 1,791 Гц/мс, у той час як у китайській групі – від 0,226 до 0,958 Гц/мс.

У якості прикладу, проаналізуємо інтонограму руху описуваного висхідного контуру в мовленні індійського моряка: "...I like to play basketball"

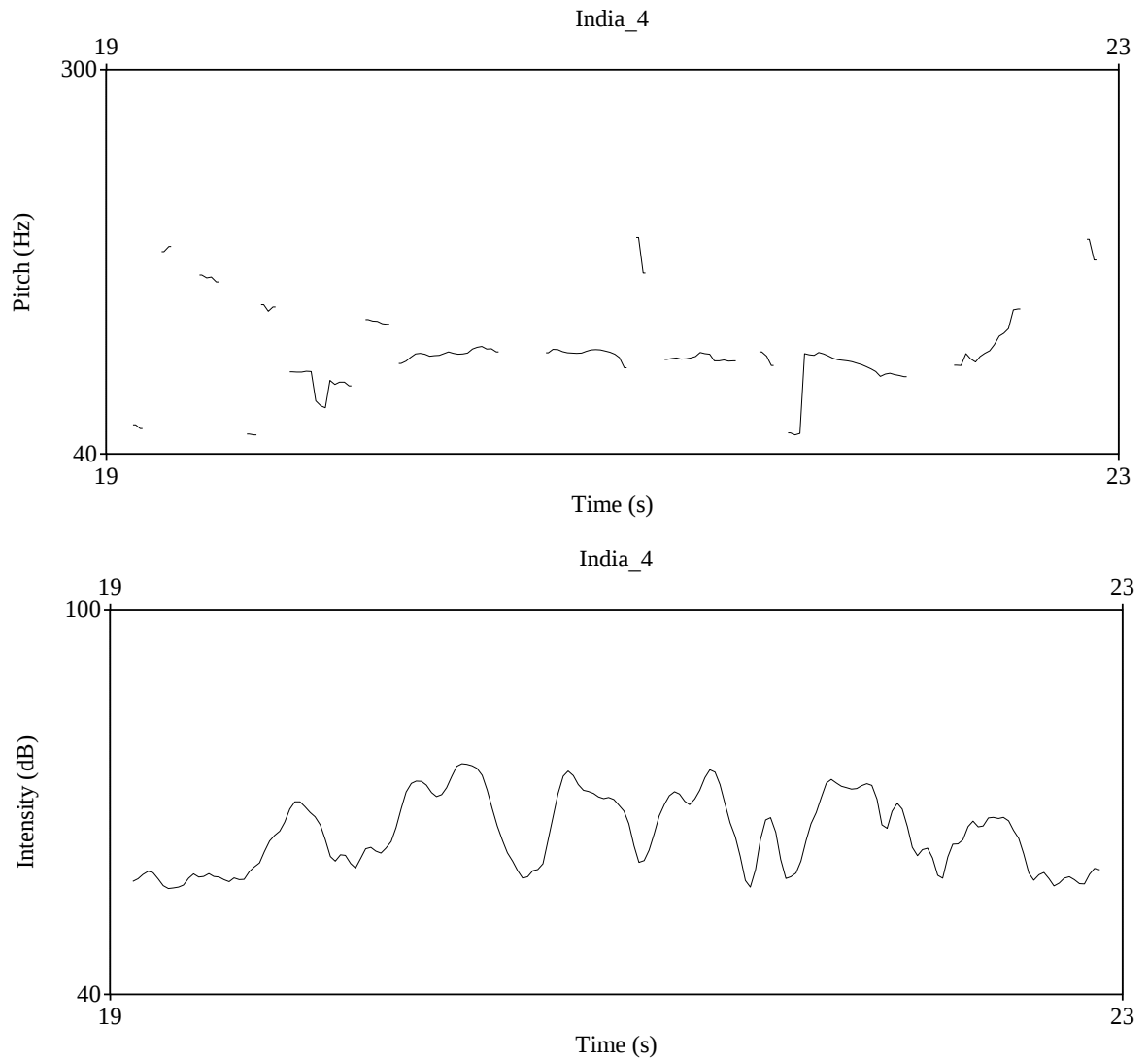

Рис. 3.18

На інтонограмі після рівного мелодійного руху на наголошеному складі [-ba:s] відбувається крутий підйом, що охоплює ненаголошені склади [ket] і [bɔ:l] ($F_{\min} = 151,3$ Гц; $F_{\max} = 263,3$ Гц). Пік інтенсивності (101 дБ) локалізується в кінці ненаголошеного складу [bɔ:l].

Для мовлення китайських моряків висхідний рух термінального тону не такий характерний, як для мовлення індійських моряків. Однак, на інтонограмі фрази "I'm working on the ship for six years" висхідний рух на двоскладовому слові [wə:kiŋ] після різкого падіння $F_{\max} 140$ Гц відбувається різкий підйом ($F_{\max} 168,4$ Гц), що охоплює весь частотний діапазон мовця. Пік інтенсивності 76 дБ концентрується в області

наголошеного складу на ділянці висхідного руху ЧОТ, потім інтенсивність поступово знижується.

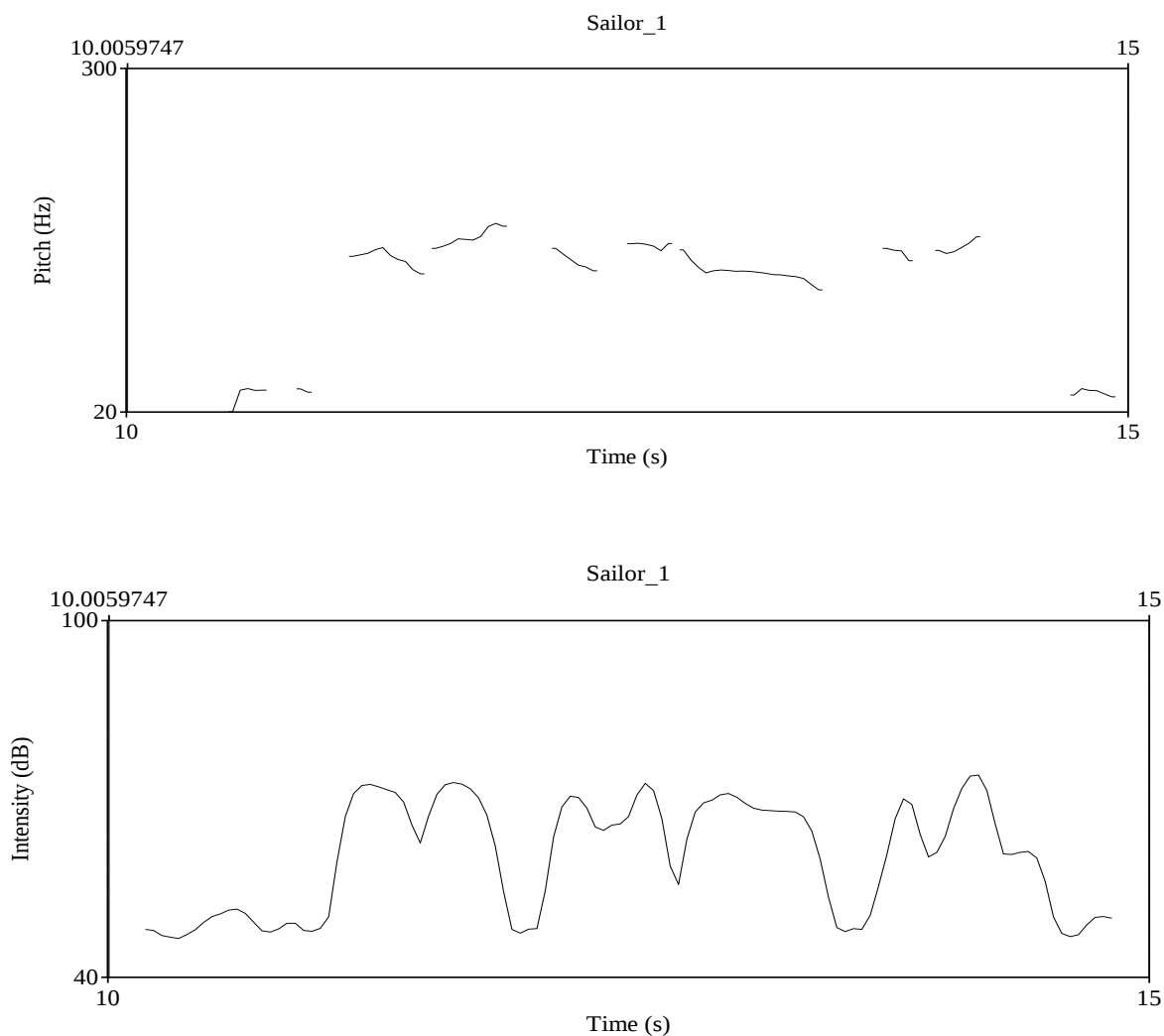

Рис. 3.19 Інтонограма наведеної вище фрази.

Можливо, що характерні для китайських моряків круті підйоми з широким частотним інтервалом, що закінчуються у верхніх межах діапазону мовця, пояснюються переносом властивостей висхідного тону верхнього регістру в тональній системі кантонського діалекту китайської мови.

Модель 2. Поступове Поступовий висхідний рух реалізується відразу ж у початковій області наголошеного складу і плавно продовжується на позанаголошеному (Модель 2а). Висхідний тон в області позанаголошеного складу може також закінчуватись ділянкою плато у висловлюваннях як індійських, так і китайських інформантів (Модель 2б).

Дані конфігурації найчастіше мають низький або середній початок і можуть охоплювати як вузький, так і широкий частотний діапазон з пологим або більш крутим за характером підйомом. Модель оформлює одно- та багатоскладові слова у нефінальних та фінальних синтагмах інформантів обох досліджуваних груп. Контур руху інтенсивності, як правило, відповідає контуру руху ЧОТ. Максимум інтенсивності припадає на голосний або наголошеного, або позанаголошеного складу, відповідаючи висхідному руху ЧОТ. Рух тонального контуру моделі зображено на рисунку 20:

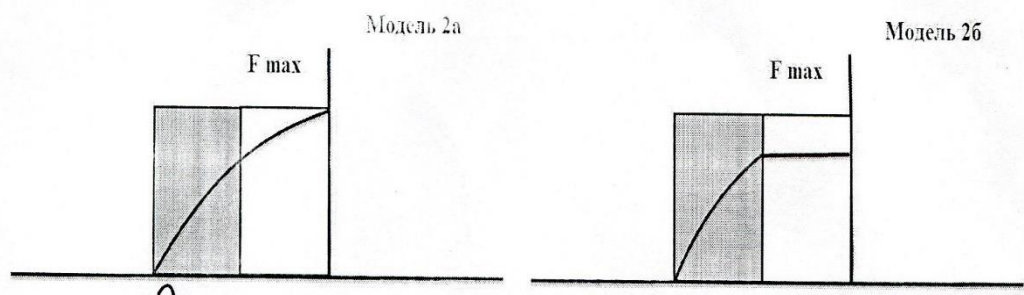

Рис. 3.20 Рух тонального контуру висхідного термінального тону
Моделі 2

Модель, що описується, розповсюджена у висловлюваннях інформантів обох досліджуваних груп і з урахуванням нефінальних та фінальних синтагм відмічена у 33,1% випадків у групі індійських моряків та у 40,2% випадків у групі китайських моряків.

Модель 3. Особливістю даного виду висхідного тону являється «злам» огинаючої ЧОТ, яка починає свій рух зі ковзання вниз, а потім, різко змінюючи напрям, продовжує його у вигляді поступово висхідного руху. Модель може реалізовуватись на області одного і більше складів. Якщо тон оформлює більш ніж один склад, то спадний рух здійснюється на наголошеному складі, а висхідний на наступному ненаголошеному. В порівнянні з падінням, підйом являється більш вираженим за охопленням частотним діапазоном, і крутизні. Максимум інтенсивності концентрується на початковій області наголошеного голосного. Графічно модель 3 можна представити наступним чином:

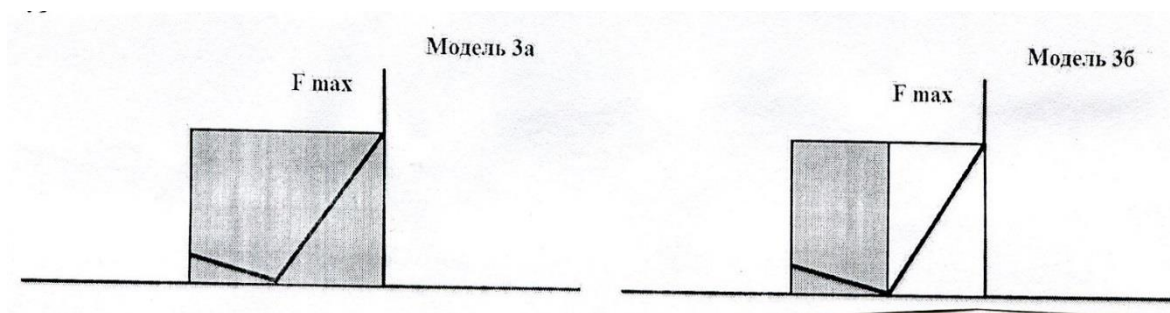

Рис. 3.21 Рух тонального контуру висхідного термінального тону на одно та багатоскладових словах.

Розглянемо мелодійні особливості моделі 3 на прикладі інтонограми фрази: “My rank is a wiper and hobbies are swimming and reading” у мовленні індійського моряка. Рис. 3.22

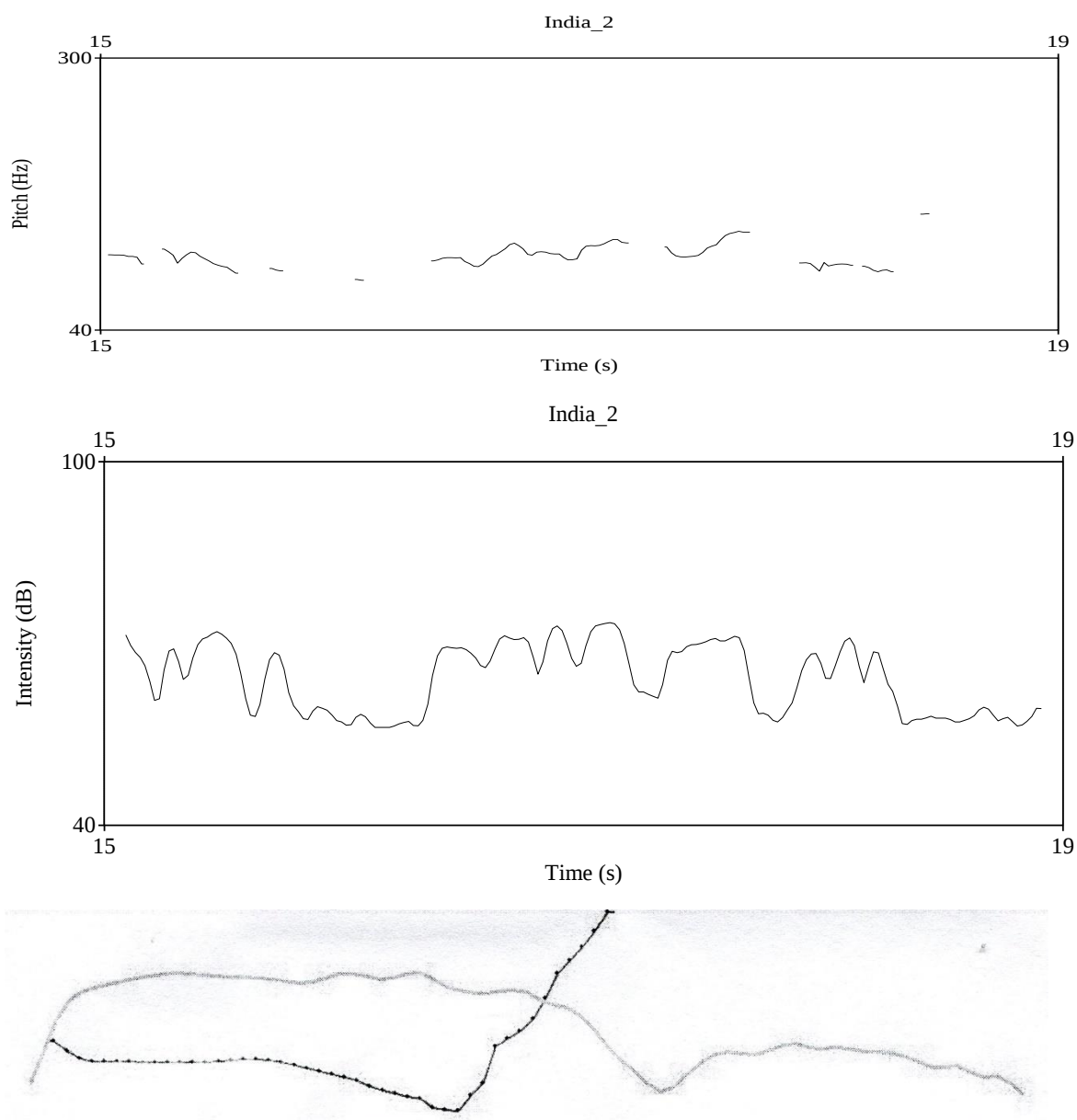

Рис. 3.23

Як бачимо на рис. 3.22 висхідний тон починає свій рух з яскраво вираженого ковзання донизу. Частотний інтервал спадного руху невеликий, тривалість 102 мс; крутизна 0,40 і 0,51 гц/мс. Далі тональний контур різко збільшується на короткому голосному [i:], слідом за яким починається збільшення ЧОТ. Максимум інтенсивності припадає на область наголошеного голосного, що оформлений спадним рухом ЧОТ.

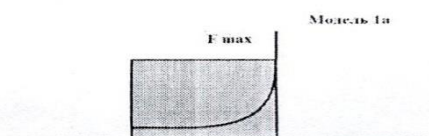
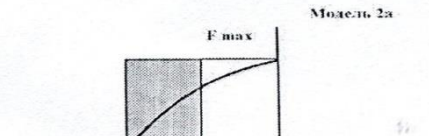
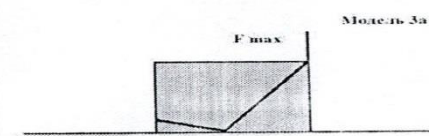
Слід відмітити, що даний тип висхідного руху не являється типовим для мовлення китайських моряків, і скоріш за все, являється від'ємною особливістю мовлення індійських моряків. У мовленнєвому корпусі моряків з Індії, у всіх вікових групах, дана мелодійна модель зустрічається у фінальних та нефінальних синтагмах у 20,5% випадків, тим самим відображаючи специфіку тональної системи індійського варіанту англійської мови.

Описувана модель китайських моряків володіє найменшою частотністю і у нефінальних і фінальних синтагмах відмічена лише у 2,8% випадків. Очевидно, висока частотність моделі 3 у мовленні індійських моряків обумовлена інтерферуючим впливом властивостей просодії хінді, мови з тональним наголосом, в якому виділеність складу створюється за рахунок протиставлення тональних акцентів, а саме зниженню висоти тону на наголошеному та його наступного збільшення на ненаголошеному.

Уявімо частотний розподіл описаних вище мелодійних моделей висхідного термінального тону в корпусі мовлення досліджуваних інформантів із Індії та Китаю:

Таблиця 3.4

**Частотний розподіл мелодійних моделей висхідного тону в
мовленнєвому корпусі моряків із Індії та Китаю (у %)**

Мелодійна модель		Індія	Китай
Модель 1 	Нефінальна синтагма	37,2	28,5
	Фінальна синтагма	8,3	28,7
Модель 2 	Нефінальна синтагма	26,7	19,8
	Фінальна синтагма	6,4	20,4
Модель 3 	Нефінальна синтагма	16,2	1,4
	Фінальна синтагма	5,2	1,2

Таким чином, у висхідних конфігураціях, що спостерігаються у мовленнєвому корпусі інформантів із Індії та Китаю, проявилися як загальні, так і від'ємні риси.

Дані таблиці вказують на високий ступінь розповсюдження висхідних контурів у фінальних синтагмах серед китайських моряків. Якщо серед усіх випадків вживання висхідних тонів у групі індійських інформантів використання у фінальних синтагмах відзначено у 19,9% випадків, то у групі китайських інформантів їх кількість у фінальних синтагмах (50,3%) навіть трохи перевищує їх кількість у нефінальних (49,7%).

Мелодійні моделі 1 та 2 мають широку сферу вживання у висловлюваннях інформантів обох досліджуваних груп. При цьому модель 1, що представляє собою поступове підняття після рівної ділянки ЧОТ, серед всіх видів висхідних контурів володіє найбільшою частотністю,

використовуючись у 45,5% випадків в обох типах синтагм серед інформантів з Індії та у 57,2% випадків серед інформантів із Китаю.

Однак у особливостях реалізації висхідного контуру моделі 1 виявилось одне з відмінностей між двома досліджуваними варіантами. Висхідний контур описуваної моделі серед китайських інформантів охарактеризувався тенденцією до більш різким підйомам широкого частотного діапазону в кінці одно- чи багатоскладового слова. Причому підйоми можуть досягати 4-го рівню діапазону мовця, що особливо властиво для представників середньої та молодіжної вікової групи з Китаю.

Ще одна відмінність між досліджуваними варіантами виявилась у частотності використання моделі 3, в якій висхідний рух здійснюється після зниження ЧОТ, що реалізується на області наголошеного голосного одно- чи багатоскладового слова. Даний вид висхідного термінального тону широко спостерігається в корпусі мовлення представників всіх трьох вікових груп з Індії, і серед всіх висхідних конфігурацій з урахуванням нефінальних та фінальних синтагм відмічений у 21,4% випадків. Навпаки, для тональної системи англійської мови в Китаї висхідні контури з початковим падінням не характерні і в аналізованому звуковому матеріалі китайської групи інформантів були відмічені лише у 2,6% випадків у обох типах синтагм.

3.2.5. Особливості реалізації спадно-висхідного тону

У проаналізованому матеріалі мовлення інформантів з Індії та Китаю спадно-висхідний термінальний тон відмічався не тільки у нефінальних синтагмах для вираження незавершеності синтагми, оформлення вступних слів, але також і у кінці фраз. У нашому дослідженні були виділені дві мелодійні моделі досліджуваного тонального контуру.

Як вже зазначалося раніше, у проаналізованому матеріалі інформантів досліджуваних варіантів АМ спадно-висхідні термінальні тони відмічаються не тільки у нефінальних синтагмах (для вираження незавершеності фрази, оформлення вступних слів, обставин місця та часу на

початку висловлювання), але також і в кінці висловлювання. Серед них в залежності від форми тонального контуру та його редублюкації зі складовою структурою стопи було виділено дві мелодійні моделі.

Модель 1. Максимум ЧОТ відрізка спадного руху концентрується в області наголошеного голосного. Перед зниженням ЧОТ на самому початку мелодійного руху можливо збільшення тону та утворення підйому, незалежно від першого звуку наголошеного складу. В цьому випадку і початковий підйом, і наступне падіння припадають на область наголошеного голосного. Однак утворення підйому на початку руху тонального контуру не являється регулярним, і спадно-висхідний тон зазвичай починається відразу ж із спадного руху ЧОТ. Модель оформлює одно- та багатоскладові слова. Можливі наступні варіанти реалізації тонального контуру:

а) відрізок спадного руху ЧОТ розтягнутий і його тривалість перевищує тривалість відрізка висхідного руху, яке у багатоскладовій стопі може здійснюватися на останньому ненаголошеному складі(-ах), або у кінці слова на ненаголошеному голосному чи сонорному приголосному;

б) відрізки спадного і висхідного рухів вражені в рівній ступені і за тривалістю, крутизною, і за частотним інтервалом відносно рівновеликі, у даному випадку максимумами ЧОТ ділянок падіння та підйому можуть незначно відрізнитись.;

в) між відрізками спадного та висхідного рухів можливе виникнення плато, або ділянки полого висхідного руху, яке стає більш крутим до кінця слова, в останньому випадку загальна тривалість висхідного руху може перевищувати тривалість руху спадного;

г) Можливо утворення ділянки плато на останньому позанаголошеному складі, який реалізується на більш високому тональному рівні відносно тонального рівня завершення падіння; даний варіант найбільш розповсюджений у мовленні моряків варіанту АМ в Індії.

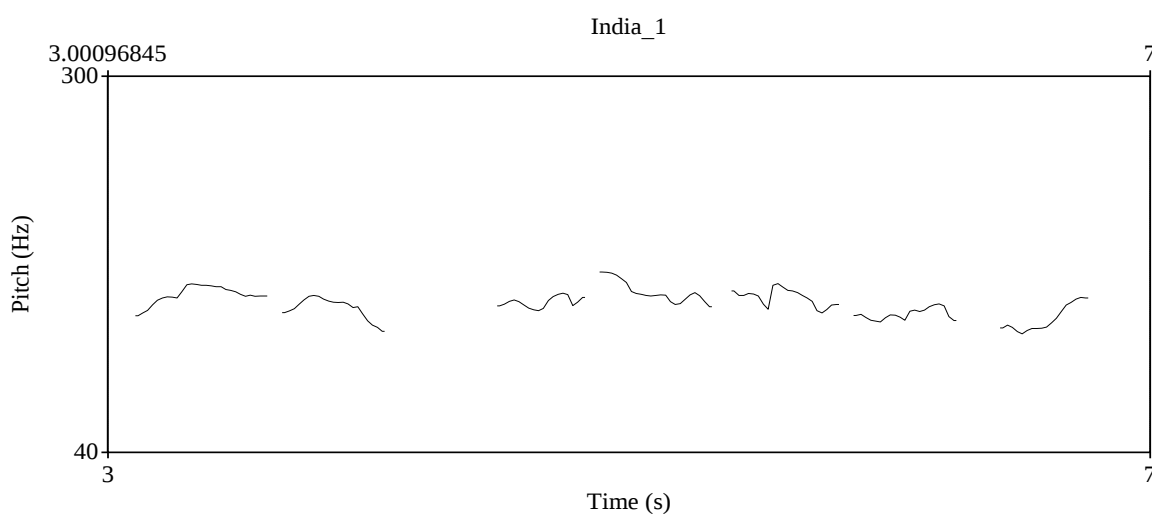
Рух контуру інтенсивності, як правило, відповідає руху контуру ЧОТ. Максимум інтенсивності локалізується в області наголошеного

голосного. На ділянці висхідного руху ЧОТ концентрується другий пік інтенсивності. Графічне зображення тонального контуру моделі 1 представлено на рисунку 22:

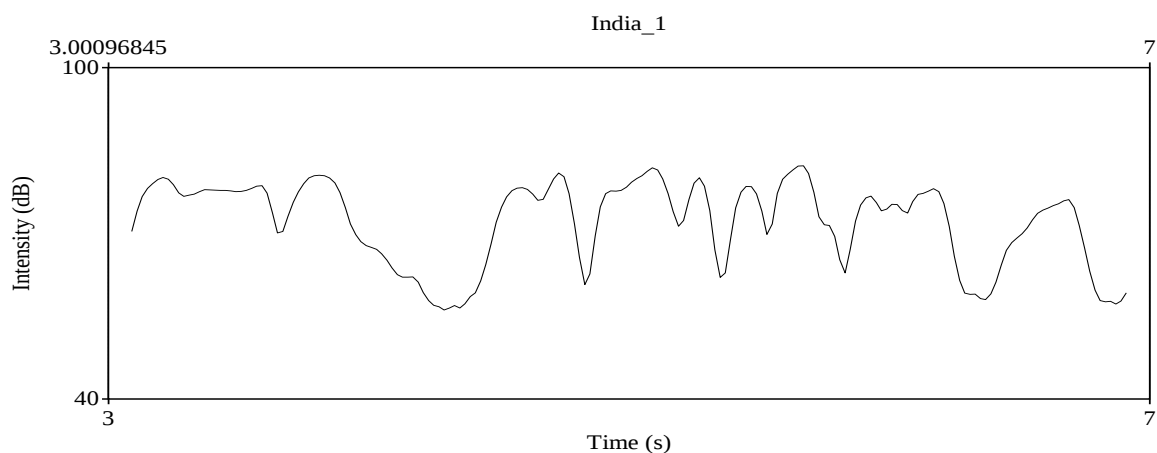
Рис. 3.24 Рух спадно-висхідного контуру **Моделі 1** з початковим збільшенням ЧОТ (Модель 1а) і без (Модель 1б) на двоскладовому слові.

Розглянемо один з варіантів моделі 1, що представляє спадно-висхідний контур із підняттям ЧОТ на прикладі мовлення диктору із Індії:

“I’m working as a fitter on board now”.

Як видно на рисунку 24, спадно-висхідний рух починається на слові [on bɔ:d], з підняттям ЧОТ на складі on, і досягнув рівня 118 гц переходить у спадний рух неповного завершення ($F_{\min} = 111$ гц, $F_{\max} = 167$ гц). Після ненаголошеного [naɪ] починається висхідний рух ЧОТ, який створюється за рахунок стрибка до рівня 17 гц. Рух контуру інтенсивності повторює рух контуру ЧОТ. Максимум інтенсивності (74 дб) сконцентрований в області наголошеного голосного. Зниження інтенсивності відповідає зниження ЧОТ. Під час збільшення ЧОТ інтенсивність також збільшується, і на ненаголошеному голосному спостерігається утворення піку до 71 дб.

Необхідно також звернути увагу на той факт, що у будь-якому з описуваних видів мелодійних конфігурацій моделі 1 можливе високе завершення висхідного руху ЧОТ, при якому рівень ЧОТ завершення підйому досягати і навіть перевищувати рівень ЧОТ початку падіння. Наприклад, як показано на рисунку 3.25:

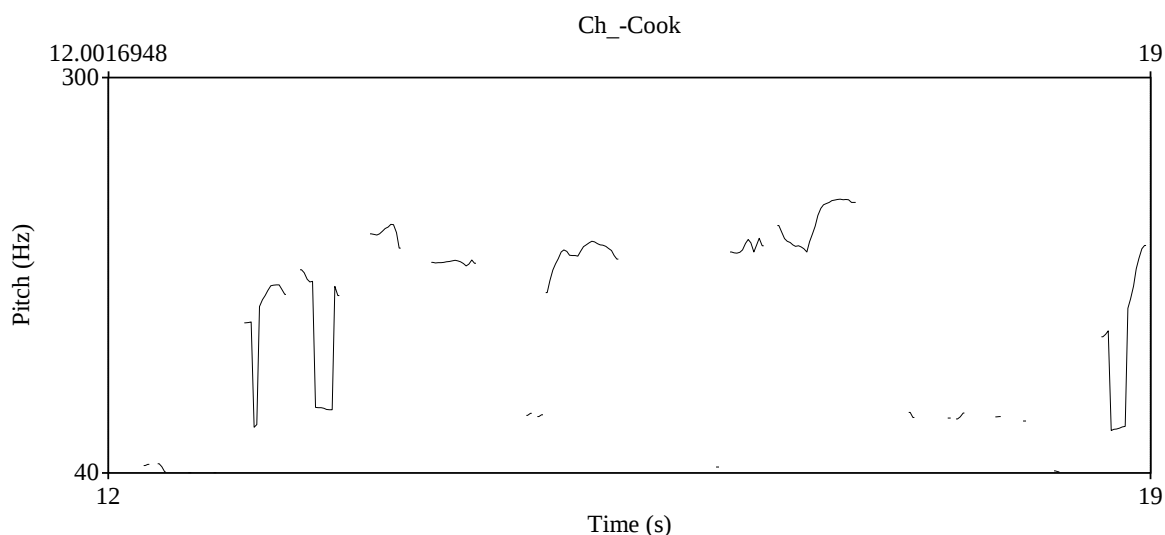

Рис 3.25 Інтонограма вищенаведеної фрази в мовленні китайського моряка: “I have been working as a chef for almost 25 years”

Тенденція до концентрації максимуму ЧОТ в кінці відрізка висхідного руху з найбільшою частотністю виявилась у мовленні гонконгських інформантів: 34,7% спостережень у китайській групі та тільки 15,2% спостережень у індійській.

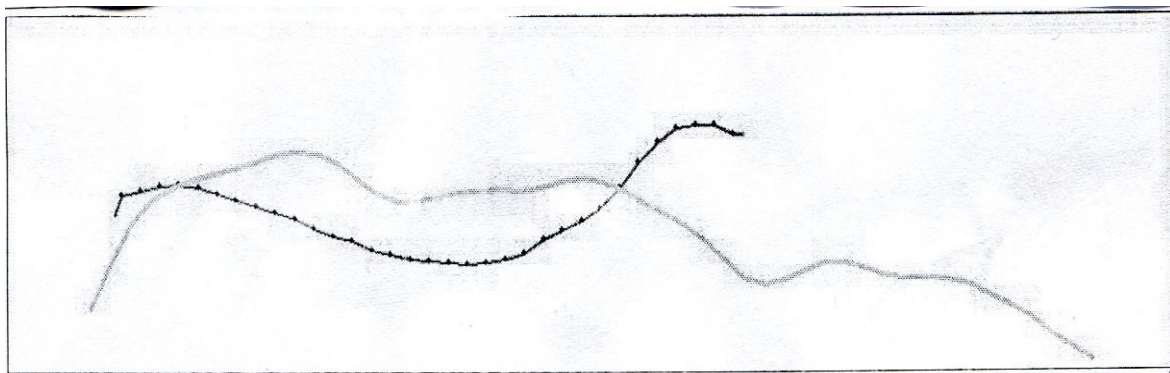

Рис. 3.26 Рух спадно-висхідного контуру, що оформлює фінальну синтагму моряка з Китаю

Як представлено на рисунку 3.25 максимум ЧОТ висхідного руху $F_{\max} = 376,6$ гц перевищує рівень ЧОТ початку спадного руху $F_{\max} = 308,1$ гц. За тривалістю ділянка падіння (105 мс) трохи довша за ділянку підйому (0,829 мс). Максимум інтенсивності (80,8 дб) концентрується на наголошеному в зоні спадного руху ЧОТ.

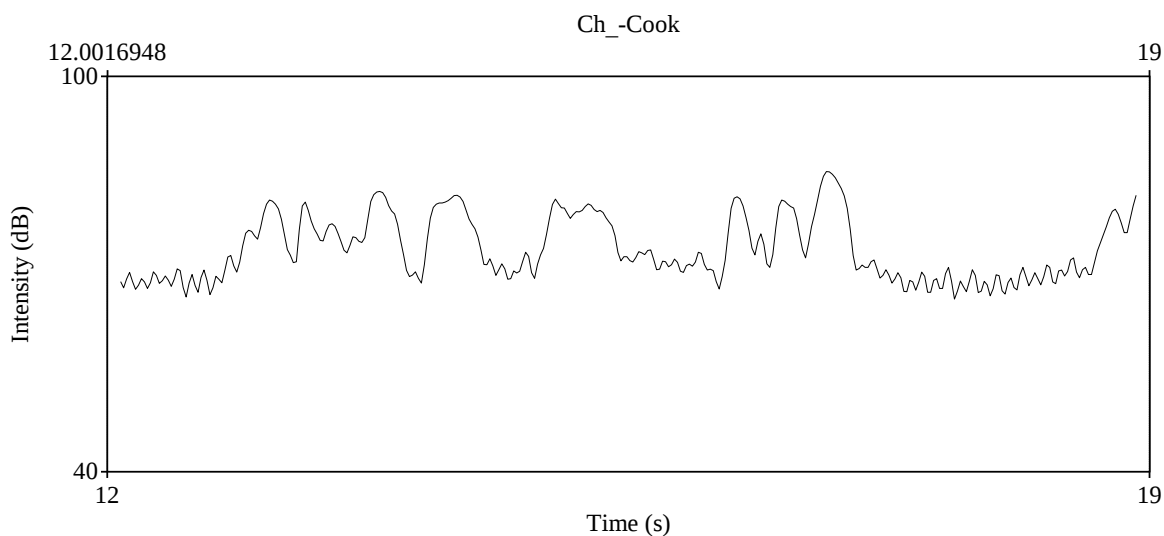

Рис 3.27 Інтонограма інтенсивності фрази: “I have been working as a chef for almost 25 years”

Модель 1 володіє найбільшою частотністю в корпусі мовлення як індійських, так і китайських моряків і з урахуванням нефінальних і фінальних синтагм відмічена у 81,1% випадків у індійській групі та у 66,5% випадків у гонконзькій.

Модель 2. Модель оформлює багатоскладові слова та представляє собою контур, при якому відрізки спадного та висхідного руху, що

оформлюють ненаголошені склади симетричні відносно один одного, однак рівень ЧОТ трохи перевищує рівень ЧОТ початку падіння. Таким чином, концентрація максимуму ЧОТ можлива у самому кінці слова на відрізку висхідного руху. Максимум інтенсивності непостійний і може концентруватися як в області наголошеного голосного, так і ненаголошеного на ділянці спадно-висхідного руху ЧОТ. Варіанти руху тонального контуру моделі 2 представлені на рисунку 22:

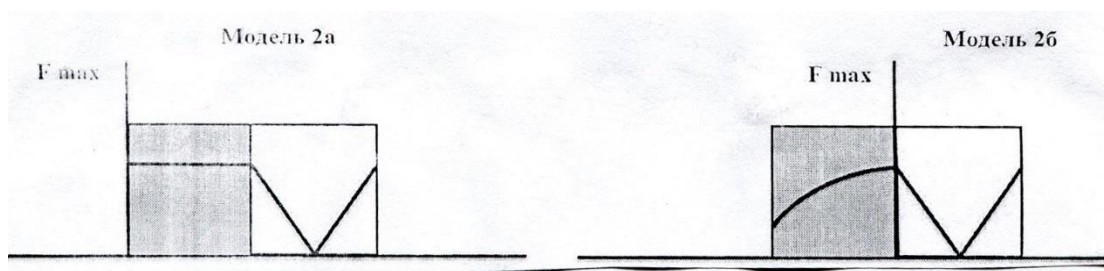
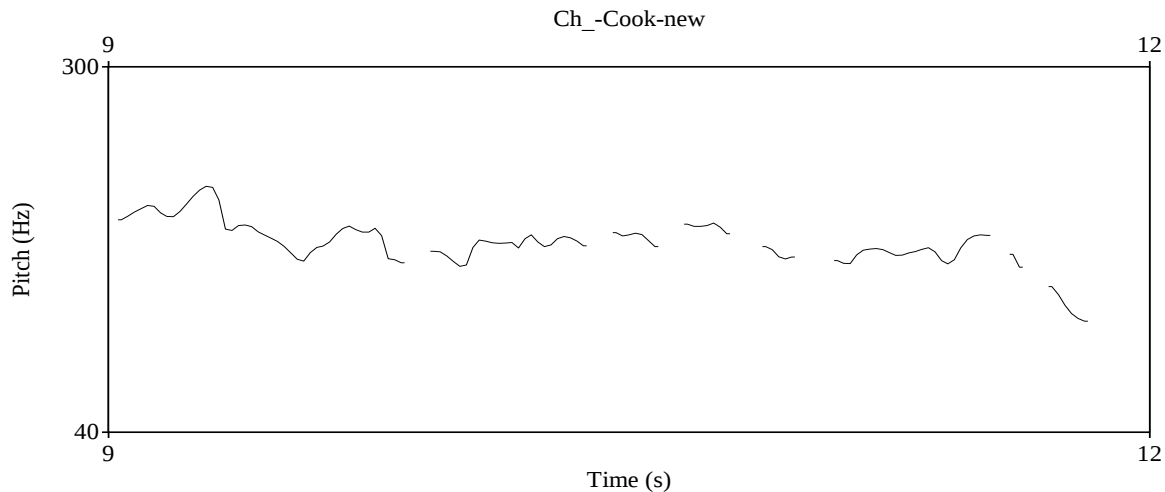

Рис. 3.28 Рух тонального контуру спадно-висхідного термінального тону Моделі 2

Розглянемо особливості моделі 2 на прикладі інтонограми інформанта із Китаю: “I’m married and she is a nice girl”.

Як бачимо на рисунку 3.29 наголошений склад -tæ оформлюється спадним рухом ЧОТ, який досягає $F_{\max}$ 155 гц. Висхідний рух реалізується на позанаголошеному складі -rid і досягає $F_{\max}$ 166 гц між падінням і наступним підйомом протягом 99 мс відмічається ділянка, де $F_{\max}$ досягає 145 гц і охоплює область ненаголошеного [i]. В даному мелодійному рисунку рівень ЧОТ завершення висхідного руху лише на 31 гц знаходиться нижче рівню ЧОТ початку падіння. Відмічається утворення

двох піків інтенсивності (71,5 дБ і 66,3 дБ) на наголошеному складі, а також в кінці слова на приголосному [d], тобто на відрізку висхідного руху.

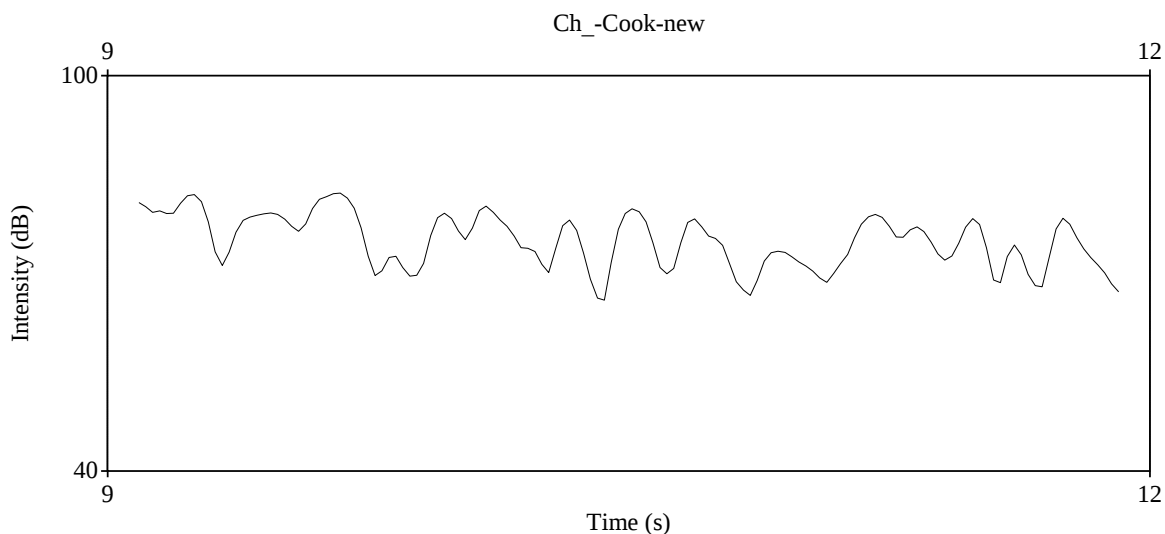
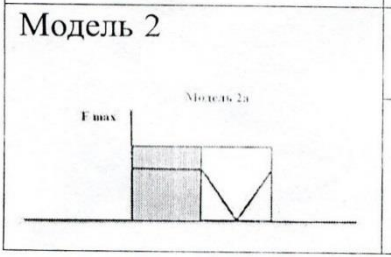

Рис. 3.30 Інтонограма інтенсивності вище наведеної фрази

Модель найбільш розповсюджена в мовленнєвому корпусі інформантів із Китаю та відмічена у 21,5% випадків у нефінальних синтагмах і у 12,0% випадків у фінальних. У групі інформантів із Індії модель має більш низьку ступінь частотності та спостерігається у 11,9% випадків у нефінальних синтагмах і у 7,0% випадків у фінальних.

Таблиця 3.5

Мелодійна модель %		Індійські інформанти	Китайські інформанти
Модель 1	Нефінальна синтагма	60,4	48,9
	Фінальна синтагма	20,7	17,6
	Нефінальна синтагма	11,9	21,5

	Фінальна синтагма	7,0	12,0
---	-------------------	-----	------

У таблиці 3.5 представлений частотний розподіл мелодійних моделей спадно-висхідного тону в мовленнєвому корпусі інформантів із Індії та Китаю.

Отже, спадно-висхідні термінальні тони в мовленнєвому корпусі інформантів обох досліджуваних груп зустрічаються не тільки у нефінальних, але також і у фінальних синтагмах. Так, з урахуванням мелодійних моделей 1 та 2 в групі інформантів із Індії спадно-висхідні контури спостерігаються у 72,3% випадків у нефінальних синтагмах та у 27,7 % випадків у фінальних, в групі інформантів із Китаю – у 70,4 та 29,6% випадків відповідно.

Далі, початковий підйом, що являється характеристикою спадно-висхідного термінального тону у тональній системі британського варіанту АМ, також може починати рух тонального контуру в будь-якої із описуваних вище мелодійних моделей. Однак, у досліджуваних варіантах відрізок початкового збільшення ЧОТ може охоплювати не тільки частину, але і всю область наголошеного складу у багатоскладовому слові, крім того, відрізнятися достатньо широким частотним діапазоном. Тим не менш його утворення не є регулярним, і спадно-висхідний тон у висловлюваннях інформантів із Індії та Китаю нерідко починається безпосередньо з спадного руху ЧОТ.

Спадно-висхідні контури у зразках мовлення, що аналізуються, охарактеризувалися суттєвим ступенем вираженості висхідного руху, при якому рівень ЧОТ завершення підйому може перевищувати рівень ЧОТ початку падіння. Дана особливість, що проявилася у мелодійних моделях 1 та 2 відрізняє спадно-висхідні конфігурації у мовленні інформантів із Індії

та Китаю від відповідних конфігурацій у тональній системі британського вимовного стандарту, де крутизна та діапазон спадного руху ЧОТ перевищують крутизну та діапазон висхідного руху. У найбільшій мірі тенденція до високого завершення спадно-висхідного тону виявилася у мовленні китайських дикторів.

Мелодійна модель 1, у якій спадний рух ЧОТ починається в області наголошеного складу, являється найбільш частотною у мовленні інформантів обох груп. У групі індійських моряків модель 1 має найбільшу сферу використання, вживаючись у нефінальних та фінальних синтагмах у 81,1% випадків. У групі китайських моряків модель спостерігається у нефінальних та фінальних синтагмах у 66,5% випадків.

3.3. Темпоральні особливості мовлення китайських та індійських моряків

Як відомо, під час аналізу темпу мовлення використовуються наступні градації: швидкий, прискорений, помірний, повільний.

Таблиця 3.6

Темп мовлення моряків із Індії та Китаю

Країна	Вікові групи	Темп мовлення %			
		Швидкий	Прискорений	Помірний	Повільний
Індія	18-25	12	39	38	13
	26-40	15	41	33	11
	Старші за 40	14	32	44	10
Китай	18-25	17	32	39	12
	26-49	10	28	48	14
	Старші за 40	6	28	47	19

Як показано на таблиці 3.6 частота використання різних видів темпу свідчить про загалом прискорений та помірний темп мовлення моряків двох досліджуваних груп. У мовленні індійських моряків

найчастотнішим є помірний темп (44%), другим за частотністю є прискорений (39%). Швидкий та повільний темп не є диференційною ознакою мовлення моряків з Індії. В мовленні моряків з Китаю також домінує помірний (48%), показники прискореного темпу відрізняються трохи нижчими показниками (26%). Що стосується вікових особливостей мовлення, то слід зазначити, що найбільшу частотність використання швидкого темпу демонструють представники вікової групи 18-25 років; для представників вікової групи 26-40 років більш притаманне використання прискореного та помірного темпу: повільний темп найчастіше домінує в мовленні представників групи старшої за 40 років.

Акустичний аналіз показав, що за результатами середньої тривалості складу (далі СТС), що у мовленні представників групи 18-26 років, СТС складає 206 мс, у групі 26-40 років – 215 мс, і у групі старших за 40 років – 225 мс. Отже, у групі 18-25 років темп мовлення є найшвидшим порівняно з іншими групами (рис.)

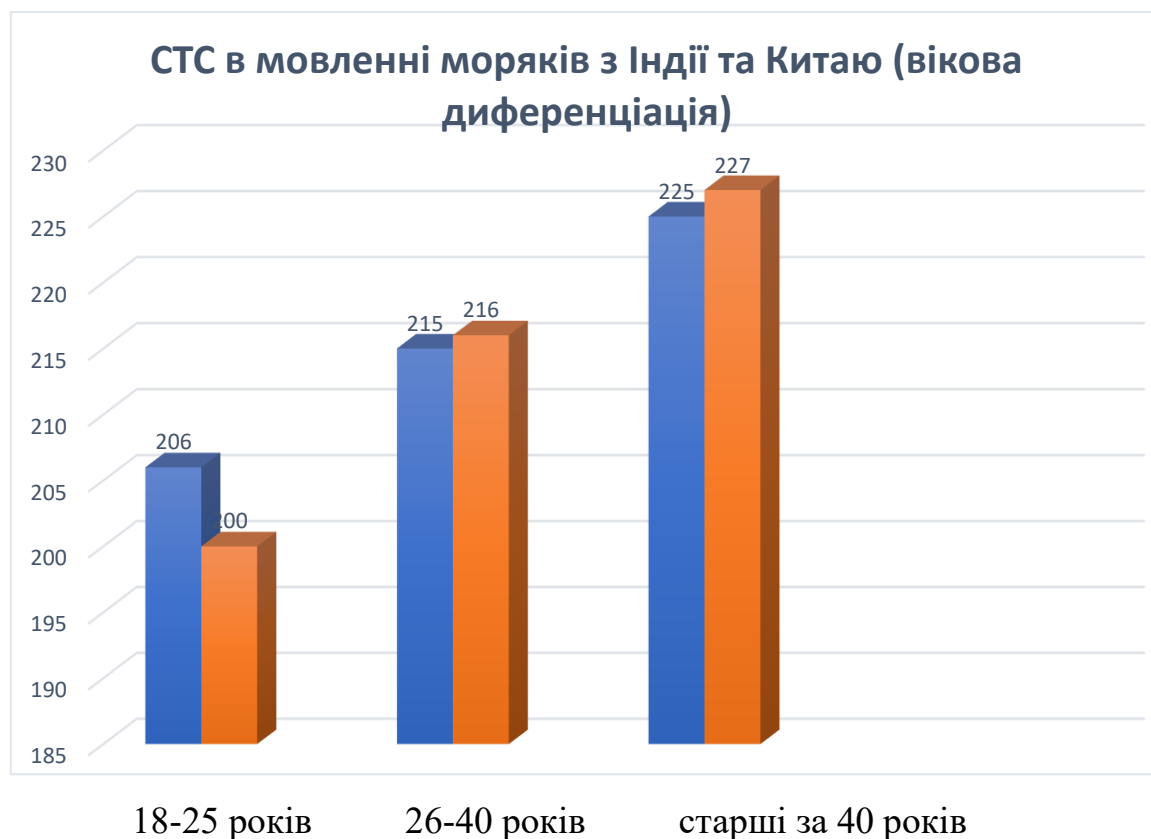

Рис. 3.31, де у кожній з категорій перший ряд представляє Індію, а другий – Китай.

Результати аналізу статусних характеристик показали, що темп артикуляції моряків рядового комсоставу є більш прискореним, ніж темп моряків з офіцерського складу. В їхньому мовленні темп варіює від прискореного до помірного.

Наведемо приклад з мовлення китайського моряка, другого помічника:

“My hobby is playing basketball and playing baseball basically.” (214 мс)

Темп мовлення на початку двосинтагменної фрази прискорений, мовець не робить пауз, фінальна синтагма, яка завершує фразу, вимовляється більш помірним темпом.

Наступним етапом аналізу темпоральних особливостей мовлення моряків з Індії та Китаю було визначення паузації та її видів.

В мовленні інформантів присутня велика кількість пауз і хезітацій, як заповнених, так і незаповнених. Тривалість пауз варіюється від надкоротких до тривалих, і, навіть, надтривалих.

Таблиця 3.7

Тривалість пауз в мовленні моряків (%)

Інформанти	Надкоротка	Коротка	Середня	Тривала	Надтривала
Індія	28	17	24	18	3
Китай	25	12	31	27	4

Розподіл пауз в мовленні досліджуваних моряків з Індії та Китаю свідчить про те, що темп їхнього мовлення варіює від швидкого до середнього. Як відмічає В. С. Григораш «вживання в мовленні різних видів пауз сприяє правильному акцентному виділенню наголошених складів» (Григораш, 2015).

Згідно даним таблиці 3.7 в мовленні моряків переважають паузи середньої тривалості, а також надкороткі. Однак в мовленні китайських

моряків достатньо великий відсоток тривалості пауз (27%). Як відмічали аудиторі, високий відсоток тривалих пауз в мовленні може вказувати як на високий рівень мовленнєвої культури, що проявляється в більш повільному темпі мовлення ті більшій тривалості пауз, так і на відсутність навичок публічних виступів.

У мовленні інформанта з Індії, матросу другого класу (18 років) присутня велика кількість пауз, що можна кваліфікувати як невміння чітко оформлювати свої думки, невпевненість, а паузи в мовленні використовує для обміркування та добірки необхідних слів.

...Ah (390мс) hello (830мс) Ah(420мс) I'm 18 years old(70мс) ah(269мс) I'm AB (90мс) eh...(114мс) from India.

В даному відрізку мовлення присутні 7 пауз, із яких 4 паузи – тривалі, 2 паузи – короткі і одна – середньої тривалості.

В мовленні досліджуваного інформанту присутні паузи хезитації, як заповнені (Ah, eh) так і незаповнені.

Розглянемо співвідношення заповнених і незаповнених пауз в мовленні досліджуваних інформантів з урахуванням вікової належності:

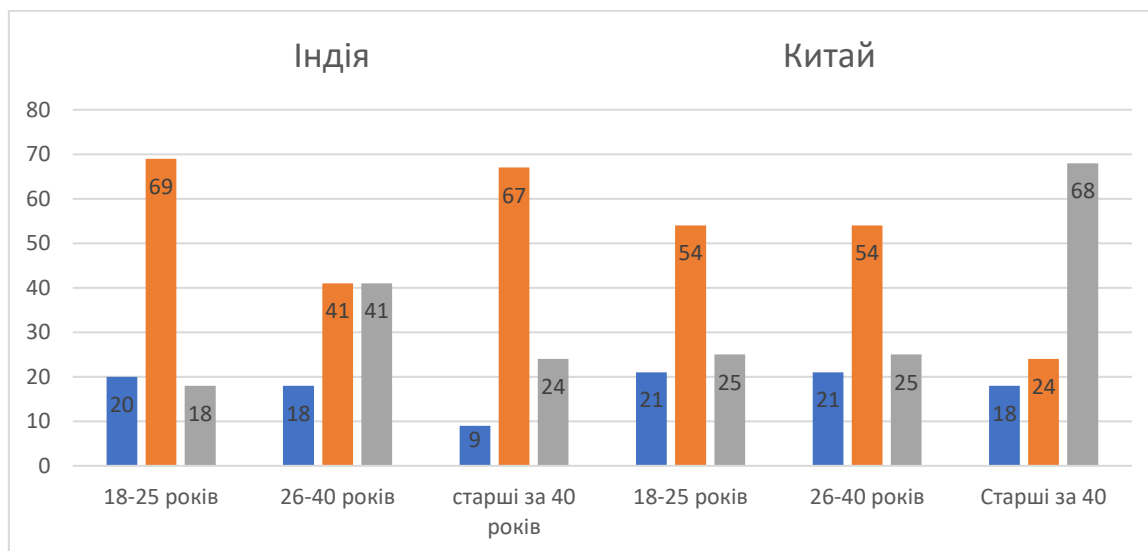

Рис 3.32 Співвідношення заповнених (перший ряд), незаповнених (третій ряд) та мішаних (другий ряд) пауз в мовленні інформантів. Вікова диференціація

Як свідчить рисунок 3.32 найбільшу частотність в мовленні інформантів двох груп складають незаповнені та мішані паузи. Приблизно 50% від загальної кількості всіх пауз. Аналізуючи результати вікової диференціації в паузальному членуванні мовців з Індії та Китаю, зазначимо, що заповнені паузи домінують у мовленні молодого покоління, і варіюють від 18% до 21%. У мовленні представників вікової групи 26-40 років найчастотнішими є мішані та незаповнені паузи (від 24% до 69%). У мовленні моряків третьої вікової групи (старші за 40 років) превалюють незаповнені паузи.

Наведемо приклад з паузального членування та паузальної насиченості мовлення моряка з Індії (35 років), четвертого механіка:

“My home town is New Delhi, the Ragul. It’s a hill area, hill place, tourists place.”

Наведений уривок складається з 5 синтагм, характеризується дробовим синтагматичним членуванням, в якому представлено незаповнені паузи. Темп мовлення прискорений, синтагми оформлені нисхідним ядровим тоном.

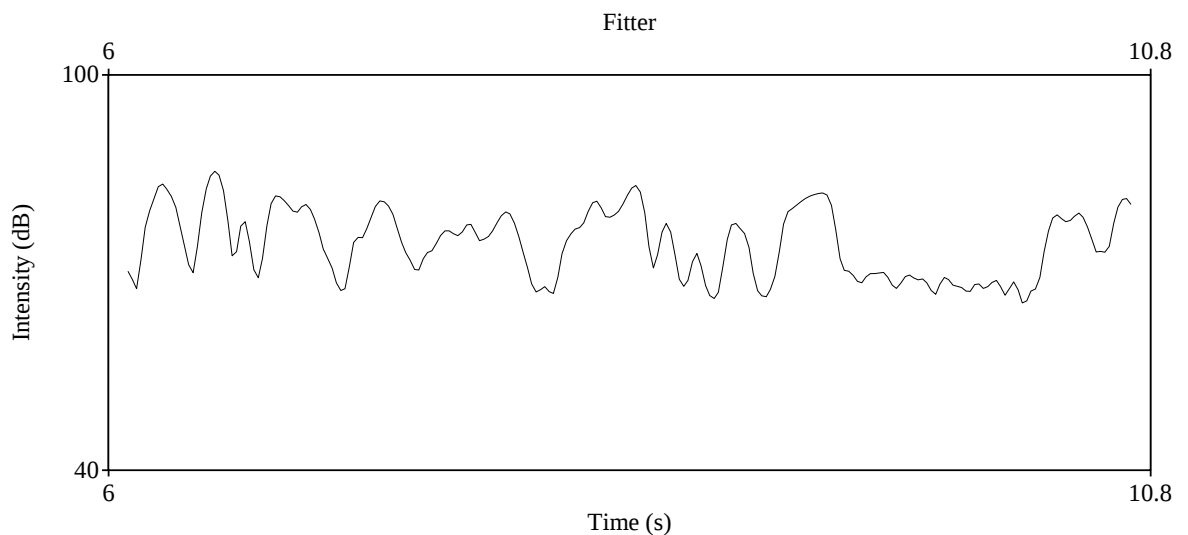

Рис. 3.33

Дане спостереження підкріплено результатами акустичного аналізу. У четвертій синтагмі після паузи відбувається збільшення сили звукового тиску

(від 59 дБ до 78 дБ), що утворює певний просодичний контраст, який виділяє ключовий компонент синтагми “hill”.

Описуючи паузальні характеристики мовлення досліджуваних інформантів, слід звернути увагу на “коефіцієнт паузації” (Кр), який визначається «рахуванням співвідношення сумарної тривалості звучання фрази, включаючи паузи та сумарної тривалості фрази, виключаючи паузи» (Бондар, 2023). Коефіцієнт паузації вимірюється у відносних одиницях – за умови збільшення паузальної насиченості коефіцієнт паузації Кр зростає.

Таблиця 3.8

Темпоральні характеристики мовлення моряків з Індії та Китаю.

Вікова диференціація.

Інформанти	Вікові групи	Коефіцієнт паузації (відносні одиниці)	Середньопазуальна тривалість (мс)
Індія	18-25 років	1,44	730
	26-40 років	1,3	624
	Старші за 40 років	1,4	701
Китай	18-25 років	1,38	641
	26-40 років	1,29	564
	Старші за 40 років	1,35	692

Порівнюючи показники коефіцієнту паузації різних вікових груп, приходимо до висновку, що мовлення представників вікової групи 18-25 років є найбільш паузально насиченим (Кр=144), тоді як значення коефіцієнту паузації в мовленні представників середньої вікової групи (1,3 відн. од. – 1,29 відн. од. відповідно) є майже однаковим. У мовленні представників групи «старші за 40 років» коефіцієнт паузації складає 1,4 відн. од. – в мовленні індійських моряків і 1,35 відн. од. в мовленні

китайських моряків. Зазначимо, що на швидкість мовлення впливає як паузальна насиченість, так і середня тривалість пауз. Отже, отримані дані свідчать про те, що найбільша середньопаузальна тривалість маркує мовлення індійських моряків (730 мс), тоді як середньопаузальна тривалість мовлення китайських моряків складає (692 мс), тобто звучить трохи повільніше.

Отримані результати комп'ютерного аналізу мовлення досліджуваних моряків свідчать про те, що їхнє мовлення відрізняється паузальною насиченістю, темп мовлення може прискорюватися або уповільнюватися, характер паузації змінюється. Всі ці особливості свідчать про розмовний спонтанний стиль мовлення. В той час, різкі коливання швидкості мовлення не завжди мотивовані змістом повідомлення, можуть відображати відсутність навичок публічного мовлення.

Слід зазначити, що висхідно-спадний термінальний тон в мовленні досліджуваних інформантів з Індії та Китаю не представлений в даному дослідженні через відсутність даного виду тону в мовленні досліджуваних моряків.

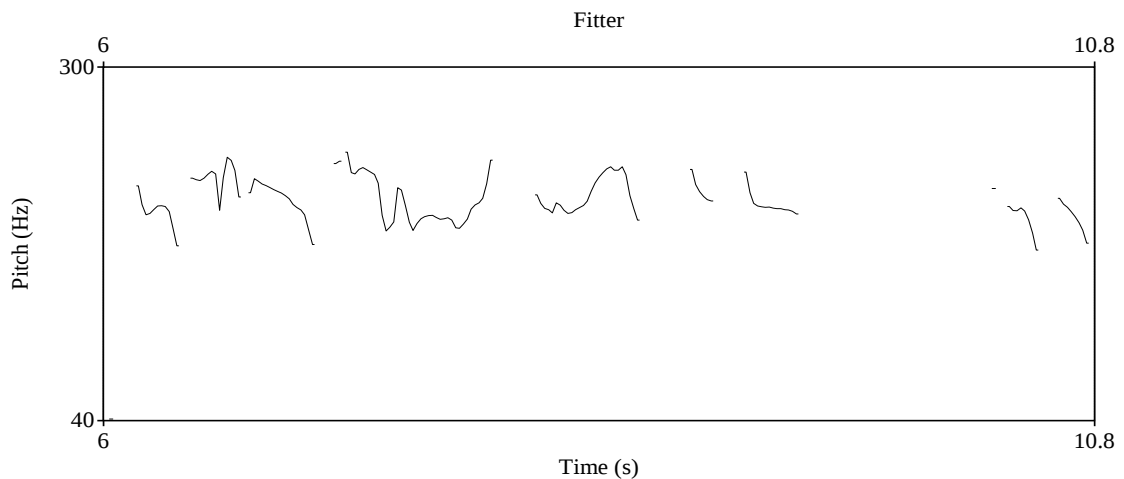
Розглянемо особливості мелодійних конфігурації досліджуваних інформантів з урахуванням вікових та статусних характеристик. Як зазначалося у другій главі, інформанти були розподілені за трьома віковими групами: 18-25 років, 26-40 років, старші за 40 років, а також за статусом – на низький (рядовий) та високий (офіцерський) професіональний статус.

На рисунку 34 представлені результати аналізу вікових особливостей вживання шкал в мовленні досліджуваних інформантів:

В мовленні моряків старшого віку домінує рівна шкала 27%, хвилеподібна менш частотна (18% в мовленні представників старшого віку). Висхідна та змінна шкали не є частотними в мовленні представників всіх вікових груп.

Дистинктивною мелодійною особливістю мовлення моряків з Індії та Китаю, всіх вікових груп є відсутність нисхідної шкали. Нисхідна шкала є характерною особливістю британського варіанту англійської мови, але для даного експериментального матеріалу вона не є типовою. Отже, ми можемо зазначити, що хвилеподібна шкала є просодичною ознакою мовлення як індійських так і китайських моряків представників всіх вікових груп. За своїм характером, хвилеподібна шкала за характером спадів після кожного наголошеного складу, але вона вимовляється в більш вузькому діапазоні і на середньому тональному рівні. А як свідчать результати нашого дослідження (), в мовленні досліджуваних моряків превалює широкий частотний діапазон і високий тональний рівень. Наведемо приклад хвилеподібної шкали з мовлення китайського моряка (зварювальник, 44 роки):

“I’m forty-four years and I work as a fitter... on ship”.

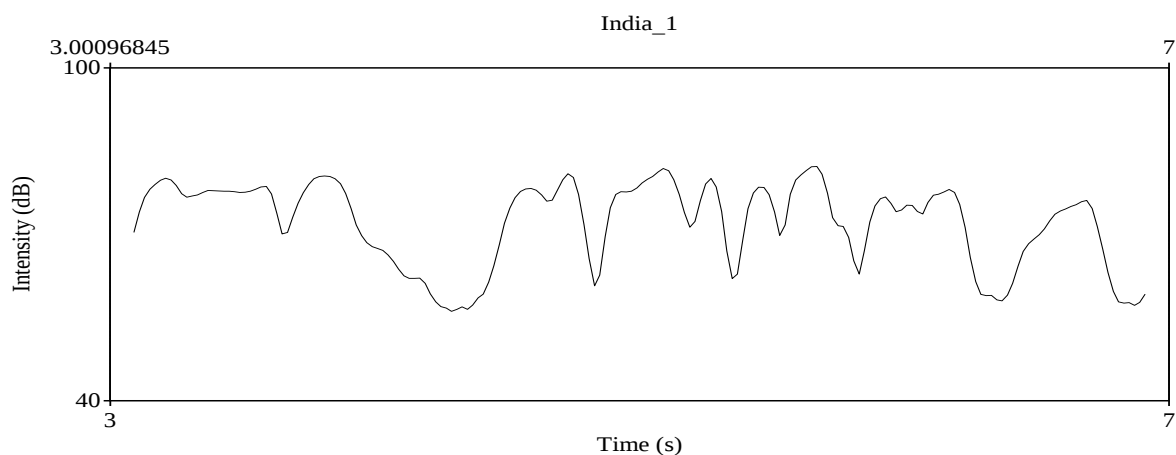

Рис. 3.37 Інтонограма ЧОТ та інтенсивності вищенаведеної фрази

Що стосується статусних характеристик інформантів, слід зазначити, що в досліджуваному експериментальному матеріалі не було виявлено суттєвих диференційних ознак цього параметру. Щоб підтвердити дану особливість наведемо приклади з мовлення представників різних статусних груп. Наприклад: “I’m married and she’s a nice girl”.

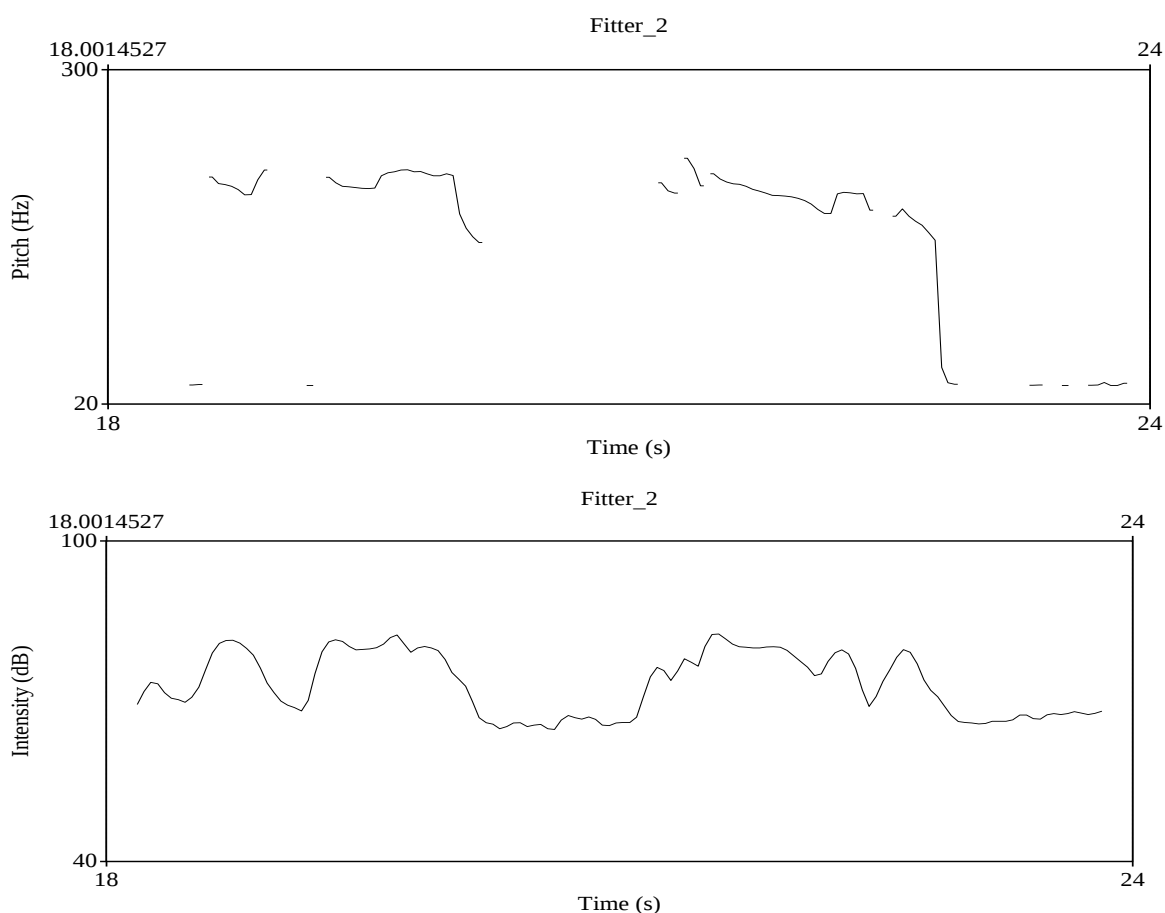

Рис. 3.38 Інтонограма Чот та інтенсивності наведеної фрази

Як видно на інтонограмі, частотний діапазон широкий, тональний рівень високий, фраза закінчується високим спадним тоном.

Наведений приклад з мовлення зварювальника з Китаю.

Наступна інтонограма представлена з мовлення другого помічника капітану з Індії: “I live with my wife together with three kids: two girls and one boy”.

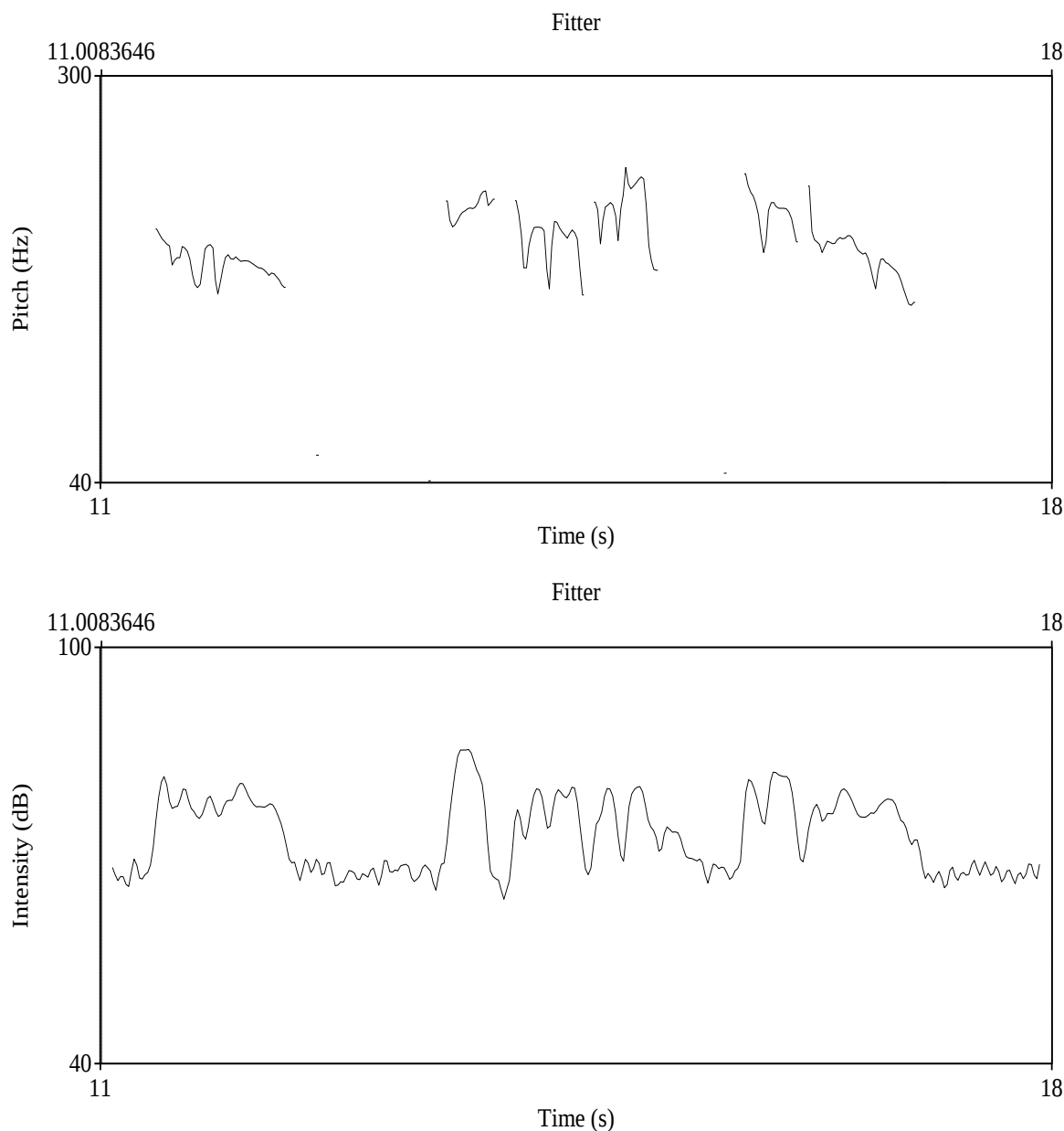

Рис 3.39 Інтонограма ЧОТ та інтенсивності вищенаведеної фрази

Як видно з наведеної інтонограми дистинктивною особливістю мовлення моряків офіцерського складу є також хвилеподібна шкала широкого діапазону і високого рівня.

Отже, наведені приклади яскраво продемонстрували відсутність дистинктивних ознак в мовленні моряків низького та високого статусного положення.

Наступним етапом аналізу є визначення мелодійних особливостей вживання термінальних тонів в мовленні моряків з Індії та Китаю.

Таблиця 3.9

Вікова диференціація мелодійних особливостей мовлення моряків з Індії та Китаю

Інформанти	Вікові групи	Термінальні тони в %			
		Висхідні	Спадні	Спадно-висхідні	Рівні
Індійські моряки	18-25	37	28	27	8
	26-40	31	32	29	8
	Старші за 40	29,5	38,5	32	0
Китайські моряки	18-25	31,9	40,1	27	1
	26-40	29,4	37,5	32	1,1
	Старші за 40	32	43	24	1

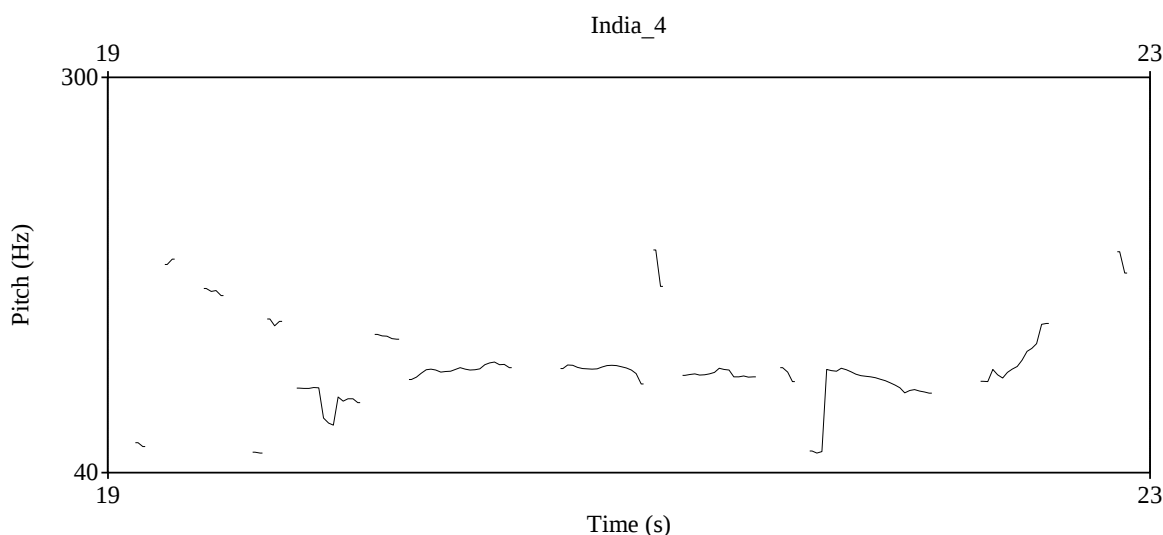
Дистрибуція термінальних тонів, які оформлюють мелодійний контур досліджуваних моряків, різних за віком, може бути охарактеризована кількісним переважанням висхідних, спадних та спадно-висхідних тонів.

Висхідний термінальний тон є найбільш рекурентним в мовленні представників вікової групи 18-25 років з Індії. В мовленні індійських моряків висхідний термінальний тон в групі 26-40 років має майже однакове відсоткове значення з вживанням спадного термінального тону (31% та 32% відповідно).

Спадний термінальний тон превалює в мовленні представників групи «старші за 40» (38,5% в індійській групі та 43% в китайській групі). Треба зазначити, що спадний термінальний тон є дистинктивною ознакою мовлення китайських моряків всіх трьох вікових груп.

Спадно-висхідний термінальний тон посідає третє місце за вживанням і в групі індійських інформантів превалює в мовленні вікової групи «старші за 40» (32%), а в групі китайських моряків превалює в мовленні групи «26-40 років» (32%).

Наведемо приклад вживання висхідного тону в мовленні молодого моряка з Індії: “I like to play basketball”.

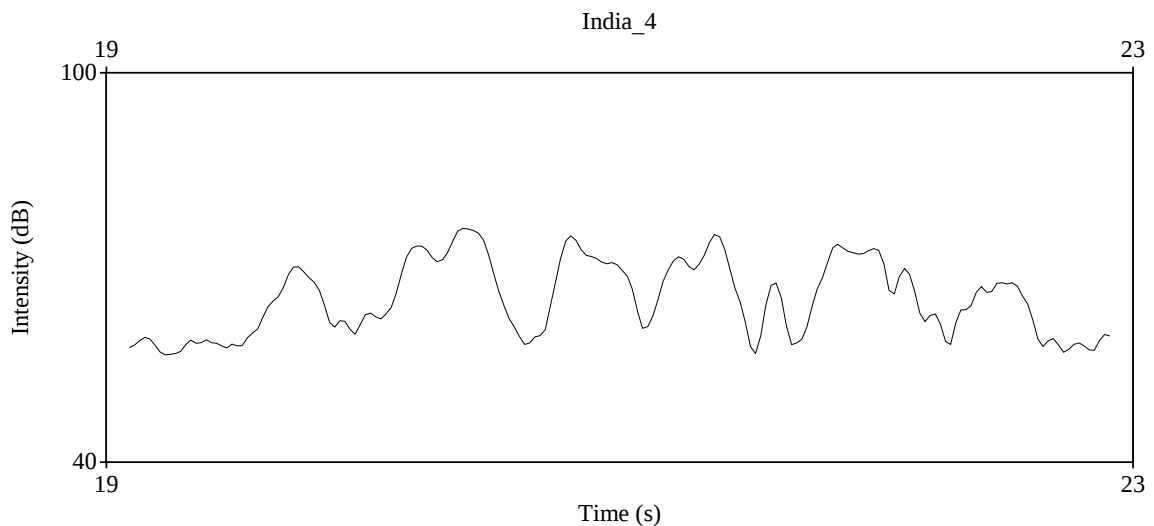

Рис. 3.40 Інтонограма фрази, наведеної вище

Наступний приклад наведемо з мовлення китайського моряка, який працює другим помічником капітану (39 років):

“My wife, ahhh...stays at home, she is taking care about our children.”

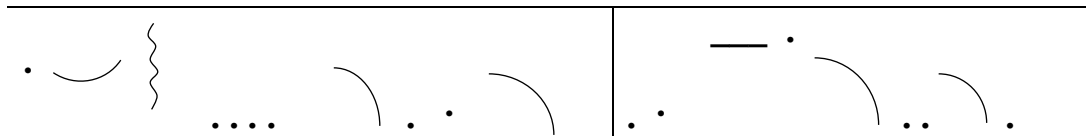

Рис.3. 41

Отже, аналіз вікової варіативності вживання термінальних тонів в мовленні китайських та індійських моряків, різних за віком, продемонстрував наступне:

- Спадний термінальний тон є рекурентним у всіх вікових групах досліджуваних інформантів, окрім молодих груп з Індії, де вживання висхідного тону становить 37%, а спадного – 28%.

- У всіх інших вікових групах превалює спадний тон.

- Спадно-висхідний тон є третім за вживанням, він становить найбільший відсоток в групах 26-40 років та старші за 40 років (32%).

Дистрибуція термінальних тонів мовлення представників статусних груп виявила, що в мовленні моряків, старшого командного складу: старших

механіків, помічників капітану, превалює спадний термінальний тон.

Наприклад:

“I’m forty-nine years old, married, two children”

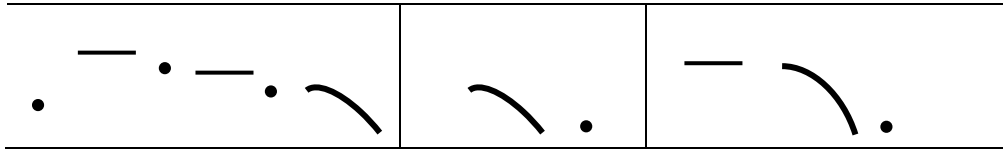
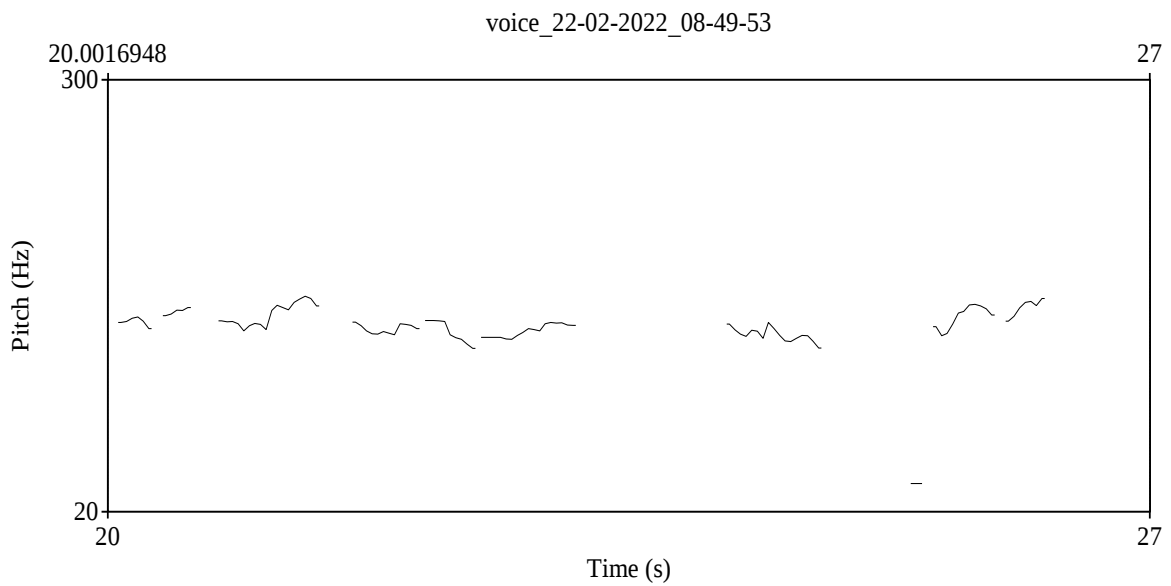

Рис. 3.42 Інтонограма наведеної фрази з мовлення китайського другого помічника капітану

Всі наголошені склади у фразі вимовляються спадним термінальним тоном.

“My hobbies is playing cricket, watching movies, sometimes reading books”.

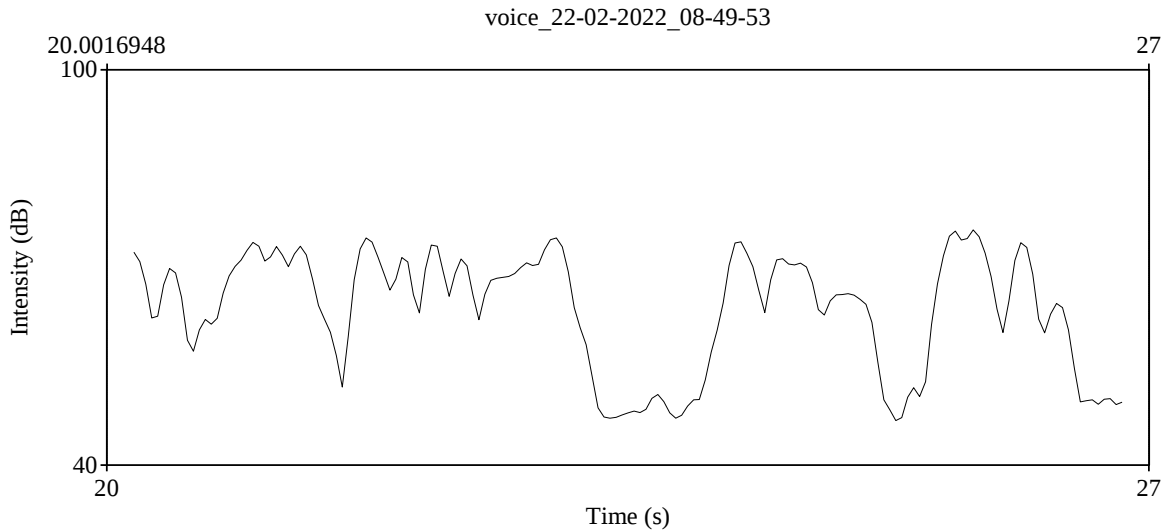

Рис. 3.43 Інтонограма наведеної фрази з мовлення зварювальника з
Індії

Як видно на інтонограмі, в мовленні переважає висхідний та спадно-висхідний тони, як у фінальних, так і у нефінальних синтагмах. Отже, можна зауважити, що мовлення представників вищого командного складу відрізняється більшим вживанням спадного тону і вказує на впевненість, категоричність мовлення, як і вимагає статусне положення.

Висновки до розділу III

Дані, що були отримані в ході комплексного-фонетичного дослідження, яке включало перцептивний та акустичний аналізи, дали можливість визначити просодичні особливості мовлення моряків з Китаю та Індії.

1. У частині дослідження, присвяченій вивченню сегментації мовного потоку інформантів, між індійськими та китайськими інформантами було виявлена, хоча і мінімальна, але статистично значна відмінність, що полягає у тенденції моряків з Китаю до більш дробової сегментації мовлення. В мовленні моряків з Індії синтагма може включати від одного до восьми наголошених складів, у мовленні китайських моряків – від одного до семи.

В цілому, за кількістю наголошених складів синтагма в мовленні моряків обох варіантів відрізняється великою варіативністю. В мовленні індійських моряків відмічається тенденція до сегментації на мовленнєві відрізки більшою тривалістю з перевагою синтагм з двома, трьома та чотирма наголошеними складами. Було також встановлено, що синтагма в мовленнєвому корпусі досліджуваних моряків з Китаю та Індії характеризується приблизно рівним відношенням наголошених складів до ненаголошених – 1:1,2 в групі індійських моряків і 1:1,1 – в групі китайських моряків.

2. У процесі дослідження висотно-діапазональних характеристик інформантів з Китаю та Індії, було визначено, що для досліджуваних варіантів мовлення індійських та китайських моряків характерний достатньо високий початок, що реалізується, як правило, в межах другого рівня діапазону мовця. Так, перший ненаголошений склад синтагми знаходиться в області другого рівня голосового діапазону в 79,0% випадків у індійських моряків та в 76,2% випадків у китайських. В інших випадках передшкала має низький початок, що реалізується в першому рівні голосового діапазону: в 12,4% спостережень в індійській групі інформантів та в 16,3% спостережень китайської. У 8,6 та 7,5% спостережень перший ненаголошений склад

зафіксований в області третього рівня голосового діапазону серед інформантів з Індії та Китаю відповідно.

3. Аналіз концентрації максимуму ЧОТ синтагми встановив, що в переважній більшості випадків у аналізованих зразках мовлення досліджуваних моряків тональний максимум зосереджений на початку синтагми на першому наголошеному складі, що споріднює досліджувані варіанти англійської мови у Китаї та Індії з британським варіантом. Відмінності між китайським варіантом і індійським виявилися у випадку локалізації максимуму ЧОТ на позанаголошеному складі після першого наголошеного. Останній наголошений склад відмічений тональною вершиною у мовленні індійських та китайських моряків з меншою частотністю (14,8% у індійській групі та 12,5% у китайській).

4. З точки зору розподілу наголошених складів відносно першого наголошеного, були виділені наступні типи шкал (в порядку зниження рівня частотності): спадна, рівна, та висхідна. Найпоширенішим типом в обох досліджуваних варіантах являється поступово спадна шкала (48,6% випадків у індійської групі та 53,3% випадків у китайській). Рівна шкала в мовленні інформантів обох груп являється другим за частотністю видом мелодійного руху від наголошеного складу до останнього наголошеного: у групі з Індії було відмічено 36,5% випадків її використання, в групі з Китаю – 34,5%. Поступово висхідна шкала зустрічається у 14,9% випадків у індійській групі та у 12,2% випадків – у китайській. Відповідно, розподіл частотності використання в мовленні спадної, рівної та висхідної шкал вказує на відсутність відмінностей за даним критерієм між варіантами мовлення досліджуваних інформантів.

5. Під час акустичного аналізу тонального інвентарю моряків аналізованих варіантів були виділені наступні види термінальних тонів:

- нисхідні тони, зустрічаються зсередини та в кінці фінальних і нефінальних синтагм;
- висхідні, у фінальних і нефінальних синтагмах;

- рівні тони, у нефінальних і фінальних синтагмах;
- спадно-висхідні, що спостерігаються в обох видах синтагм.

В особливостях реалізації виділених тонів в мовленні китайських та індійських моряків виявилися як загальні так і відмінні риси.

6. Серед нисхідних тонів в залежності від тонального контуру було виділено чотири мелодійні моделі. Ковзання з концентрацією максимуму ЧОТ на наголошеному складі напочатку мелодійного руху є найчастішою мелодійною моделлю (модель 1) в мовленні моряків з досліджуваних варіантів. Окрім ковзань, що починаються в області наголошеного складу, у мовленнєвому репертуарі досліджуваних моряків виявлена висока частотність нисхідних контурів з невеликим підйомом. Максимум ЧОТ в даній моделі зміщений у сторону позанаголошеного складу. Національно-специфічні особливості у реалізації спадних конфігурацій проявились в четвертій моделі, яка виявилась в мовленні китайських моряків формується на ненголошеному складі відносно попереднього наголошеного з утворенням значних високих інтервалів між складами.

7. Серед висхідних термінальних тонів було виокремлено три моделі, дві з яких мають широку сферу використання в мовленні досліджуваних моряків.

Висхідні контури, що представляють собою поступове збільшення після рівної ділянки ЧОТ являються найбільш частотною моделлю.

Другим за частотністю видом висхідних тонів мовлення індійських та китайських моряків являється поступово висхідні контури, у яких збільшення ЧОТ починається на наголошеному складі і або продовжується на позанаголошеному, або закінчується ділянкою плато. Національно-специфічні особливості виявились у вживанні моделі 3, де висхідний тон починає свій рух з яскраво вираженого ковзання донизу. Даний тип висхідного тону є особливістю мовлення індійських моряків.

8. Нисхідні-висхідні конфігурації тону в мовленнєвому корпусі досліджуваних моряків були відмічені як у нефінальних, так і у фінальних синтагмах. Було виділено дві моделі. Найбільш частотною являється модель

1, де висхідний рух ЧОТ реалізується на наголошеному складі. У моделі 2 спадно-висхідний контур реалізується на позанаголошеному складі, в той час як наголошений оформлюється рівним чи висхідним рухом ЧОТ. Дана модель проявилася у мовленні моряків досліджуваних варіантів.

9. Аналіз темпоральних характеристик мовлення досліджуваних моряків свідчить про те, що їхнє мовлення відрізняється паузальною насиченістю, прискореним та уповільненим темпом, високим відсотком вживання тривалих пауз.

10. Вікова специфіка мовлення представників трьох груп виявляється в домінуванні хвилеподібної шкали в мовленні моряків всіх вікових категорій.

В мовленні моряків старшого покоління вживається також рівна шкала (18%).

Серед термінальних тонів домінує висхідний термінальний тон в групі 18 – 25 років, спадний та висхідний – в групі 26-40 років.

Спадно-висхідний тон є третім за вживанням, становить найбільший відсоток в групах 26-40 років та старших за 40 років.

Проведений комплексний експериментально-фонетичний аналіз дозволив визначити основи національно-специфічних просодичних характеристик мовлення моряків з Індії та Китаю.

Результати та положення розділу висвітлено в наступних публікаціях автора: (Єфанова І.А. Мелодійні та темпоральні особливості англійського мовлення філіппінських моряків), (Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки індійських моряків.), (Єфанова І. А. Просодичні маркери національної ідентичності в мовленні індійських моряків.), (Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки моряків з Індії та Китаю).

Висновки

Варіанти англійської мови в Індії та Китаї займають особливе місце серед традиційних варіантів у Великобританії, США, Канаді, Австралії та Нової Зеландії, відрізняючись від останніх тим, що їх користувачами є білінгви, для яких англійська виступає в якості другої мови, виконуючи важливе функціональне навантаження в їх мовленнєвій діяльності. Вони відрізняються ще й тією обставиною, що досліджувані різновиди не мають загальнонаціонального характеру, тобто не є приналежністю всієї нації.

Аналіз соціально-історичного контексту формування досліджуваних варіантів, а також особливостей їх сучасного розвитку свідчать про те, що під впливом змінних політико-економічних умов на територіях Індії та Китаю відношення корінного населення до англійської мови зазнає змін, воно стає невід'ємною частиною автономної культури та засобом її вираження.

На сучасному етапі варіанти Англійської мови в Індії та Китаї визначаються як нові мовні утворення з ознаками дивергентного розвитку, становлення яких відбувається в умовах нового культурно-мовного середовища під впливом автохтонних мов. На основі вивчення соціолінгвістичних досліджень сучасного мовного стану варіантів можна стверджувати, що англійська мова в Індії та Китаї знаходиться на різних стадіях становлення як засіб вираження національної ідентичності.

З точки зору функцій, що виконуються у суспільстві, англійська мова у сучасній Індії займає значне місце в суспільному житті білінгвальної мовної спільноти, використовуючись не тільки в офіційних сферах діяльності, але і в якості засобу міжетнічного спілкування. В процесі нативізації англійської мови в індійському суспільстві приходить усвідомлення значущості локальних мовних форм, що здатні бути засобом національної самоідентифікації. В результаті складається стандарт локального варіанту англійської мови (Educated Standard Indian English), у якого з'являються носії в особі деякої частини освіченого населення Індії.

Таким чином, з однієї сторони, в сучасній Індії зростає тенденція до орієнтації корінного населення на стандартизовані внутрішні мовні форми. З іншої сторони, локальні мовні форми не є характеристикою всього освіченого населення Індії, в результаті чого спостерігається їх значна варіативність в залежності від регіональних, соціальних, мотиваційних та індивідуальних факторів. До того ж, не зникла остаточно залежність мовців англійської мови в Індії від зовнішніх мовних норм, які продовжують вважатись престижними та зберігати високий соціальний статус.

Англійська мова в Китаї на даний час знаходиться на початковій стадії нативізації, коли все ще переважає тенденція до орієнтації корінного населення на зовнішні мовні норми (переважно британського чи американського вимовних стандартів), що утримують високий соціальний статус як в системі освіти, так і в процесі міжособистісної комунікації. Як засіб міжособистісного спілкування англійська мова використовується, як правило, на міжнародному рівні і практично не використовується зсередини мовленнєвого колективу. В результаті англійська мова в Китаї є залежною від нормотворчих варіантів мовною освітою, локальні мовні форми якої знаходяться лише на шляху свого становлення.

В даній роботі проведено комплексно-фонетичне дослідження соціофонетичних характеристик мовлення моряків з Індії та Китаю.

Певний набір інтонаційних шкал, термінальних тонів, темпу та паузації дозволив скласти мовленнєвий репертуар кожної групи досліджуваних інформантів.

В якості релевантних маркерів, що спряють вираженню національної ідентичності *індійських моряків* є наступні *просодичні характеристики*:

- високий середній рівень ЧОТ тональних реалізацій;
- концентрація максимуму ЧОТ синтагми на позанаголошеному складі після першого наголошеного;
- хвилеподібний рух ЧОТ у передтермінальній частині синтагми, що створюється за рахунок збільшення тонального рівня на

позанаголошеному чи ненаголошеному складі цього ж чи наступного слова;

- висока частотність спадно-висхідних тонів;
- висхідно-нисхідні тони з концентрацією максимуму ЧОТ на позанаголошеному складі;
- спадні тони, в яких збільшення ЧОТ реалізується після зниження тону в області наголошеного складу;
- превалювання помірного та прискореного темпу.

Просодичні характеристики, що маркують мовлення моряків з Китаю є такі:

- стрибкоподібний рух ЧОТ у передтермінальній частині синтагми, що створюється за рахунок значного зниження тонального рівня на позанаголошеному складі відносно наголошеного та подальшого його збільшення на наступному наголошеному;
- спадні тони, які реалізуються у вигляді різкого перескоку на ненаголошеному складі на більш низький тональний рівень відносно наголошеного з утворенням значних висотних інтервалів між складами будь-якого сегментного складу;
- спадні тони, що реалізуються у вигляді плавних та розтягнутих ковзань з малими значеннями крутизни;
- висхідні тони, що реалізуються у вигляді різких підйомів широкого частотного діапазону в кінці одно- чи багатоскладового слова, що нерідко досягають максимального рівню діапазону мовця;
- тенденція до завершення підйому вище рівня ЧОТ початку падіння при реалізації спадно-висхідних тонів;
- тенденція до утворення ділянок плато в області дифтонгів

Варіювання просодичних параметрів з урахуванням вікового фактору виявилось в більш паузальній насиченості мовців молодого віку, різкому коливанні швидкості мовлення, вживанням хвилеподібної шкали, розширеного діапазону по відношенню до мовців середнього віку, якому притаманна висока рекурентність висхідного тону та спадно-висхідного

термінального тону, вживання хвилеподібної шкали вузького діапазону, паузальна насиченість мовлення.

Дивергентними ознаками комунікативної поведінки досліджуваних моряків з урахуванням впливу просодичних параметрів хінді та кантонського діалекту китайської мови на англійське мовлення моряків є висока частотності спадної шкали, висхідний та спадно-висхідний термінальні тони, варіативний характер діапазону ЧОТ.

Отримані експериментальним методом просодичні ознаки мовленнєвої поведінки індійських та китайських моряків можуть скласти основу для вироблення потенційної просодичної норми, яка може слугувати засобом національної ідентичності.

Викладені в дисертаційній роботі теоретичні та методологічні основи дослідження соціофонетичних особливостей мовлення моряків з Індії та Китаю відкривають перспективи для подальшого наукового пошуку. Продовження досліджень в області просодії варіантів англійської мови в Індії та Китаї може сприяти поглибленню фонетико-фонологічних знань про просодичні системи даних варіантів. Інтерес також представляє аналіз локальних мовних форм з точки зору розподілу мовців за ознакою мовного субстрату в умовах існування мов корінного населення.

Список використаних джерел

1. Артюхова А. О. Риторико-просодичні особливості німецького мітингового дискурсу (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2012. 21 с.
2. Багмут А. І. Інтонація як засіб мовної комунікації. Київ: Наукова думка, 1980. 243 с.
3. Багмут А. І., Бровченко Т.О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. Київ: Наукова думка, 1994. 190 с.
4. Багмут А. Й., Борисюк І. В. Типологія інтонації мовлення. Київ: Наукова думка, 1977. 494 с.
5. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання. Одеса: КП ОМД, 2017. 580 с.
6. Білецька С. Ю. Варіативність просодичних параметрів в мовленні британської молоді (інструментальне фонетичне дослідження). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2017.
7. Бондар К. С. Мелодійний компонент просодичного складника в мовленні шотландців. *Закарпатські філологічні студії*. Серія: Філологія. Випуск 14. Том 1. Ужгород, 2020. С. 58-63.
8. Бубнов Д. В. Особливості мовленнєвої поведінки ірландців в ситуації двомовності. Дис... доктора філософії за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. Одеса, 2001. 184 с.
9. Бялик О. Є. Соціофонетичний аспект мовлення британських поп-музикантів (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2017. 19 с.
10. Валігура О. Р. Соціолінгвістична специфіка дослідження текстів масової комунікації. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. 2005. Т. 8. № 1. С. 10-14.

11. Валігура О. Р. Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження англійського мовлення українців). Дис. ... докт. філол. н.: 10.02.04, 10.02.15. Київ, 2010. 375 с.
12. Валігура О. Р. Проблеми становлення двомовної особистості. *Актуальні проблеми філології та американські студії. IX Міжнародна науково-практична конференція, 24-25 квітня 2008 р.* Київ: НАУ, 2008. С. 155-156.
13. Валігура О. Л. Фонетична інтерференція та навчання англійської вимови. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов», Київ 27 лютого 2009 р.* Київ: Політехніка, 2009. С. 45-48.
14. Вукулова К. В. Вплив соціальних категорій на характер мовлення та мовну поведінку осіб. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ», 2016,. № 2 (12).* С. 205 – 211.
15. Галянт Г. В. Соціофонетична варіативність мовлення афроамериканської спільноти (інструментально-фонетичне дослідження). Дис... канд. Філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2016. 238с.
16. Гарчева І. О. Соціокультурні просодичні особливості мовлення дикторів новин телебачення Великої Британії: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2013. 20 с.
17. Григораш В. С. Соціолінгвістична оцінка йоркширського діалекту. *Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов.* Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2013. С. 135-137.

18. Григораш В. С. Соціолінгвістичні особливості йоркширського діалекту (інструментально-фонетичне дослідження усного мовлення). Дис...канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2014. 243 с.
19. Данильченко І. В. Структура мовної особистості англомовного журналіста. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями підготовки вчителя іноземної мови в контексті вимог Болонського процесу». Ніжин, 2011. С. 43-44.
20. Дворжецька М. П., Макухіна Т. В., Великова Л. М., Снегірьова Е. О. Фонетика англійської мови = Phonetics of English: фоностилістика, риторика мовленнєвої комунікації. Вінниця: Нова книга, 2005. 208 с.
21. Девіцька А. Передумови виникнення фонетичної інтерференції у мовленні білінгва. *Studia Slovackistica*. Ужгород, 2016. №16. С. 52-59.
22. Девіцька А. Просодичні ознаки англійського мовлення словаків-білінгвів: аудитивний аналіз. *Україна і світ: діалог культур*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 29-31 березня 2017 р. С. 133-135.
23. Демчук А. І. Вербалізація просодичних характеристик голосу в сучасній англійській мові (на матеріалі словників і художніх текстів). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2009. 20 с.
24. Домніч О. В. Процеси обміну автохтонними лексичними інноваціями між варіантами англійської мови. *Збірник наукових праць VI міжнародної науково-практичної конференції з питань методики викладання іноземної мови пам'яті проф. В. Л. Скалкіна*, 19-20 лютого 2009 р. Одеса: Астропринт, 2009. С. 255-257.
25. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. К.: Вид-во Київ. Ун-ту, 1966. 35 с.
26. Жлуктенко Ю. О. Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова в США і Канаді. К.: Вид-во Київ. Ун-ту, 1964. 168 с.

27. Євдокимова І. О. Участь мелодичного компонента інтонації в організації тексту усної англомовної реклами на телебаченні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Лінгвістика». Вип. 2. Херсон: ХДУ, 2005. С. 56-62.
28. Єфанова І.А. Мелодійні та темпоральні особливості англійського мовлення філіппінських моряків. *Закарпатські філологічні студії*. Вип.24. Том (1). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022.- С. 100-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.19>
29. Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки індійських моряків. *Записки з Романо-германської філології*. Вип. 1 (48). Одеса: «Астропринт». 2022.-С. 25-32. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1\(48\).259806](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1(48).259806)
30. Єфанова І. А. Просодичні маркери національної ідентичності в мовленні індійських моряків. *Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузький збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 64. Том 1, 2023.–С. 259-262. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-37>
31. Єфанова І. А. Мелодійні особливості мовленнєвої поведінки моряків з Індії та Китаю. *Записки Романо-германської філології*. Вип. 2 (53). Одеса: «Астропринт». 2024.-С. 75-83. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2024.2\(53\).324765](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2024.2(53).324765)
32. Забужанська І. Д. Системний характер поетичного ритму. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Філологічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ, 2015. Вип. 138. С. 585-589.
33. Задоріжна Н. І. Просодичні маркери гендерної варіативності мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англомовного дискурсу радіо реклами). Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 2009. 21 с.

34. Захарова Ю. М. Просодична інтерференція в англomовному дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження мовлення арабо-англійських білінгвів). Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 2005. 18 с.
35. Зінченко О. А. Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2011. 19 с.
36. Ісаєв Є. Ш. Тенденції розвитку вимови старшокласників Німеччини. Автореф. дис.... канд. філол. наук. Київ, 1999. 19 с.
37. Калита А. А. Культура реалізації прагматичних завдань усної комунікації. *Тези Всеукраїнської наукової філологічної конференції «Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики»*. Черкаси: ЧІТІ, 2001. С. 82-83.
38. Калита А. А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання. Автореф. дис.... докт. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 41 с.
39. Карпова Д. М. Фонетичні характеристики регіонального мовлення носіїв валлійського варіанта англійської мови (інструментально-фонетичне дослідження). Дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2018. 203 с.
40. Клименюк О. В., Калита А. А., Федорів Я. Р. Методологія експериментально-фонетичних досліджень: теоретичні передумови, планування експерименту, представлення результатів. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія 8: Мовознавство. №2. 2001. С. 3-17.
41. Ковалевська Т. І. Інтенаційні засоби актуалізації емоційного висловлювання. *Науковий часопис Національного педагогічного*

університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Сучасні тенденції розвитку мов. 2011. С. 140-143.

42. Коваль Н. О. Просодичні іміджеві характеристики політичної ораторської промови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британського варіанту англійської мови). Автореф. дис....канд.філол.наук: 10.02.04. Одеса, 2010. 23 с.
43. Козуб Л. С. Соціолінгвістичні особливості просодичної організації тексту англійської комерційної телереклами (експериментально-фонетичне дослідження). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2005. 19 с.
44. Колісник М. П. Особливості генезису північно-східного діалекту Англії. *Наукові записки*. Серія «Філологічна». Острог, 2013. Вип. 39. С. 44-49.
45. Колісник М. П. Стан досліджень територіальних діалектів англійської мови. *Взаємодія одиниць мови і мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2013. С. 24-28.
46. Колісник М. П. Уточнення змістового насичення терміна «діалект». *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2014. Вип. 129. С. 478-483.
47. Колісник М. П. Особливості функціонування північно-східного діалекту Англії у період 1960-2010 років. Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Харків, 2015. 20 с.
48. Корнєлаєва Є. В. Варіативність професійних просодичних особливостей мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі інтерв'ю з політиками, акторами, дикторами телебачення). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2015. 235 с.
49. Костроміна О. В. Соціофонетичні особливості австралійського варіанта англійської мови (експериментально-фонетичне дослідження на

- матеріалі спонтанного мовлення). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2015. 272 с.
50. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 1999. 288 с.
 51. Кравець Г. Б., Коблік В. В., Цінова М. В. Мелодійні та частотні особливості мовлення жителів Ланкаширу. Записки з романо-германської філології. № 2(43). 2019. С. 180 – 188.
 52. Кравченко Н. О. Синергійність англомовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса: КП ОМД, 2017. 408 с.
 53. Красницька К. В. Образ мешканців півдня/півночі як елемент концепту сторони світу. *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 15. Т. V (159). С. 74-81.
 54. Красовська І. В. Акустичні кореляти емоційного сценарію в англомовному дискурсі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія: Філологічні науки. 75. №2. 2008. С. 171-176.
 55. Ладиженська С. Ю. Мелодійні особливості молодіжного мовлення в гендерному аспекті. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Одеса 2016. Вип. 20. Т. 2. С. 33- 38.
 56. Ладиженська С. Ю. Соціально-територіальна варіативність темпу в молодіжному мовленні. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: КП ОМД. Вип. 1(36). 2016. С. 91 – 97.
 57. Лисенко К. В. Деякі структурні характеристик темпоральних аспектів просодії при формуванні маркерів емоційності в театральній радіопостановці (на матеріалі записів радіовистав). Експериментально-фонетичне дослідження. *Science and education: a new dimension. Philology III* (12). Issue 62. Budapest, 2015. С. 58-61.

58. Лисенко К. В. Темпоральні та паузальні аспекти просодії емоційно-насичених фрагментів публічного виступу в театральних радіопостановках. *Мовні та концептуальні картини світу*. 2017. Вип. 56. Ч. 1. С. 369-379.
59. Лисенко К. В. Риторико-просодичні особливості радіовистав за п'єсами В. Шекспіра. Дис...канд.. філол.. наук: 10.02.04. Київ, 2019. 246 с.
60. Лисичкіна І. О. Просодична організація англомовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2005. 23 с.
61. Махачашвілі Р. К. Динаміка проекції антропного ядра у інноваційному технократичному англомовному лінгвосферному кластері. *Нова філологія. Збірник наукових праць*. Запоріжжя: ЗНУ, 2012. №54. С. 181-187.
62. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*. № 2-3. Київ, 1997. С. 3-19.
63. Онищенко А. С. Покоління як соціологічна категорія. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.Ж Соціологія. 2014. Т. 234, Вип. 222. С. 60-63.
64. Парашук В. Ю. Теоретична фонетика англійської мови. Вінниця: Нова Книга, 2005. 240 с.
65. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс. Одеса: Астропринт, 2009. 464 с.
66. Петренко О. Д. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження. *Мовознавство*. № 1. Київ, 1999. С. 64–70.

67. Прокопова Л. І. Вплив швидкості мовлення на формантну характеристику голосних у німецькій мові. *Мовні і концептуальні картини світу*. 43 (3). 2013. С. 294-296.
68. Рубчак О. Б. Частотні характеристики англомовних інтерв'ю. Сучасні підходи до викладання і дослідження іноземних мов та зарубіжної літератури. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Суми: Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. С. 37-41.
69. Руденко О. В. Просодичні засоби вираження суб'єктивної модальності в американському та українському телеінтерв'ю (експериментально-фонетичне дослідження) на матеріалі підручників з англійської мови). Автореф. дис. канд. філол. наук. Львів, 2005. 18 с.
70. Русавська О. О. Територіальна варіативність просодії англійського мовленні в Канаді (інструментально-фонетичне дослідження). Дис... канд. філол. Наук: 10.02.04. Одеса. 2018. 200 с.
71. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 718 с.
72. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
73. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
74. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 718 с.
75. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
76. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

77. Сіваченко І. В. Просодичні особливості мовлення коментаторів спортивних програм (інструментально-фонетичне дослідження). Автореф. Дис.....докт. філософ.: 035 Філологія. Одеса, 2021. 18 с.
78. Совтіс Н. М. білінгвізм як результат міжмовних контактів: причини виникнення та наслідки функціонування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*.
79. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови: Монографія. К.: Критика, 2005. 464 с.
80. Стеріополо О. І. Мова, мовлення, комунікація. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2008. VIII. Вип. 17. С. 68-77.
81. Стеріополо О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. Т. 17. № 8. Київ, 2014. С. 176-186.
82. Стингач О. В. Специфіка і взаємодія просодичних та кінесичних засобів у виступах членів палати громад Великої Британії (інструментально-фонетичне дослідження). Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2018. 251 с.
83. Томахів М. В. Просодичні засоби мовленнєвого впливу в сучасному англomовному науковому дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі відео лекцій). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2018. 19 с.
84. Узунов С. Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія? *Українське мовознавство*. 2014. Вип. 1. С. 81-83.
85. Улітіна Н. О. Лінгвальні характеристики слогана як компонента звукової реклами. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2010. 21 с.

86. Цапро Г. Ю. Ознаки гендерного вокабулярія. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія: Мова, освіта, культура: Наукові парадигми і сучасний світ. Київ: КДЛУ, 2002. №6. С. 263-269.
87. Чередниченко А. І. Взаємодія мов, двомовність, мовленнєва культура. Мови європейського культурного ареалу. Розвиток і взаємодія. К.: Вид-во Довіра, 1995. С. 99-111.
88. Шальов А. С. Просодичні особливості телевізійної бесіди. Автореф. дис... канд.. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2014. 20 с.
89. Шарандаченко А. С. Варіативність вокалізму в американських засобах масової інформації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі дикторського мовлення). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2011. 19 с.
90. Шаткина Л. Тональні конфігурації логіко-смислової динаміки дискурсу. *Наукові записки*. Вип. 96 (2). Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 223-228.
91. Шкворченко Н. М. Гендерні функції мови в процесі соціалізації індивіда (на матеріалі англomовного ділового дискурсу). *Збірник праць та доповідей XVII Міжнародної наукової конференції*. Київ: Наука, 2007. С. 64-67.
92. Ющенко Г. О. Роль соціолінгвістичних факторів у фонетичній організації англійського офіційно-ділового діалогу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2007. Вип. 73. Ч. 1. С. 226-233.
93. Aitken A. J. , McArthur T. Languages of Scotland. Edinburgh, 1979. 120 p.

94. Albris J. Style Analysis. *Gregersen Pedersen: Interim Report on the Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. University of Copenhagen, 1991. P. 126-131.
95. Baimigbose, A. Torn between the norms: innovation in World Englishes / A. Bamgbose // *World Englishes*. - 1998. - Vol. 17(1). - P. 1—14.
96. Baskakov A. N. Languages of interethnic communication. *Atlas of Languages of intercultural communication in the Pacific, Asia and the Americas*. Berlin: Mouton de Gruyter., 1996. P. 929-931.
97. Beattie G. W. Language and Nonverbal Communication – the Essential synthesis? *Linguistics*. № 19. 1981. P. 1165-1183.
98. Beckman, M. E. Articulatory Evidence for Differentiating Stress Categories / M. E. Beckman, J. Edwards // *Papers in Laboratory Phonology: Phonological Structure and Phonetics* Vol. 3 / P. A. Keating (ed.). - Cambridge: Cambridge University Press, 1994. - P. 7-3
99. Benjamin B. Phonological Performance in Gerontological Speech. *Journal of Psycholinguistic Research*. 1982. No. 11. P. 159-167.
100. Benjamin B. Speech Production of Normally Aging Adults. *Seminars in Speech and Language*. No. 18. 1997. P. 135-141.
101. Benson, C. Transfer / Cross-linguistic influence / C. Benson // *ELT Journal*. — 2002. — Vol. 56 (1). — P. 68-70.
102. Bent, T. Perception and Production of Non-Native Prosodic Categories: PhD dissertation / T. Bent. - Evanston, Illinois: Northwestern University, 2005. — 230 p.
103. Bolinger, D. L. Accent is Predictable (If You are a Mind-Reader) / D. L. Bolinger // *Language*. — 1972. — №45. — P. 633-644.
104. Bolinger, D. L. Two Views of Accent / D. L. Bolinger // 1985. — Vol. 58. - P. 156-174.
105. Cambier-Langeveld, T. Crosslinguistic Study of Accentual

- Lengthening Dutch vs. English / T. Cambier-Langeveld, A. E. Turk // Journal of Phonetics. — 1999. — №27. - P. 255—280.
106. Chen, Gao Peng Quantitative Analysis and Synthesis of Focus in Mandarin [Electronic resource] / Peng Chen Gao, Hu Yu. - 2004. - URL <http://aune.lpl.univ-aix.fr/sprosig/tal2004/>.
 107. Chen, Hi Tone and Prominence in Standard Chinese [Electronic resource] / Hi Chen. - 2004. - URL: <http://aune.lpl.univ-aix.fr/sprosig/tal2004/>.
 108. Chen, Hua Phrasing in Chinese EFL Learners' Read Speech [Electronic resource] / Hua Chen. - 2006. URL: <http://aune.lpl.univ-aix.fr/sprosig/tal2006/>.
 109. Chen, Meilin Towards the acceptability of China English at home and abroad / M. Chen, X. Hi // English Today. - 2006. - Vol. 22 (4). - P. 44-52.
 110. Chen, Yiya The Phonetics and Phonology of Contrastive Focus in Standard Chinese: PhD dissertation / Yiya Chen. - New York: State University of New York at Stony Brook, 2003. — 94 p.
 111. Chen, Chin-Chuan Chinese Varieties of English / Chin-Chuan Cheng // The Other Tongue: English across Cultures. - 2nd ed. - / Braj B. Kachru (ed.). - Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1992. - P. 162-178.
 112. Chu, M. Perceptual Study on Variability in Break Allocation within Chinese Sentences [Electronic resource] / M. Chu, H. Dong, I. Tao. 2006. - URL . http://aune.lpl.univ-aix.fr/sprosig/sp2006/contents/papers/PS7-04_0111.pdf.
 113. Chun, D. M. A Contrastive Study of the Suprasegmental Pitch in Modern German, American English, and Mandarin Chinese: PhD dissertation / D. M. Chun. — Berkley: University of California, 1982. — 398 p.

114. Collier, R. Perceived Prosodic Boundaries and Their Phonetic Correlates / R. Collier, P. J. Roelof, A. Sanderman // Human Language Technology: proceedings of a Workshop, March 21-24, Plainsboro, New Jersey. Plainsboro, 1993. - P. 341-345.
115. Cruttenden, A. Intonation / A. Cruttenden. — 2nd Ed. - Cambridge: Cambridge University Press, 2002. — 202 p.
116. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Malden, Oxford, Victoria^ Blackwell Publishing, 2008. 529 p.
117. Crystal, D. Prosodic Systems and Intonation in English / D. Crystal. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969. — 381 p.
118. Cui, Xiaoxia An understanding of 'China English' and the learning and use of the English Language in China / X. Cui // English Today. - 2006. - Vol. 22 - P. 40-43.
119. Deterding, D. The Pronunciation of English by Speakers from China / D. Deterding // English World-Wide. - 2006. - Vol. 27 (2). - P. 175-198.
120. Edwards J. Sociopolitical Aspects of Language Maintenance and Loss: towards a Typology of Minority Language Situations. Maintenance and Loss of Minority Languages. Amsterdam and Philadelphia^ John Benjamins, 1992. P. 37-54.
121. English Pronunciation Dictionary by D. Jones / P. Roach, J. Hartman (eds.). — 15th ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 1997. — 559 p.
122. Ferreira, F. Creation of Prosody during Sentence Production / F. Ferreira // Psycholinguistic Review. - 1993. - Vol.100 (2). - P. 233-253.
123. Fishman J. A. Sociolinguistics: A brief Introduction. 4-th print. Rowley: Newbury House, 1975. 126 p.
124. Fishman J. A. The sociology of language: an interdisciplinary social Science approach to language in society. *Advances in the sociology of language*. Ed. By J. Fishman. V. I. Mouton, 1971. P. 234-236.

125. Fraser B. , Nolen W. The Association of Deference with Linguistic Form. *International Journal of the Sociology and Language*. 1981. Vol. 27. P. 93-109.
126. Fry, D. B. Experiments in the Perception of Stress / D. B. Fry // *Language and Speech*. - 1958. - he 1. - P. 126-152.
127. Gimson, A. C. Towards an international pronunciation of English / A. C. Gimson // P. Stevens (ed.). - In honour of A. S. Hornby. — Oxford: Oxford University Press, 1978. - P. 45-53.
128. Halliday, M. Notes on Transitivity and Theme in English. Part 2 / M. Halliday // *Journal of Linguistics*. - 1967. - №3. - P. 199-244.
129. Hirst, D. Structures and Categories in Prosodic Representations / D. Hirst // *Prosody: Models and Measurements* / A. Cutler, D. R. Ladd (eds.). - Berlin, Heidelberg, New York, Tokyo: Springer-Verlag, 1983. - P. 93-109.
130. Honna, N. English as a Language for International Communication: An Asian Perspective // *Second Symposium on Intercultural Communication*. - Beijing. — 1997.
131. Hu, Xiaoqiong Why China English should stand alongside British, American, and the other “World Englishes” / X. Hu // *English Today*. - 2004. - Vol. 20 (2). - P. 26—33.
132. Intonation Systems. A Survey of Twenty Languages / D. Hirst, A. D. Cristo (eds.). - Cambridge: Cambridge University Press, 1998. — 490 p.
133. Jassem, W. Intonation of Conversational English / W. Jassem. - Wroclaw, 1952. - 121 p.
134. Jenkins, J. Which pronunciation norizzs and n3odels for English as an International Language? / .I. Jenkins // *ELT .7ournal*. -1998. - Vol. 52 (2). - P. 119-126.
135. Jenkins, J. The Phonology of English as an International Language / J. Jenkins. — Oxford: Oxford University Press, 2000. — 258 p.

136. Jenkins J. World Englishes: a Resource Book for Students / J. Jenkins.
— Routledge: London & New York, 2003. - 240p.
137. Jenner, B. International English: an Alternative View / B. Jenner // Speak
Out! Newsletter of the IATEFL Pronunciation Special Interest Group. -
1997. -
138. Jia, Guanjie debating on China English / Guanjie Jia, Xiang Mingfa //
Foreign Language and Foreign Language Teaching. - 1997. - Vol. 5. - P.
56-61.
139. Jiang, Yajun English as a Chinese language / Y. Jiang // English today. -
2003. - Vol. 19 (2): - P. 1-7.
140. Jin, JSng Which is better in China, a local or a native English-speaking
teacher? / Jong Jin // English Today. - 2005. - Vol. 21(3). - P. 39-46./
141. Jin, Shunde An Acoustic Study of Sentence Stress in Mandarin, Chinese :
PIU' dissertation / Shunde Jin. - Ohio : The Ohio state University, 1996. —
234 p.
142. Jones, D. The Pronunciation of English / D. Jones. — Cambridge:
Cambridge University Press, 1978. — 224 p.
143. Kachru, B. The Other Tongue: English Across Cultures / B. Kachru /
B. Kachru (ed.) - Urbana & Chicago: University of Illinois Press, 1982. -
358 p.
144. Kachru, B. World Englishes / B. Kachru, C. Nelson // Sociolinguistics and
Language Teaching / Mook & Hornberger (eds.). — NY: Cambridge,
1996. - P. 71-102.
145. Kachru, B. Resources, for Research and Teaching, / B. Kachru // World
Englishes 2000.: Selected papers presented at the Third
International Conference on World Englishes, held at the East-West Center

- Honolulu. Dec. 19-21, 1996. / L. Smith, M. Forman (eds.). — Honolulu: College of Languages, Linguistics and Literature, University of Hawaii and the East-West Center, 1997. — P. 209 – 251.
146. Kirkpatrick, A. Chinese pragmatic norms and “China English” / A. Kirkpatrick, Z. Xi // *World Englishes*. - 2002. - Vol. 21(2). - P. 269—279.
 147. Kratochvil, P. Intonation in Beijing Chinese. In *Intonation Systems. A Survey of Twenty Languages* / D. I-first, A. D. Cristo (eds.). — Cambridge: Cambridge University Press, 1998. - P. 417-431.
 148. Labov W. *Principles of Linguistic Change, Vol. 2, Social Factors*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2004. 572 p.
 149. Labov W. *Principles of Linguistic Change, Vol. 3: Cognitive and Cultural Factors*. Chichester, 2010. 419 p.
 150. Labov W. *Socio linguistic Patterns*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, 1972. 344 p.
 151. Labov W. *The Three Dialects of English. New Ways of Analyzing Sound Change*. New York, 1971. P. 187 – 221.
 152. Ladd, D. R. *Intonational Phonology*. Cambridge Studies in Linguistics / D. R. Ladd. — NY : Cambridge University Press, 1996. - 334 p.
 153. Lehiste, I. Rhythmic Units and Syntactic Units in Production and Perception / Lehiste // *Journal of the Acoustical Society of America*. — 1973. — Vol. 54 — P. 1228-1234.
 154. Li, Wenzhong *China English and Chinglish* / W. Li // *Foreign Language Teaching and Research*. - 1993. - № 4. - P. 18—24.
 155. Li, Aijun *Chinese Prosody and Prosodic Labeling of Spontaneous Speech* [Electronic resource] / Aijun Li.-2004. — URL : <http://aune.1pl.univ-aix.fr/sprosig/tal2004/>.

156. Liao, X. The need for communicative language teaching in China / X. Liao // ELT Journal. - 2004. - Vo1.58 (3). - P. 270-273.
157. Lieberman, Ph. Intonation, Perception and Language / Ph. Lieberman. — Cambridge, Massachusetts : The M.I.T.Press, 1975. — 194 p.
158. Lieberman, Ph. Acoustic Correlates of Word Stress in American English / Ph. Lieberman // Acoustic Phonetics / D. B. Fry (ed.). — Cambridge Cambridge University Press, 1976. — P. 394-400.
159. Lin, Maocan Study on Breaks and Prosodic Phrase in Mandarin / Maocan Lin// Chinese journal of linguistics. - 2000. - Vo1.2 (4). - P. 210-217.
160. Lin, Maocan, On Production and Perception of Boundary Tone in Chinese Intonation [Electronic resource]/Maocan Lin.-2004.—URL http://aune.1p1.univ-aix.fr/_sprosia/tal2004/.
161. McConnel-Ginet S. Intonation in a Man's World. The University of Chicago Press, 1978. P. 541-559.
162. McDavid R. I. Varieties of American English. Stanford: Stanford University Press, 1980. 383 p.
163. Mo, Y. Duration and intensity as perceptual cues for naïve listeners' prominence and boundary perception [Electronic resource] / Y. Mo. - 2008.-URL:<http://aune:lpl.univ-aix.frsprosiu/sp2008/papers/id054.pdf>
164. Mok P. P. K. Speech Rhythm of Monolingual and Bilingual Children at 2; 6: Cantonese and English. Bilingualism: Language and Cognition. 2013. No. 16. P. 693-703.
165. Odlin, T. Language Transfer: Cross-linguistic Influence in Language Learning / T. Odlin.—Cambridge: Cambridge University Press, 1996.—210 p
166. Pierrehumbert, J. Synthesizing Intonation / J. Pierrehumbert //

- Journal of the Acoustical Society of America. — 1981. — Vol. 70. — P. 985-995.
167. Pike, R. L. Tone Languages. ' A Technique for Determining the Number and Type of Pitch Contrasts in a Language ... (4th printing) / R. L. Pike. - Ann Arbor: University of Michigan Press, 1957. - 187 p.
 168. Pike, R. L. The Intonation of American English / R. L. Pike // University of Michigan. Publications in Linguistics. — 1958. - Vol. 1. — 203 p.
 169. Price, E. Prosody and Parsinp / E. Price, M. Ostendorf, C. Wightman. // In: Proc. of the Second DARPA Workshop on Speech and Natural Language, Morgan-Kaufman, San Mateo, CA, 1989. - P. 5-11. - URL: <http://delivery.acm.org/10.1145/l080000/1075437/p5-price.pdf>
(дата обращения 17.04.09).
 170. Pride, J. B. Some aspects of the spread of English in China since 1949 / J. B. Pride, L. Ru-Shan // Int'l J. Soc. Lang. - 1998. — Vol. 74. - P. 41-70.
 171. Quirk, R. Language varieties and standard language / R. Quirk // English Today. - 1990. - Vol. 21 (6/1). - P. 3-10.
 172. Seidlhofer, B. English as a lingua franca / B. Seidlhofer // ELT Journal. — 2005.— Vol. 59 (4). - P. 339-341.
 173. Selinker, L. Interlanguage / L. Selinker // Error Analysis: Perspectives on Second Language Acquisition. — London : Longman, 1974. — P. 31-54.
 174. Setter, J. Pronunciation / J. Setter, J. Jenkins // Language Teaching. — 2005. - Vol. 38 (1). - P. 1-17.
 175. Shen, X. S. The Prosody of Mandarin Chinese / X. S. Shen. - Berkeley etc. University of California press, 1990. — 95 p.

176. Shen, Xiao-nan S. Relative Duration as a Perceptual Cue to Stress in Mandarin / Xiao-nan S. Shen // *Language and Speech*. — 1993. — Vol. 36 (4). — P. 415-433.
177. Smith, L. International Intelligibility of English: Directions and Resources / L. Smith, C. Nelson // *World Englishes*. - 1985. - Vol. 4. - P. 333-342.
178. Sridhar, K. Bridging the Paradigm Gap: Second-language Acquisition Theory and Indigenized Varieties of English / K. Sridhar, S. Sridhar // *The Other Tongue: English Across Cultures* / B. Kachru (ed.). — 2nd ed. - Urbana & Chicago: University of Illinois Press, 1992. — P. 91-107.
179. Strevens, P. Teaching English as an International Language / P. Strevens. — Oxford: Pergamon Press, 1980. - 164 p.
180. Svamy, O. TlIC Functions of the Prosodic Features in Chinese (Pekinese) / O. Svamy // 1991. - Vol. 59 (2). - P. 208-216.
181. Tao, J. Acoustic and Linguistic Information Based Chinese Prosodic Boundary Labelling [Electronic resource] / J. Tao. - 2004. - URL : <http://aune.1pl.univ-aix.fr/sprosig/tal2004/>.
182. Thome B. *Language, Gender and Society*. Rowley, Mass., 1983. 352 p.
183. Trudgill P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin books, 2000. 240 p.
184. Trudgill P. *Sociolinguistics*. Harmondsworth, 1974.
185. Trudgill, P. *Language in the British Isles*. Oxford: Oxford University Press, 1984. P. 480-498.
186. Trudgill, P. *Standard English: What it isn't*. T. Bex, R J. Watts (Eds.). *Standard English: the widening debate*. London: Routledge, 1999. P. 117 -178.

187. Turk, A. E. The Domain of Accentual Lengthening in American English / A. E. Turk, J. R. Sawusch // *Journal of Phonetics*. - 1997. - №25. — P. 25—41.
- Vaissiere, J. Language Independent Prosodic Features / J. Vaissiere // *Prosody: Models and Measurements* / A. Cutler, D. Ladd (eds.). - Berlin, Heidelberg, New York, Tokyo: Springer-Verlag, 1983. - P. 53-66.
188. Vance, J. E. An Investigation of the Effect of Semantic Contrastive Pitch Accents on Prosodic Phrasing: PhD dissertation / J. E. Vance. - Pittsburg University of Pittsburg, 2004. — 145 p.
189. Viger, T. L. Fundamental Frequency in Mandarin Chinese and English: Implications for second-language speakers: PhD dissertation / T. L. Viger. - New York: City University of New York, 2007. - 145 p.
190. Wardhaugh R. An introduction to sociolinguistics. Australia: Blackwell publishing, 2006. 418 p.
191. Watt D., Ingham C. Durational Evidence of the Scottish Vowel Length Rule. *University of York, University of Leeds*. 2000. P. 205-228.
192. Wells J. C. Accents of English. 3 vls. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
193. Wei Y., Fei J. Using English in China / Y. Wei, J. Fei // *English Today*. - 2003. - Vol. 19 (4). - P. 42-47.
194. Wichmann A. Discourse Intonation. *Covenant Journal of Language Studies*. 2014. V. 2. #1. P. 1-16.
195. Wightman, C.W. Segmental Durations in the Vicinity of Prosodic Phrase Boundary / C.W. Wightman, M. Ostendorf, P. J. Prince // *Journal of the Acoustical Society of America*. — 1992. — Vol. 91(3). — P. 1707-1717.
196. Xie, L. Combined Use of Speaker- and Tone-Normalized Pitch Reset with Pause Duration for Automatic Story Segmentation in Mandarin Broadcast News [Electronic resource] / L. Xie, Ch. Liu, H. Meng. -

2007. — URL

<http://www.se.cuhk.edu.hk/hccl/publications/prib/HLT2007-Xie1ei.pdf>.

197. Yang, Jian Learners and users of English in China / Jian Yang // English Today.
- 2006. - Vol. 22 (2). - P. 3-10.
198. Yoon, Tae-Jin On the Edge: Acoustic Cues to Layered Prosodic Domains
[Electronic resource] / Tae-Jin Yoon, I. Cole, M. Hasegawa-Johnson. - 2007.
199. Zhang, A. China English and Chinese English / A. Zhang // English Today.
- 1997. — Vol. 13(4). — P. 40-43.
200. Zhu, H. Globalization and new EIL challenges in China / H. Zhu // English Today. - 2003. - Vol. 79 (19/4). - pp. 36—41.